

T.C.
ADYAMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA PEİRCE'ÜN DİL DIŞI
GÖSTERGELERİNİN KULLANIMI

NAZİFE AYGAR

DANIŞMAN
Doç. Dr. MUSTAFA SAİD KIYMAZ

ADYAMAN-2022

T.C.
ADYAMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA PEİRCE'ÜN DİL DIŞI
GÖSTERGELERİNİN KULLANIMI**

NAZİFE AYGAR

DANIŞMAN
Doç. Dr. MUSTAFA SAİD KIYMAZ

ADYAMAN-2022

ÖZET

ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA PEİRCE'ÜN DİL DIŞI GÖSTERGELERİNİN KULLANIMI

Nazife AYGAR

Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı

Adıyaman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temmuz/ 2022

Danışman: Doç. Dr. Mustafa Said KIYMAZ

Türkçe derslerinde kullanılan temel materyal Türkçe ders kitapları ve bu kitaplar aracılığıyla sunulan metinlerdir. Bu metinler kendini oluşturan cümlelerden daha fazlasını içinde barındırmaktadır. Türkçe derslerinde yazılı dilin yanı sıra dil dışı unsurların da ön plana çıkarılması ve yazılı dil ile dil dışı göstergelerin bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Türkçe ders kitaplarında yer alan dil dışı göstergelerin sunduğu iletiler, yazılı metnin anlamlandırılmasında önemli bir yere sahiptir. Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli kullanılarak hazırlanmıştır. MEB tarafından onaylanarak 2021-2022 Eğitim Öğretim Yılı'nda Türkçe derslerinde kullanılan 4 farklı yayınevine ait, 8 Türkçe ders kitabından çeşitli metin türlerinde 80 metin, çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Kapsam dâhilindeki bu metinlerin doküman analizi yapılmıştır. Metinler okunurken sayfalarda yer alan görseller öğrenci tarafından farkında olmadan gösterge bilimsel yöntemler kullanılarak çözümlenmektedir. Bu durumdan yola çıkılarak metinlerde yer alan dil dışı göstergeler, gösterge bilimsel kavramlar doğrultusunda ele alınmaya çalışılmıştır. Bu noktada daha çok Peirce'ün dil dışı göstergeler için kullandığı terimler tercih edilmiştir. Dil dışı göstergeler; gösterge türü, gösterge, gösteren, gösterilen ve metin içi gönderim başlıkları altında tablolaştırılmış ve elde edilen veriler metinden alıntılarla desteklenerek yorumlanmıştır. Ayrıca dil dışı göstergelerde yer alan kültürel unsurlara da tabloda yer verilmiştir. Çalışma sonucunda yazılı metinle birlikte kullanılan görsellerin metni anlamlandırma sürecinde son derece önemli olduğu anlaşılmaktadır. Gösterge bilimsel terimlerden yararlanarak dil dışı göstergelerin incelenmesi metni anlamlandırma sürecini kolaylaştırmaktadır. Gösterge türlerinden en fazla görüntüsel göstergenin kullanıldığı, devamında ise belirti ve simge türlerinin geldiği görülmektedir. Genel olarak Türkçe ders kitaplarında kullanılan dil dışı göstergeler yazılı metinle uyumluyken; kültürel unsurları içerisinde barındırması açısından yetersiz bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Dil dışı göstergeler; Türkçe ders kitabı; Metni anlamlandırma.

ABSTRACT

THE USE OF PEIRCE'S NON-LANGUAGE INDICATORS IN SECONDARY SCHOOL TURKISH TEXTBOOKS

Nazife AYGAR

Department of Turkish Education

Adıyaman University, Graduate Education School, July/ 2022

Supervisor: Assoc. Prof. Mustafa Said KIYMAZ

The basic materials used in Turkish lessons are Turkish textbooks and the texts presented through these books. These texts contain more than the sentences that compose themselves. In Turkish lessons, besides written language, non-linguistic elements should be brought to the fore and written language and non-linguistic indicators should be considered as a whole. The messages presented by the non-linguistic indicators in the Turkish textbooks have an important place in the interpretation of the written text. This study was prepared by using the descriptive survey model, one of the qualitative research methods. 80 texts in various text types from 8 Turkish textbooks belonging to 4 different publishers and used in Turkish lessons in the 2021-2022 Academic Year, approved by the Ministry of National Education, constitute the scope of the study. Document analysis of these texts within the scope was made. While the texts are being read, the visuals on the pages are unwittingly analyzed by the student using semiotic methods. Based on this situation, non-linguistic signs in the texts were tried to be handled in line with semiotic concepts. At this point, the terms used by Peirce for non-linguistic signs were preferred. non-linguistic signs; The indicator type was tabulated under the headings of indicator, signifier, indicated and in-text posting and the data obtained were interpreted by supporting the quotations from the text. In addition, cultural elements in non-linguistic indicators are also included in the table. As a result of the study, it is understood that the visuals used together with the written text are extremely important in the process of making sense of the text. Examining non-linguistic indicators by making use of semiotic terms facilitates the process of making sense of the text. It is seen that among the indicator types, the most visual indicator is used, followed by the symptom and symbol types. While non-linguistic indicators used in Turkish textbooks in general are compatible with the written text; was found insufficient in terms of containing cultural elements.

Keywords: Non-linguistic indicators; Turkish textbook; Making sense of the text.

ÖN SÖZ

Türkçe dersleri ana dili eğitiminin planlı ve programlı bir şekilde yürütüldüğü dersler olarak eğitim sürecinde yerini almaktadır. Bu süreçte ders kitapları öğretmene ve öğrenciye yol gösteren materyaller olmaktadır. Ders kitaplarındaki metinlerin anlamlandırılması süreci bir bütündür. Bu bütün, yazılı metni içine aldığı kadar sayfalara yerleştirilen dil dışı göstergeleri de kapsamaktadır. Yazılı metinle birlikte dil dışı göstergelerin anlamlandırılması, metnin anlaşılması aşamasında son derece önemlidir. Dil dışı göstergeler anlamlandırılırken göstergebilimden yararlanmak süreci kolaylaştıracak ve sürecin daha doğru bir şekilde ilerlemesini sağlayacaktır. Gösterge bilimsel yöntemler ve kavramlar üzerinden yorumlamalar yapmak metinde verilmek istenen iletiye ulaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. 2021-2022 Eğitim Öğretim Yılı'na ait 5, 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarından farklı tema ve türlerde seçilmiş metinlerdeki dil dışı göstergeler, gösterge bilimsel kavramlar dikkate alınarak incelenmiş ve yorumlanmıştır. Ayrıca bu göstergelerin metin içi gönderimler ile uyumu sorgulanmış ve barındırdıkları kültürel unsurlar belirlenmiştir.

Çalışmam boyunca tecrübeleri ve düşünceleriyle yolumu aydınlatan, destek ve yardımlarını esirgemeyip her daim yanımda olan çok değerli hocam Sayın Doç. Dr. Mustafa Said Kıymaz'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca yüksek lisans eğitimim boyunca akademik alanda yetkinleşmeme katkı sağlayan hocalarıma, varlıklarıyla bana her zaman güç veren aileme, kardeşlerime ve dostlarıma sonsuz teşekkür ederim.

Adıyaman, Temmuz, 2022

Nazife AYGAR

..../..../20....

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Adıyaman Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlakî ve hukukî sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

(İmza)

Nazife AYGAR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
GÖRSELLER DİZİNİ	xii
GRAFİKLER DİZİNİ.....	xviii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xix
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	2
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.5. Varsayımlar	4
1.6. Tanımlar	5
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1. Gösterge Bilim ve Gösterge Kavramı	6
2.1.1. Gösterge bilim nedir?	6
2.1.2. Gösterge nedir?.....	8
2.1.3. Göstergelerin özellikleri.....	9
2.1.4. Göstergeleri oluşturan öğelerin sınıflandırılması.....	11
2.1.5. Ch. S. Peirce'ün gösterge unsurları ve dil dışı göstergeler	16
2.1.5.1. Görüntüsel gösterge	17
2.1.5.2. Belirti.....	18

2.1.5.3. Simge	18
2.2. Türkçe Eğitimi ve Gösterge Bilim.....	19
2.3. Türkçe Eğitimi ve Ders Kitapları.....	24
2.3.1. Ders kitaplarında bulunması gereken özellikler	27
2.3.2. Ders kitaplarındaki metinlerin seçimi	28
2.3.3. Ders kitaplarında yer alan görsellerin önemi	31
2.4. Türkçe Eğitimi ve Kültür Aktarımı	34
3. YÖNTEM	36
3.1. Araştırmanın Modeli	36
3.2. Araştırmanın Kapsamı.....	37
3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	41
4. BULGULAR VE YORUMLAR.....	43
4.1. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarından Seçilen Metinlere Ait Bulgular ve Yorumları	43
4.2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarından Seçilen Metinlere Ait Bulgular ve Yorumları.....	54
4.3. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarından Seçilen Metinlere Ait Bulgular ve Yorumları.....	82
4.4. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarından Seçilen Metinlere Ait Bulgular ve Yorumları.....	116
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	128
KAYNAKÇA.....	137
ÖZ GEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 3.1. 5. Sınıf Seviyesinde Çalışma Kapsamını Oluşturan Metinleri Dağılımı.....	38
Tablo 3.2. 6. Sınıf Seviyesinde Çalışma Kapsamını Oluşturan Metinlerin Dağılımı.....	38
Tablo 3.3. 7. Sınıf Seviyesinde Çalışma Kapsamını Oluşturan Metinlerin Dağılımı.....	39
Tablo 3.4. 8. Sınıf Seviyesinde Çalışma Kapsamını Oluşturan Metinlerin Dağılımı.....	40
Tablo 4.1. Anıttepe Yayıncılık 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular.....	44
Tablo 4.2. MEB Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular.....	55
Tablo 4.3. MEB Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular.....	64
Tablo 4.4. Ata Yayıncılık 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular.....	73
Tablo 4.5. Özgün Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular.....	84
Tablo 4.6. MEB Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular.....	95

Tablo 4.7. MEB Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular.....	105
---	-----

Tablo 4.8. MEB Yayınları 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular.....	117
---	-----

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 2.1. Saussure’e Göre Gösterge İfadesi.....	8
Şekil 2.2. Saussure’ün Gösterge Unsurları.....	11
Şekil 2.3. Saussure’ün Gösterge Kavramları.....	12
Şekil 2.4. Hjelmslev’in Gösterge Unsurları	12
Şekil 2.5. Peirce’ün Gösterge Üçgeni	13
Şekil 2.6. Ogden ve Richards’ın Gösterge Modeli.....	14
Şekil 2.7. Bühler Gösterge Modeli.....	15
Şekil 2.8. Genel Hatlarıyla Dil Göstergesi	16
Şekil 3.1. Tümevarım Analiz Yöntemi.....	37

GÖRSELLER DİZİNİ

	Sayfa
Görsel 4.1. Çocuk ve Baloncu Metnine Ait Görseller	47
Görsel 4.2. 6 Mart 1915 Gecesi Metnine Ait Görseller	47
Görsel 4.3. Oakland Adası Metnine Ait Görsel	48
Görsel 4.4. Vatan Yahut Silistre Metnine Ait Görseller	48
Görsel 4.5. Çocuk Bahçesindeki Bekçi Metnine Görseller	49
Görsel 4.6. Bilinçli Tüketici Metnine Ait Görsel	50
Görsel 4.7. Çiftçi ve Çocukları Metnine Ait Görsel	50
Görsel 4.8. Çitlembik Metnine Ait Görseller	51
Görsel 4.9. Büyüklere Saygı Metnine Ait Görseller	51
Görsel 4.10. Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor Metnine Ait Görsel	52
Görsel 4.11. Arıyorum Metnine Ait Görseller	58
Görsel 4.12. Yaşlı Nine Metnine Ait Görseller	58
Görsel 4.13. İnsan Zamanı Eskiden Nasıl Ölçerdi Metnine Ait Görseller	59

Görsel 4.14. Teknoloji Bağımlılığı Metnine Ait Görseller	59
Görsel 4.15. Vermek Çoğalmaktır Metnine Ait Görseller.....	60
Görsel 4.16. Gümüş Kanat Metnine Ait Görseller	61
Görsel 4.17. Afyon Metnine Ait Görseller	61
Görsel 4.18. Tarhananın Öyküsü Metnine Ait Görseller	62
Görsel 4.19. Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap Metnine Ait Görseller.....	62
Görsel 4.20. Dostluğa Dair Metnine Ait Görsel	63
Görsel 4.21. Memleket İsterim Metnine Ait Görsel	67
Görsel 4.22. Farünnisa Metnine Ait Görsel	67
Görsel 4.23. Kastamonulu Şerife Bacı Metnine Ait Görseller	68
Görsel 4.24. Çocukluk Metnine Ait Görseller	68
Görsel 4.25. İdare Lambası Metnine Ait Görseller.....	69
Görsel 4.26. Malazgirt Metnine Ait Görseller	69
Görsel 4.27. Torunuma Mektuplar Metnine Ait Görseller	70

Görsel 4.28. Ya Kebikeç Metnine Ait Görseller.....	70
Görsel 4.29. Piri Reis’in Eserleri Metnine Ait Görseller.....	71
Görsel 4.30. Oya Metnine Ait Görseller	71
Görsel 4.31. Kuğular Metnine Ait Görseller	76
Görsel 4.32. Ak Sakallı Bilge Dede Metnine Ait Görseller	77
Görsel 4.33. Türk Askerinin Cesareti Metnine Ait Görseller.....	78
Görsel 4.34. Uygarlıklar Diyarı Harran Metnine Ait Görseller.....	78
Görsel 4.35. Son Kuşlar Metnine Ait Görsel.....	79
Görsel 4.36. Üç Fil Metnine Ait Görsel.....	79
Görsel 4.37. Büyük Ustayı Ziyaret Metnine Ait Görseller	80
Görsel 4.38. Sufi ile Pufi Metnine Ait Görsel	81
Görsel 4.39. Göğre Bakalım Metnine Ait Görseller	81
Görsel 4.40. Sağlığına Dikkat Et Metnine Ait Görsel	82
Görsel 4.41. Ninenin Kitabı Metnine Ait Görseller.....	87

Görsel 4.42. Baba Bana Bir Şiir Bul Metnine Ait Görsel.....	87
Görsel 4.43. Muhteşem Kût'ül Amâre Zaferi Metnine Ait Görseller.....	88
Görsel 4.44. Meşe ile Saz Metnine Ait Görseller	88
Görsel 4.45. Yıkma Kolay Metnine Ait Görseller.....	89
Görsel 4.46. Ankara Metnine Ait Görseller.....	89
Görsel 4.47. Küçük Yunus Metnine Ait Görseller	90
Görsel 4.48. Anadolu Davulu Metnine Ait Görseller	91
Görsel 4.49. Bazı İnsanlar Metnine Ait Görseller	92
Görsel 4.50. Işıkla Haberleşenler Metnine Ait Görseller	93
Görsel 4.51. Dostluk Metnine Ait Görseller.....	98
Görsel 4.52. Ordular İlk Hedefiniz Metnine Ait Görseller.....	98
Görsel 4.53. Sol Ayağım Metnine Ait Görseller	99
Görsel 4.54. Türk Mutfak Kültüründe Kahve Metnine Ait Görseller	100
Görsel 4.55. Ben Mimar Sinan Metnine Ait Görseller	100

Görsel 4.56. Muhacir Osman Metnine Ait Görseller.....	101
Görsel 4.57. 2100'deki Yaşamdan Bir Gün Metnine Ait Görseller	101
Görsel 4.58. Okumak Deyince Metnine Ait Görseller	102
Görsel 4.59. İlk Kar Metnine Ait Görsel	103
Görsel 4.60. İstanbul Metnine Ait Görseller.....	103
Görsel 4.61. Bir Dünya Düşünürüm Metnine Ait Görsel	109
Görsel 4.62. Ana İşsiz Kalınca Metnine Ait Görseller	109
Görsel 4.63. Sığırtmaç Mustafa'nın Öyküsü Metnine Ait Görseller.....	110
Görsel 4.64. Okumanın İşlevi Metnine Ait Görseller.....	111
Görsel 4.65. Okumak Düşünmek İçindir Metnine Ait Görseller.....	112
Görsel 4.66. Kaplumbağa ile İki Ördek Metnine Ait Görseller.....	113
Görsel 4.67. Başarıya Gitmek mi, Başarıyı Çekmek mi? Metnine Ait Görseller.....	113
Görsel 4.68. Anadolu'da Kilim Demek Metnine Ait Görseller	114
Görsel 4.69. Futbolcu Olmaya Karar Vermişim Metnine Ait Görsel.....	114

Görsel 4.70. Ağaçtan Oyma Su Kabı Metnine Ait Görseller	115
Görsel 4.71. Kaşığı Metnine Ait Görseller	121
Görsel 4.72. İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine Metnine Ait Görseller.....	121
Görsel 4.73. Kınalı Ali'nin Mektubu Metnine Ait Görseller	122
Görsel 4.74. Parktaki Bilim Metnine Ait Görseller	122
Görsel 4.75. Portakal Metnine Ait Görseller	123
Görsel 4.76. Eşref Saat Metnine Ait Görseller	124
Görsel 4.77. Göç Destanı Metnine Ait Görsel.....	124
Görsel 4.78. Rüzgâr Metnine Ait Görseller	125
Görsel 4.79. İmece Metnine Ait Görseller.....	125
Görsel 4.80. Yaşamaya Dair Metnine Ait Görseller.....	126

GRAFİKLER DİZİNİ

Sayfa

Grafik 1: Gösterge Türlerinin Sınıflara ve Yayınevlerine Göre Dağılımı	130
---	-----

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Akt.	: Aktaran
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
G	: Gösterge
GS	: Gösterge sayısı
GT	: Gösterge türü
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
SS	: Sayfa sayısı
TDK	: Türk Dil Kurumu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu başlık altında araştırmanın problem durumuna, amacına, önemine, sınırlılıklarına ve varsayımlara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Ana dili eğitiminde başvurduğumuz en temel materyal Türkçe ders kitapları olmaktadır. Ders kitapları bilişsel, duyuşsal, psikomotor gelişim açısından çocukları en fazla destekleyen materyallerdendir. Aynı zamanda okumayı sevme ve iyi okuma alışkanlığı kazanma sürecinde öğrencinin önemli yardımcılarındandır. Bu nedenle kaliteli bir eğitim için ders kitaplarının niteliğine önem ve özen gösterilmelidir (Demirel, 2005: 39). Planlı eğitim uygulamalarında kullanılan ders kitapları; açıklayıcı, destekleyici, yönlendirici, tamamlayıcı resim, grafik, şekil gibi öğretim unsurlarına yer vererek süreci canlı ve aktif hâle getirmelidir (Küçükahmet, 2001: 20). Dil eğitiminde istenilen noktaya gelinebilmesi için ders kitaplarının bir bütün olarak ele alınması gerektiği; yazılı metnin yanı sıra kullanılan görsellerin de son derece önem taşıdığı unutulmamalıdır. Ders kitaplarındaki yazılı dil ile resim, şekil, grafik, mimik gibi dil dışı unsurlar arasındaki ilişki, uyum ortaya konulmalıdır. Bu noktada araştırmacılara düşen sorumluluk ders kitaplarını bir bütün olarak ele almak, onları dil bilimsel ve gösterge bilimsel açıdan incelemektir. Bu çalışmada Talim Terbiye Kurulu tarafından onaylanmış farklı yayınevlerine ait 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarından seçilmiş metinler dil dışı göstergeler bakımından ele alınmıştır.

Çalışmanın problem cümlesi “Türkçe ders kitapları, dil dışı göstergeler bakımından ele alındığında nasıl bir tablo ortaya çıkmaktadır?” şeklinde belirlenmiştir.

Bu problem cümlesi çerçevesinde oluşturulan alt problem cümleleri ise şunlardır:

- 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarından seçilen metinlerde kullanılan görseller metin içi ve metin dışı hangi anlamları ifade etmektedir?
- 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarından seçilen metinlerde kullanılan dil dışı göstergelerle yazılı metin arasındaki uyum nasıldır?
- 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki belirti, görüntüsel gösterge ve simgeler nelerdir?

- 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki dil dışı göstergeler hangi kültürel unsurları barındırmaktadır?

1.2. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın asıl amacı, Türkçe ders kitaplarında metinlerle birlikte kullanılan dil dışı göstergelerin metni anlama sürecinde ne derece önemli olduğunu belirlemektir. Görseller ile dil dışı unsurların birbirini ve verilmek istenen iletiyi destekler nitelikte olması; metni özümsemeyi kolaylaştırma, istenilen hedeflere ulaşma açısından oldukça önemlidir. Metinde kullanılan dil dışı göstergelerin; anlamaya yardımcı olması, metinden herkesin aynı anlamı çıkarması, dikkati canlı tutması gibi önemli görevleri olduğu da bilinmektedir.

Bu amaçla 5, 6, 7 ve 8. sınıflar için hazırlanan Türkçe ders kitaplarından farklı türlerde seçilen metinlerde yer alan dil dışı göstergeler belirlenmiş ve incelenmiştir. Yazılı metinler ile kullanılan göstergeler arasındaki uyum ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ek olarak dil dışı göstergelere yerleştirilmiş olan kültürel unsurlar belirlenmiştir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Dil gelişimi doğum öncesinde başlayıp insanın dünyaya gelmesiyle hız kazanan, içerisinde kritik dönemler barındıran, yaşam boyu devam eden uzun bir süreçtir. Bu süreç çocuğun okul çağına gelmesiyle birlikte daha planlı bir şekilde yürütülmeye çalışılmaktadır. Eğitim ortamında özellikle Türkçe derslerinde dili kullanma kabiliyeti üzerinde durulmakta ve birçok materyalle bu süreç desteklenmektedir. Türkçe derslerinde kullanılan en temel materyal ise ders kitaplarında bulunan metinlerdir. Bu metinler üzerinden öğrenciden beklenen kazanımlara ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bu noktada öğrencilerin metinleri doğru anlamlandırması son derece önemlidir. Bu anlamlandırma sürecinde sadece yazılı metin değil metinle birlikte öğrenciye sunulan dil dışı göstergeler de birlikte ele alınmalıdır. Dil dışı göstergelerin metin içi anlamı destekleyen, tamamlayan ve yanlış anlaşılmanın önüne geçen nitelikte olması gerekmektedir. Bu noktada metinlerdeki dil dışı göstergeler araştırmacılar tarafından ele alınmalı ve istenilen iletileri barındırıp barındırmaması, metni destekler nitelikte olup olmaması gibi açılardan incelenmelidir. Bu incelemeler yapılırken gösterge biliminden mutlaka yararlanılmalıdır.

Alanyazın incelendiğinde dil dışı göstergeler üzerine yapılan çalışmalara rastlanmaktadır. Yavuz (2020), “*Reklamlar Aracılığıyla Duygu Yönetimine Gösterge Bilimsel Bir Bakış: Coca-Cola Örneği*” başlıklı çalışmada reklamlarda kullanılan gösterge bilimle tüketicinin ikna edilmesi üzerinde durmuştur. Uyanık (2020), “*Bilge*

Karasu'nun "Gece" Adlı Romanının Gösterge Bilimsel Çözümlemesi" adlı çalışmasında romanı gösterge bilimsel açıdan tahlil etmiş ve çalışmasında söylem çözümlemesini esas almıştır. Türkben (2019), *"Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin Resimlerinin İncelenmesi"* başlıklı makalesinde Türkçe ders kitaplarında yer alan görselleri çocuğa uygunluk, metin resim ilişkisi açısından ele almıştır. Çomak (2018), *"Tahsin Yücel'in "Ben ve Öteki" Kitabındaki Öykülerin Gösterge Bilimsel Çözümlemesi"* çalışmasıyla Tahsin Yücel'in kitabında yer alan bazı öyküleri yazınsal göstergebilim yöntemi üzerinden ele almıştır. Doğan (2018), *"Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Huzur" Adlı Romanının Gösterge Bilimsel Çözümlemesi"* başlıklı makalesinde Huzur adlı romanı anlatısal göstergebilim üzerinden çözümlemiştir. Konu (2017), *"Çocuklar İçin Hazırlanan Masal Kitaplarındaki Dil Dışı Göstergelerin İncelenmesi"* başlıklı çalışmasında seçilen masalları Peirce'ün gösterge bilimsel kavramları üzerinden ele almıştır. Çevik (2017), *"Televizyon ve İnternette Yayınlanan Spor İçerikli Reklamların Gösterge Bilim Açısından İncelenmesi"* başlıklı makalesinde televizyonda yayınlanan spor içerikli beş reklam belirlemiş ve bunları Barthes tarafından tanımlanmış gösterge bilimsel çözümleme yöntemi ile incelemiştir. Demir ve İliden (2016), *"Seyfi Teoman Filmlerinin Gösterge Bilimsel Afiş Çözümlemesi"* başlıklı makalede afişleri Peirce'ün gösterge bilimsel kavramları üzerinden ele alarak çözümlemiştir. Ercantürk (2015), *"Gösterge Bilimsel Açıdan Türkçe Ders Kitapları"* adlı araştırmasında bazı Türkçe ders kitaplarındaki metinleri söylemsel, anlatısal ve mantıksal-anlamsal düzey açısından ele alarak incelemiştir. Baş ve Yıldız (2014), *"İlkokul Türkçe Ders Kitaplarının Resim Metin İlişkisi Açısından Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi"* başlıklı makalelerinde Türkçe ders kitaplarında yer alan görsellerin metinle ilişkisini öğretmen görüşleri üzerinden değerlendirmiştir. Yılmaz ve Temizkan (2013), *"Türkiye Cumhuriyeti'nde Tedavüle Sürülen Banknotların Gösterge Bilimsel Çözümlemesi"* başlıklı çalışmada banknotları Peirce'ün kuramını temel alarak gösteren, gösterilen ve dizisel eksen kavramları üzerinden incelemiştir. Güneş (2012), *"Koca Nine ile Tilki Adlı Masalın Gösterge Bilimsel Çözümlemesi"* adlı çalışmasında ele aldığı masalı söylemsel, anlatısal, mantıksal-anlamsal çözümle yöntemlerini kullanarak yorumlamıştır. Çulha (2011), *"Gösterge Bilim (semyotik) Tekniği Kullanılarak Kanada Fotoğraflarının İncelenmesi"* başlıklı makalesinde Kanada fotoğraflarını Peirce'ün gösterge üçgenini oluşturan kavramlar üzerinden ele alarak anlamlandırmıştır. Günay ve Aktuğ (2003), *"İlköğretimde Kullanılan Bazı Türkçe Ders Kitaplarındaki Dil Dışı Göstergelerin İşlevleri"*

Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmada kitaplarda yer alan dil dışı göstergelerde ne gibi özelliklerin olması gerektiği üzerinde durmuşlardır.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu çalışmalarda genellikle tarama modelinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Hukuk, reklam, sinema, fotoğrafçılık, edebiyat, eğitim gibi birçok farklı alanda dil dışı göstergeler ve bu göstergelerin gösterge bilimsel çözümlemeleri üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu çalışmada ele alınan konuya benzerlik gösteren bir çalışma Konu (2017) tarafından gerçekleştirilmiş ancak yapılan çalışmanın sadece masallar üzerine olması kapsam olarak farklı bir duruma işaret etmektedir. Ayrıca Türkçe ders kitaplarındaki dil dışı göstergelerin kültürel unsurlar açısından ele alınması da çalışmayı önemli kılmaktadır. Türkçe ders kitaplarındaki metinler gösterge bilimsel açıdan 2015 yılında Ercantürk tarafından da ele alınmış, bu çalışma söylem düzeyi, anlatı düzeyi ve temel yapı üzerinden ilerletilmiştir.

Bu çalışmada, Talim Terbiye Kurulu tarafından onaylanmış ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıflara ait farklı yayınevleri tarafından çıkarılmış, 2021-2022 Eğitim Öğretim Yılı’nda kullanılan Türkçe ders kitaplarından farklı türlerde ve temalarda metinler seçilmiştir. Bu açıdan en güncel metinlerin kullanılması ve onaylanmış tüm Türkçe ders kitaplarını kapsamaması çalışmayı önemli kılmaktadır. Aynı zamanda dil dışı göstergelerin anlamlandırılması ve yorumlanmasının yanı sıra dil dışı göstergelerde bulunan kültürel unsurların belirlenmesi de çalışma açısından önemlidir. Bu noktalar ele alındığında bu araştırmanın kapsamlı bir çalışma olması ve bir boşluğu doldurması açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından onaylanmış 2021-2022 Eğitim Öğretim Yılı’nda ortaokul Türkçe derslerinde okutulması uygun görülmüş 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki farklı tema ve metin türlerinden seçilmiş seksen metinle sınırlandırılmıştır. Kitaplardaki dinleme metinleri araştırma dışında tutulmuştur.

1.5. Varsayımlar

Türkçe ders kitaplarından seçilmiş metinler, yapılan çalışma için uygun metinlerdir ve Türkçe ders kitaplarının dil dışı göstergeler bakımından görünümünü ortaya koyması açısından yeterli olduğu varsayılmıştır.

1.6. Tanımlar

Gösterge: “Kendi dışında bir şeyi temsil eden ve temsil ettiği şeyin yerini alabilecek nitelikte olan her çeşit biçim, nesne, olgu vb. Bu bakımdan genel olarak sözcükler, işaretler, simgeler vb. gösterge olarak adlandırılır.” (Rifat, 2018: 124).

Dil Dışı Gösterge: “Sözlü ya da yazılı dil kullanılmadan oluşturulmuş göstergelerdir.” (Saussure, 2001).

Gösteren: “Gösterilenle birleşerek göstergeyi oluşturan ses ya da sesler bütünü; göstergenin işitim imgesi.” (Vardar, 2007: 106).

Gösterilen: “Gösterilen, bir konuşmacının aklında olan ve özgül bir sözcüğü ya da deyişi kullanırken iletmek istediği anlam ya da düşüncedir.” (Güneş, 2021).

Metin İçi Gönderim: Bir metin; bir duygu, düşünce veya kavramı açıklamak için birbiriyle anlamsal ve dilbilimsel olarak bağlı cümlelerden oluşur. Bu cümleleri oluşturan bazı sözcükler birkaç defa tekrar edebilir. Bu tekrar edecek olan sözcükler yerine anlam akışını sağlamak ve metni daha anlaşılır kılmak için onları karşılayacak ve onlarla bağlantılı farklı sözcükler kullanılabilir. Daha önce kullanılmış veya sonra kullanılacak olan sözcüklerin birbirleriyle ilişkili olarak yorumlanabilmesine gönderim denir. Gönderim ögesi metin içi ve metin dışı gönderim olmak üzere 2 ye ayrılır (Coşkun, 2005: 74). Gönderim ögesinin metin içinde bulunduğu durumdur.

Belirti: “Varlığına işaret ettiği nesneyle bir bitişiklik, bir yakınlık ilişkisi olan Ch. S. Peirce’ün gösterge üçlüsünden biridir.” (Rifat, 2018: 63).

Simge: “Göstereniyle gösterileni arasında belli oranda nedenlilik ilişkisi kurulabilen, çoğu kez görüntüsel nitelik taşıyan ama yine de uzlaşımsal özelliği bulunan gösterge türü.” (Vardar, 2007: 177).

Görüntüsel Gösterge: “Dış gerçekle bir benzerlik bağlantısı içinde olup belirttiği nesneyle aynı özelliği taşıyan Ch. S. Peirce’ün gösterge üçlüsünden biridir.” (Rifat, 2018: 123).

Resim: Çizim yoluyla bir kişi tarafından oluşturulmuş görsel.

Fotoğraf: Teknolojik araçlar kullanılarak bir şeyin olduğu gibi yansıtıldığı görsel.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde çalışma kapsamına giren gösterge bilim ve gösterge kavramı, göstergelerin sınıflandırılması, dil dışı göstergeler, Türkçe eğitimi ve ders kitapları gibi konular üzerine yapılan araştırmalara ve kavramsal bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Gösterge Bilim ve Gösterge Kavramı

2.1.1. Gösterge bilim nedir?

Çevremizi saran her nesne, varlık, davranış ve daha birçok şey bir anlam evreni oluşturur. Bu anlam evreni içerisindeki her şey çeşitli iletiler barındırır. Kendi içinde iletiler barındıran bu öğelerin bir sistemi vardır. Bu sistemi çözümlemek, doğru anlamlar ortaya koymak dil bilim ve gösterge bilim tarafından üstlenilmiştir. Bu durumda F. Saussure, Ch. Sanders Peirce, R. Barthes, G. Genette, Pierre Guiraud gibi dil bilimciler başta olmak üzere bu alanda birçok araştırmacı görüş ortaya koymuş ve dil bilimin, gösterge bilimin gelişmesine katkı sağlamışlardır.

Gösterge bilim, Antik Çağ'da Platon ve Aristoteles'in ortaya koyduğu çalışmalar ve Avrupa'da 19. yüzyılda dil üzerine yapılan araştırmalar ışığında gelişmeye başlamıştır (Şahin, 2014). Dil bilimin zirveye eriştiği dönemde, Avrupalı F. de Saussure ile Amerikalı Ch. S. Peirce birbirlerinden habersiz yaptıkları çalışmalarla gösterge bilimin gelişmesindeki en önemli adımları atmışlardır.

Saussure'ün öğrencilerinin bir araya getirdiği dil bilimi notlarından yola çıkarak hayatını kaybettikten sonra yayımlanan *Cours de Linguistique Generale* (Genel Dil bilim Dersleri) isimli eserinde doğal dillerin yanı sıra bunların dışında kalan gösterge dizgelerinin de araştırılmasının ve başka bir bilim dalı altında ele alınmasının gerektiğini öne sürdüğü görülmektedir. Saussure bu bilim dalını *semiologie* (gösterge bilim) olarak kavramlaştırmıştır (Rifat, 2020: 120).

Saussure gösterge bilimi toplumsal yaşamın içinde bulunan göstergeleri inceleyen bir bilim dalı olarak ele alırken Amerikalı düşünür Ch. S. Peirce ise daha çok mantık bilimine yakın görmektedir. Pierce gösterge bilimi *semiotique* kelimesi ile karşılamaktadır. Günümüzde Saussure'ün semiologie terimi genel gösterge bilimi kapsamakta, Peirce'ün

semiotique terimi ise genel gösterge bilimin farklı alt dallarını ifade etmektedir (Uçan, 2016: 121).

Farklı araştırmacıların gösterge bilim ile ilgili dile getirdikleri şu şekilde belirtilebilir:

Gösterge bilim daha çok metin çözümlemeye kullanılmaktadır. İşitsel ve görsel unsurları çözümleme noktasında ancak son yıllarda bir ivme kazandığı görülmektedir (Kıran, 1990). Kıran (2004: 51) gösterge bilimin, varlıkların benzerlik ve farklılıklarını belirterek zaten var olan yapısını ortaya koyduktan sonra o varlığı farklı yönlerden ele aldığını, bu yönler arasında ilişkiler kurduğunu ve bunları belirli bir dizgeye oturtarak sunduğunu söyler. Bu dizgelerin çözümlenmesi, kullanılan yol veya yöntem bakmaksızın gösterge bilimin görevi ve amacıdır. Aynı zamanda bu amaca ulaşırken diğer bilim dallarıyla işbirliği içinde olmalıdır.

Toklu (2018: 23-24) insanların kullandığı dilin çeşitli göstergeler dizgesinden oluştuğunu söylemiş; dil bilimin; bu göstergelerin sahip olduğu dizgeleri incelemeyi kendine görev edindiğini belirterek gösterge bilimi oluşturan alanlardan biri olduğunu ifade etmiştir. Bir gösterge dizgesi olduğu düşünüldüğünde, karışık bir yapıya sahip olan dil, uzun senelerden beri üzerinde çok fazla durulan bir konu olmuştur. Bu sebeple dil bilim gösterge bilimin diğer alanlarına göre daha fazla ilerleme kat etmiş bir bilim dalıdır.

Uçan'a (2016: 124) göre gösterge bilim, dilbilgisinin söz dizimsel açıdan ele aldığı yapıyı, anlatı açısından ele almaya, anlatıyı oluşturan yapıyı belirleyerek anlamın nasıl ortaya çıktığını göstermeye ve "*anlatı grameri*" oluşturmaya çalışır.

Gösterge denilen kavram farklı anlamları taşıma özelliğiyle birlikte toplumu düzenleyen birçok kuralı, farklı davranış türlerini içinde barındırır. Bu sebeple insanoğlu her an göstergeler türetir ve bu göstergeleri anlam aktarmak için bir araç olarak kullanır. Bu noktada anlam bilim (La semantique) bir kavram olarak devreye girmektedir. Göstergelerinin içeriğinin ele alınması ve birbiriyle olan anlam ilişkilerinin belirlenmesini görev edinmiştir. Bu göstergeleri geniş ölçüde ele alan bilim dalı ise gösterge bilimdir. Berke Vardar¹ anlam bilim üzerine yapılan bir konuşmasında dil bilimin konusu bakımından gösterge bilime bağlandığını belirtir. Ancak gösterge bilim de aynı ölçüde dil bilimden faydalanır (Guiraud, 1999).

¹ Berke Vardar'ın çevirmenliğini yaptığı Guiraud'a ait "Anlambilim" adlı kitabın ön sözünde belirtilmektedir.

Birtakım araştırmacının (Çiçek, 2014: 215; Sayın 2014: 33; Ünal, 2014: 3; MacCannell, 2013: 109; Aktulum, 2004: 2; Kıran, 2004: 51; Guiraud, 1994: 17) gösterge bilimi tanımlarken gösterge kavramını kullandıkları ve “*göstergelerin bilimini yapmayı amaç edinen bir bilim dalı*” olarak ifade ettikleri görülmektedir.

Gösterge bilimin insanlar arası iletişimdeki rolünü ön plana çıkararak ifade eden araştırmacılar (Parsa ve Parsa, 2012: 1-2; Oswald, 2011: 19; Erkman, 1987: 11) da vardır. Bu kişiler, iletişimi merkeze alarak bu süreçte yer alan her göstergenin ele alınması bununla birlikte beden dili ve ritüellerin çözülmesi gibi noktalara değinerek gösterge bilimi tanımlamışlardır.

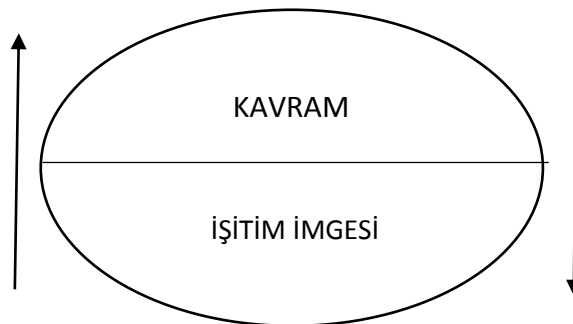
Gösterge bilimle ilgili yapılan birçok araştırma ve açıklamanın en iyi şekilde anlaşılması için gösterge ve göstergenin kapsamına giren terimlerin taşıdıkları anlamlar incelenmelidir.

2.1.2. Gösterge nedir?

Göstergenin gösterge bilimsel bir kavram olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Bu kavramın varlığı çağdaş dil bilimin ortaya çıkışına kadar uzanmaktadır. Bu alanda çalışan dil bilimcilerin etkisiyle de gösterge kavramı çalışmalara konu olmuştur.

Gösterge, Aristo temelli Ortaçağ skolastik düşüncede *aliquid stat pro aliqua* şeklinde ifade edilmektedir. Bu ifadenin, “*bir şeyin bir şey için olması, bir şeyin başka bir şeyi temsil etmesi*” anlamına geldiği söylenebilir (Toklu, 2018). Gösterge kelimesinin kö-r-ü-g+se-t>görüset>göster- şeklinde zamanla yapısında meydana gelen değişimler sonucunda göster- fiilinden türediği bilinmektedir (Aydın, 2014).

Saussure’e (2001: 107) göre, *özü bakımından bir birikim* olan dil, göstergeler dizgesidir. Bu dil göstergesi, “*bir kavramla işitimi imgesini birleştirir.*” İletişim amacıyla bir araya gelen yazılı ve sözlü dil kapsamındaki her kavram ve işitimi imgesinin birleşmesi göstergeyi meydana getirir.

Şekil 2.1. Saussure'e Göre Gösterge İfadesi (Kaynak: Saussure, 1999: 31)

Amerikalı dil bilimci Peirce'e göre gösterge, bireyin zihninde herhangi bir şey ile karşılık bulan, bir nesneyi ve yorumlayıcıyı gerektiren bir kavramdır. Gösterge bir düşünceyi iletmek için kullanılır (Rifat, 2020).

Saussure'ün göstergesi daha toplumsal bir anlamı barındırırken Peirce'ün göstergesi daha mantıksal bir temele oturmaktadır. Semiyoloji ve semiyotik terimlerinin günümüzde anlamlarının farklılaşması Şahin'in (2014: 2-3) de değindiği gibi semiyoloji kavramının Avrupa'da Saussure ile semiyotik kavramının ise Amerika'da Peirce'ün etrafında gelişmesiyle ilgilidir. Bu kavramların çıkışından kaynaklı farklılaşmayla semiyoloji daha toplumsal dil kodlarını içerisine alırken semiyotik; dil dışı göstergeleri ele almıştır (Ercantürk, 2015).

Vardar (2001) göstergeyi kendisi dışında kalan bir imgeyi hatırlatan uyarıcı olarak ifade eder. Bir yerden çıkan dumanın ateşi, çatılmış kaşların sinirliliği, köpek kelimesinin bir canlıyı çağrıştırmasının bundan kaynaklandığı söylenebilir.

Fiske (2014) göstergenin var olmasının onu kullanan kişilere bağlı olduğunu vurgulamakta ve göstergeyi kendisinin dışında bir şeyi işaret eden ve duygularla anlaşılabilen fiziksel bir şey olarak ifade etmektedir. Huber (2013) de Fiske (2014) ile aynı noktaya değinerek kendisinin dışında bir kavramı, olguyu çağrıştıran bir kavram olarak tanımlamaktadır.

Kıran (2002) göstergelerin asıl işlevinin anlatma sürecini gerçekleştirmek olduğunu söylemektedir. Söylenen bir sözün bir nesneyi, kavramı ya da konuyu belirttiğini; paranın toplum açısından çalışmanın getirisi olduğunu; haritaların bir bölgeyi ifade ettiğini de bu duruma örnek olarak sunmaktadır.

Genel olarak dili oluşturan kodlar ve göstergeler bir anlam evreni oluşturur. Bu anlam evreni ancak onu bir yorumlayan bulunduğunda önem kazanır. Nesnelere, varlıklara, kavramlara yüklenen bu anlamlar geçmişten geleceğe nesillerle aktarılmaktadır. Bu aktarım kültürden kültüre de farklılık taşımaktadır. Göstergeler tek tek bir anlam ifade etse de bir araya geldiklerinde gösterge bilimsel çözümlemelerle iletişim sürecindeki anlamları daha iyi ortaya konulmaktadır. Farklı bir ifadeyle gönderilen iletilerin anlamı göstergelerin toplamını içine almaktadır (Özmutlu, 2009).

2.1.3. Göstergelerin özellikleri

Göstergenin nedensizliği: Dilde anneye neden anne, babaya neden baba denildiği bilinmemekte ve nedensiz olarak ifade edilmektedir. Eğer bu kişiler başka bir kelimeyle ifade edilmiş olsalardı yine aynı anlamı taşırlardı. Yani “anne” kavramına gösterenlik yapan “a-n-n-e” seslerinin dizilişinde hiçbir bağlantı ve nedensellik bulunmamaktadır. Farklı dillerin oluşmuş olması da bu durumun kanıtı olarak gösterilmektedir.

Göstergenin çizgiselliği: Göstergeyi meydana getiren sesbirimleri ait olduğu dilin kuralları doğrultusunda bir araya getirilir. Örneğin “anne” gösterenini oluşturan sesler “nean” şeklinde yan yana getirildiğinde anlatılmak istenen kavramı karşılamaz. Bu durum da göstergelerin çizgiselliğini gösterir. Cümle bazında düşünüldüğünde Türkçede devrik cümlelerin bulunması sebebiyle kelimelerin dizilişindeki değişiklik, anlam aktarımına engel olmamaktadır (Konu, 2017).

Göstergenin değişmezliği / değişebilirliği: Göstergenin değişmezliği onu kullanan toplum açısından zorunlu olarak benimsenmiş olmasıdır. Kişi göstergeyi istese de değiştiremez. Değişebilirliği ise iki açıdan ele alınmaktadır. Birincisi göstergelerde oluşan dizimsel değişimlerdir. Diğeri ise göstergelerin anlamında zamanla meydana gelen anlamsal farklılaşmalardır. Anlam iyileşmesi veya kötüleşmesi; anlam daralması ya da genişlemesi göstergedeki değişimle oluşan durumlardır. Ancak bu değişimler kısa sürede ve kolay gerçekleşecek durumlar değildir (Toklu, 2018).

Göstergelerin çift eklemliliği: Göstergenin çift eklemli olması demek onun biçimsel ve anlamsal iki unsurdan oluşması demektir. Hem dil içi hem de dil dışı göstergeler için bu durum geçerlidir. Kelimelerin, cümlelerin, paragrafların ve metinlerin; dil dışı göstergelerde ise görsellerin bir araya gelmesi biçimsellik, bunların belirli iletiler barındırması ise anlamsallık olarak ifade edilebilir (Konu, 2017).

Göstergelerin insanlar tarafından uzlaşım sonucu oluşturulması: Bütün göstergeler insanların üretimi sonucunda ve toplumsal belirli uzlaşımlara dayanarak oluşmuştur. Zamanla yeni göstergeler eklenmiş ve bunlar nesiller boyu aktarılagelmiştir.

Göstergeler kesintilidir / ayrıktır: Göstergenin ayrık olması, tek başına başka öğelerle karışmaması, sınırlarının çizilebilmesi demektir. Ancak göstergeler bir bağlam dâhilinde bir araya gelip iletiler barındırabilirler. Onların tek başına bağlamdan bağımsız da var olmaları göstergenin ayrıklığıdır.

Göstergeler kültürel / evrensel: İletişimde kullanılan göstergelerin bazıları kültürel anlamlar taşıırken bazıları ise evrensel geçerliliğe sahiptir. Bayrak evrensel olarak bağımsızlığı simgeleyen bir göstergeyken, ülkemizde büyüklerin elini öpme davranışı

kültürel bir göstergedir. Başka bir örnek vermek gerekirse davul evrensel olarak bir müzik aletini ifade eden gösterge iken Türkiye’de Ramazan davulu dendiğinde sahura kalkma iletisini barındıran bir gösterge hâline gelmektedir.

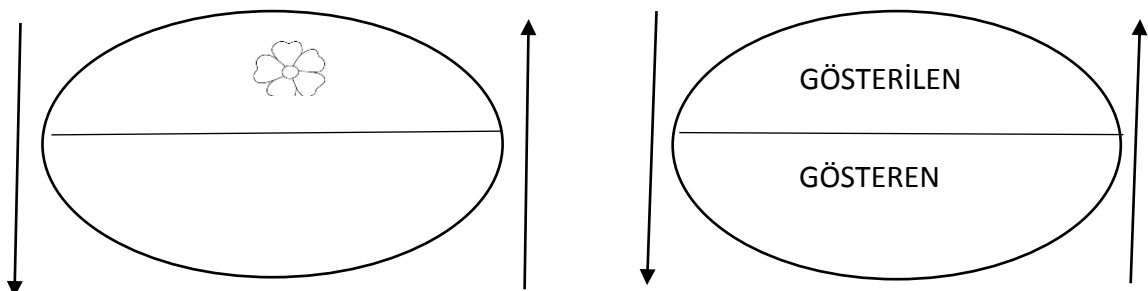
Göstergenin görece nedenliliği: Saussure dil göstergelerinin özelliklerini açıklarken nedensizliğini önemli bir ilke olarak vurgulamaktadır. Ancak kültür ile dil arasındaki bağ düşünüldüğünde dilin yapısını etkileyen kültürün sözlüklerin ortaya çıkışını da etkileyeceği anlaşılabacaktır. Birleşimsel bir yapı sergileyen Türkçede, göstergelerin gösterilenleriyle köke bağlı ve nedenli bir ilişkisi olduğu görülmektedir (Börekçi, 1999). Gösteren ile gösterilen arasındaki nedenliliğe yansıma sözcükler de örnek verilebilir. Yansıma sözcükler dilde yeni sözcükler ortaya koymanın yollarından biridir ve nedenli olarak doğa seslerinden doğmaktadır. Bir köpeğin havlaması, eşyanın pat diye yere düşmesi, insanın korkarak bağırması gibi (Rzayev, 2021: 186).

2.1.4. Göstergeleri oluşturan öğelerin sınıflandırılması

Göstergeyi çeşitli iletiler barındıran birimler olarak düşündüğümüzde etrafımızdaki her şeyin aslında bir gösterge olduğu söylenebilir. Bu terimin gün geçtikçe önem kazanmasıyla birlikte üzerine araştırmalar yapılması da kaçınılmaz olmuştur. Bu araştırmalarla birlikte dil bilimciler kimi zaman farklı kimi zamansa benzer noktalara değinerek göstergeleri sınıflandırma yollarına gitmişlerdir.

Saussure, Peirce, Bühler, Ogden ve Richards gibi araştırmacılar dil göstergelerinin niteliklerini ve görevlerini dikkate alarak farklı modeller oluşturmuşlar ve sınıflandırmalar yapmışlardır.

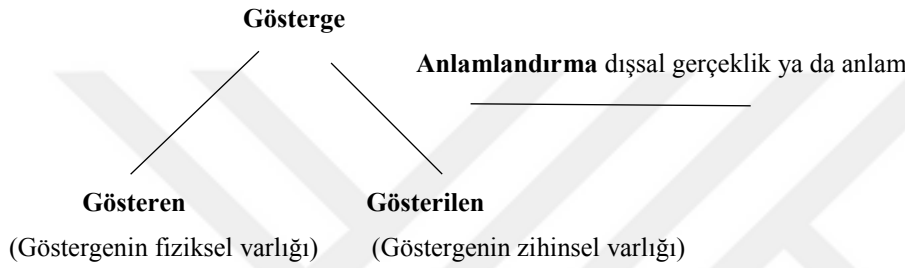
İsviçreli dil bilimci Saussure’ün dil göstergesi, gösteren ve gösterilen arasındaki ilişkiden doğmaktadır. Türkçe yazılmış kaynaklarda gösteren için “*biçim, ses imgesi*” ; gösterilen yerine ise “*anlam, kavram*” ifadelerinin de kullanıldığı görülmektedir (Toklu, 2018: 30). Burada Saussure’e göre ele alınan üç kavram olan gösterge, gösteren ve gösterilen terimleri birbirini çağrıştıran ve aynı yaprağın ön ve arka iki yüzü gibi birbirinden ayrılması mümkün olamayan unsurlardır (Saussure, 1998: 109). Daha önce bahsedilen kavram ve işitim imgesi ifadelerinin yerini gösterilen ve gösteren almaktadır.

Şekil 2.2. Saussure'ün Gösterge Unsurları

Saussure'ün bu kavramlarını çiçek göstergesi üzerinden açıklayacak olursak ç-i-ç-e-k *işitim imgesi/göstereni* zihnimize yaprakları, farklı şekilleri ve renkleri olan, belli kokulara sahip bitkiyi canlandırır. Canlanan bu imge *gösterilene* karşılık gelmektedir. İkisi arasındaki çift yönlü oklar bu çağrışımı işaret etmektedir.

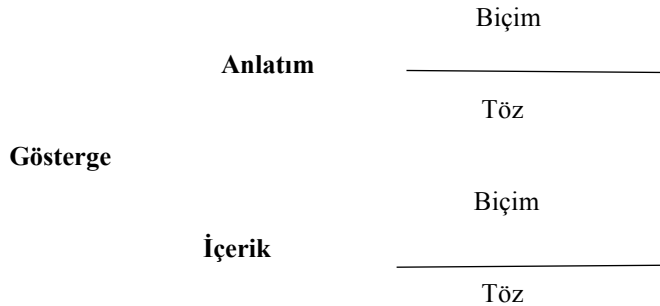
Fiske (2014: 12), Saussure'ün gösterge kavramlarını şu şekle dökmüştür:

Şekil 2.3. Saussure'ün Gösterge Kavramları

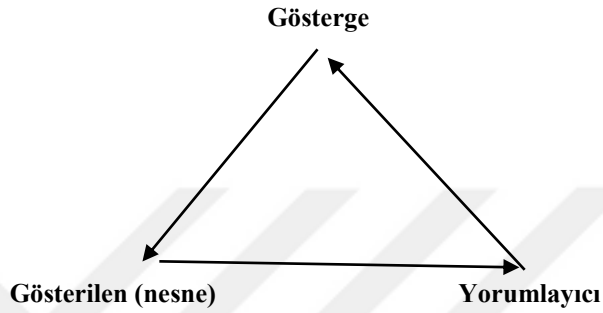
Saussure, gösteren ve gösterilen arasındaki süreci biri hava öbürü su olan üst üste iki yüzeye benzetmiştir. Bu durumda hava basıncı değiştiğinde su yüzeyinde de dalgalanmalar meydana gelmektedir. Bu benzetme ile Saussure gösterenin anlamlandırılma sürecine de değinmiş olmaktadır (Barthes, 1993: 50).

Saussure'ün bu gösteren ve gösterilen terimlerini Hjelmslev (1899-1965) anlatım ve içerik düzlemi olarak ele almıştır. Gösterge incelemelerini belirlediği bu düzlemler üzerinden gerçekleştirmiştir. Hjelmslev bu düzlemlerin iki ayrı katmandan oluştuğunu belirtir. Bu katmanlar *biçim* ve *töz*dür. Biçim, dil bilimin yalın ve tutarlı bir şekilde betimleyebileceği olguların hepsi; töz ise bu olguların sahip olduğu özelliklerin tümü olarak ifade edilmektedir (Barthes, 1993: 40).

Şekil 2.4. Hjelmslev'in Gösterge Unsurları (**Kaynak:** Günay ve Parsa, 2012: 24)

Demir (2009: 47), Peirce'ün genel gösterge kuramı üzerine çalışan ve bu terimi kullanan ilk kişi olduğunu belirtmektedir. Gösterge bilimi mantık üzerine oturtan Peirce, gösterge kuramını çeşitli üçlükler üzerine kurmuştur. Aynı zamanda Peirce'in her alandaki göstergelerin incelenmesi ve sınıflandırması üzerine çalışmalar ortaya koyması da onu bu alanda ön plana çıkarmıştır. Yaptığı çalışmalarla 10 üçlük, 66 sınıf barındıran gösterge dizgeleri belirlemiştir (Rifat, 2009: 30).

Şekil 2.5. Peirce'ün Gösterge Üçgeni

Peirce, yaptığı üçlü gösterge kuramında diğer kuramlardan farklı olarak yorumlayıcının önemine değinmiştir. Mantık ve felsefeyi gösterge anlamlandırma sürecinde ön plana çıkarması da bu üçlemeyi destekler niteliktedir. Bu doğrultuda düşünüldüğünde her göstergenin farklı bağlamlarda ve farklı kişiler tarafından değişik anlamlar taşımasının bir yorumlayıcıdan kaynaklandığı söylenebilir.

Rifat (2020: 118), Ch. S. Peirce'ün üçlüklerini şu şekilde ifade etmiştir:

- Birinci üçlük:

Nitel gösterge: Algıladığımız ilk niteliktir. Kişinin ses tonu, kişinin kullandığı parfümün kokusu gibi.

Tek(il) gösterge: Gerçekte var olan bir olaya gönderme yapan göstergedir.

Kural gösterge: Temsil ettiği kavramı genel özellikleriyle yansıtan kuraldır.

- İkinci üçlük:

Görüntüsel gösterge: Belirttiği nesneyi ya da kavramı doğrudan çağrıştırmayı amaç edinen, temsil ettiği nesne ile benzerlik açısından yeterli unsura sahip olan göstergelerdir. Erkman'ın (1987: 47) belirttiği gibi görüntüsel göstergeler asgari düzeyde ana çizgileri barındırarak nesneyi yansıtır. Bir kişinin portresi (Berger, 2012: 86-87), fotoğraflar, resimler vb.

Belirti: Mantıksal bir bağ taşıyan ve bir şeyin varlığına işaret eden göstergelerdir. Bulutun yağmuru, dumanın ateşi işaret etmesi gibi.

Simge: İnsanlar arasında bir anlaşma sonucu ortaya çıkmış göstergelerdir. Terazî motifinin adaleti çağrıştırması buna örnek verilebilir.

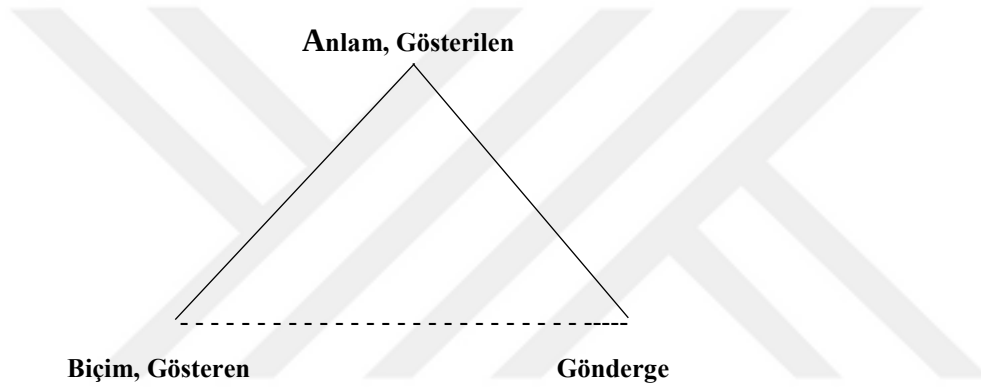
- Üçüncü üçlük:

Sözcebirim (terim): Varlığı sadece özelliklerine dikkat ederek ortaya koyan göstergelerdir. Bu göstergeler ne doğru ne de yanlıştır.

Önerme: Bilgi verme amacı taşıyan göstergelerdir.

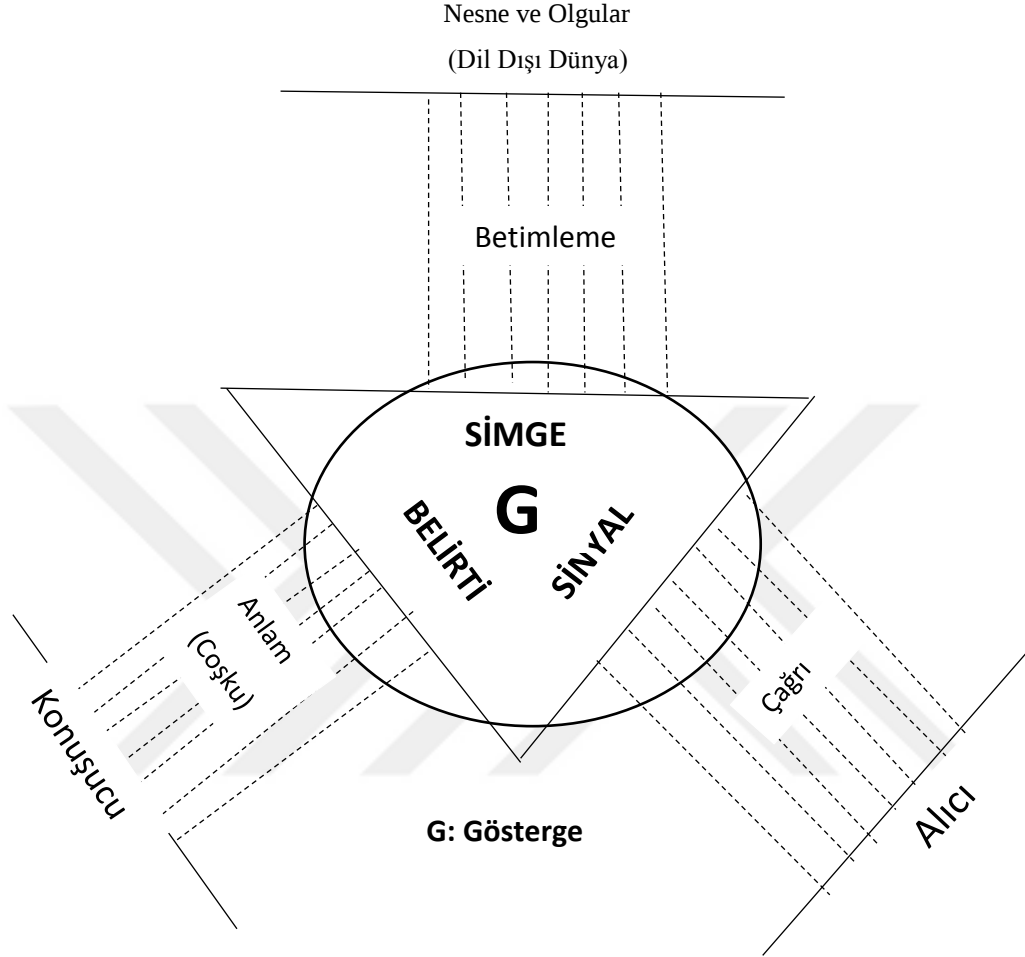
Kanıt (çıkartım): Sonucu ortaya koyan, ikna edici göstergelerdir (Işıklar, 2014; Rifat, 2020)

Ogden ve Richards oluşturdukları gösterge modelinde Saussure'ün gösteren ve gösterilen öğelerinin yanına üçüncü olarak göndergeyi eklemişlerdir.

Şekil 2.6. Ogden ve Richards'ın Gösterge Modeli (**Kaynak:** Toklu, 2018: 32)

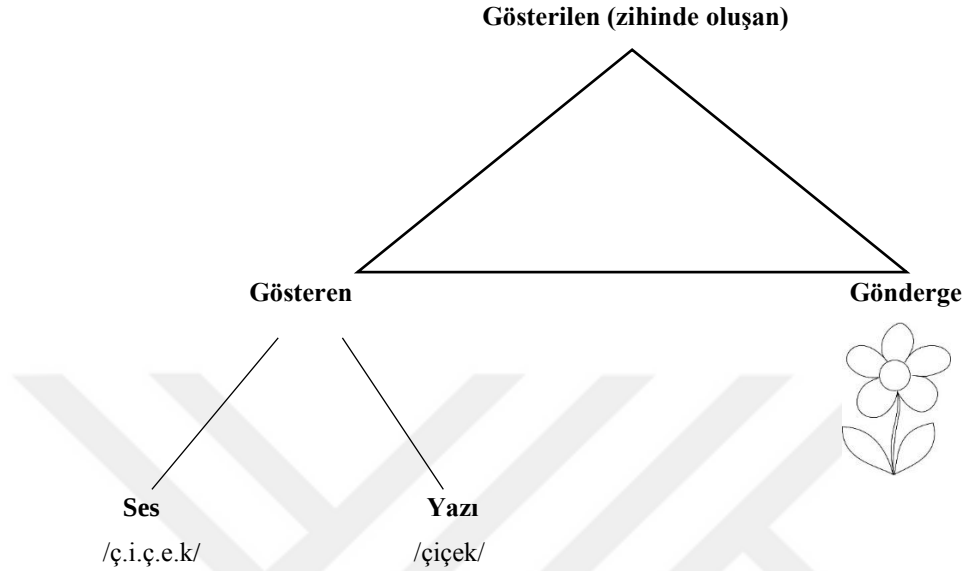
Bu modelde gösteren, nesnenin biçimsel olarak ortaya konuş biçimidir. Gösterilen ise Saussure'de olduğu gibi nesnenin taşıdığı anlamdır. Gönderge kavramıyla ise dil dışında taşıdığı gerçeklik anlatılmak istenmektedir. Ogden ve Richards, göndergenin olmaması durumunda aslında diğer unsurların da bir anlam taşımayacağını ortaya koymuşlardır. Bu üçgende gösterilen ile gönderge aynı şeyi ifade etmemektedir. İnsan zihninde bir nesne için farklı gösterilenler oluşabilir ancak gönderge tektir. Şekilde yer alan kesik çizgiler ise gösteren ile gönderge arasında mantıksal bir ilişkinin olmadığını anlatmak için kullanılmıştır.

Şekil 2.7. Bühler Gösterge Modeli (Kaynak: Toklu, 2018: 34)

Göstergenin unsurlarını ortaya koyan bir diğer model olan Bühler modeli konuşucu ve alıcı ifadelerini kullanarak diğer modellerden ayrılmıştır. Konuşucu ve dinleyiciye yer vermesi bu modelin iletişim yönünü ortaya koymaktadır. Diğer bir özelliği de çağrı, anlatım ve betimleme kavramlarıyla dilin işlevlerini belirtmesidir. Kırcaathanede oturan iki kişi üzerinden bu model örneklendirilebilir. Havanın karardığını gören kişilerden biri *hava karardı*, ifadesini kullanır. İlk olarak bu durum bir simge ve betimleme işlevi görmektedir. İkinci olarak konuşan kişinin havanın kararmasından saatin geçtiğini anlaması ve bunu eve gitmesi için bir çağrı olarak düşünmektedir. Son olarak ise havanın kararmasının konuşanın içini sıktığını belirtmesi ruhsal durumunu ortaya koyan bir belirtidir ve coşku işlevi olarak nitelendirilir. (Toklu, 2018: 34).

Farklı modellere ait dil göstergeleri incelendiğinde bu gösterge modellerinin birçoğunda gösteren, gösterilen ve gönderge anlamı taşıyan unsurların bulunduğu görülmektedir. Bunların ışığında şöyle bir dil göstergesi şekli oluşturabiliriz:

Şekil 2.8. Genel Hatlarıyla Dil Göstergesi

Bu şekilde gösteren, verilen nesnenin ya da kavramın seslerle veya yazı ile anlatım biçimidir. Gösterilen ise bu gösterenin kişinin zihninde karşılık bulan anlamdır. Bu anlam kişinin hayatındaki birikimlerinden kaynaklı olarak değişebilirken gönderge olarak verilen öge ise o nesnenin dış dünyada karşılık bulan hâlini ifade etmektedir.

Uçan (2016: 126-127), eserinde gösterilen ile gönderge arasındaki uyuşmanın ne ölçüde olduğunun önemini dile getirmiştir. Bunu 1000 Euro üzerinden bir örnek vererek açıklamıştır. 1000 Euro'nun ülkemizdeki anlamı ile Batı ülkelerindeki anlamının farklı olduğuna değinerek göndergelerin anlamının zamana, kültüre, bağlama, topluma, yazarın bakış açısına göre değişebileceğini belirtmiştir.

2.1.5. Ch. S. Peirce'ün gösterge unsurları ve dil dışı göstergeler

Gösterge, *belirli anlamlar yüklenerek bildirim görevi taşıyan her şey* olarak tanımlanabilir. Buna göre eskiden insanların yüzüne eldivenle vurmanın hesaplaşma anlamı taşıması, bir kişiye yumurta ya da domates fırlatmanın sadece ona bu nesneleri isabet ettirmek amacı taşıması, bunun yanı sıra olumsuz duyguları ifade etmesi bu davranışların aslında birer gösterge olduğunu ortaya koymaktadır. Bunların yanı sıra çeşitli aletlerde bulunan ibrelerin kendilerinin dışında bir şeyin ölçümünü ifade etmeleri ibreyi basit bir gösterge hâline getirmektedir. Evrenin her yanı böyle göstergelerle doludur ve bu

göstergelerin anlamlandırılması ancak insan zekâsıyla mümkün olmaktadır (Başkan, 2003: 55-56).

İnsan dili, en gelişmiş gösterge dizgesi olarak yaşamımızda yer almaktadır. Bu bakımdan dil temel alındığında sözcükleri karşılayan dil içi göstergeler ve bunlardan ayrı daha çok işaret temelli göstergeleri belirtmek için ise dil dışı gösterge kavramları kullanılmaktadır. Bu noktada İsviçreli dil bilimci Saussure daha çok dil içi çalışmalar yapmışken Pierce ise dil dışı göstergeleri daha fazla ele almıştır.

Amerikalı dil bilimci Peirce, gösterge bilimin dil bilim ve edebiyat dışında başka alanlarda da kullanılmasının yolunu açmıştır. Bu sayede gösterge bilim bütün yaşam alanlarını kapsayan bir inceleme alanı oluşturmaya başlamıştır (Erkman, 2005: 60-79). Peirce, göstergeyi mantık ve felsefe ile birlikte ele alması ve bu doğrultuda ortaya koyduğu çalışmalarla adının alanda ön plana çıkmasını sağlamıştır. Peirce, gösterge kavramını üçlükler hâlinde üç farklı grupta ele almıştır. Bu grupların, ilk üçlüğü nitel gösterge, tekil gösterge, kural gösterge; ikinci üçlüğü görüntüsel gösterge, belirti, simge; üçüncü üçlüğü ise sözcebirim, önerme ve kanıttan oluşmaktadır. Bu üçlükler arasında en çok üzerinde durulan ve benimsenen ikinci üçlük olmuştur.

2.1.5.1. Görüntüsel gösterge

Belirttiği nesneyi canlandıran, temsil eden göstergedir. Örneğin geometrik bir şekli gösteren kurşun kalemle çizilmiş bir çizgi, resim, fotoğraf (Rifat, 2009: 31).

Yaylagül (2015: 24), görüntüsel göstergeyi “*gösterenin gösterilene taklit ettiği veya gösterenin gösterilene benzediği göstergeler*” şeklinde ifade etmektedir. Bu tanımını desteklemek için insanların çizilmiş olan portrelerini, kullanılan ses efektlerini ve jestleri, tabiata ait taklit edilen sesleri örnek göstermiştir.

Fiske (2003: 71), nesnesi ile arasında bir bağlantı olan, fiziksel ya da ses olarak benzerlik taşıyan göstergeleri görüntüsel gösterge olarak tanımlarken teyzesinin fotoğrafını, haritaları, kadın ya da erkek tuvaletini simgeleyen yaygın görsel göstergeleri bunu örnek olarak vermiştir. Görüntüsel göstergelerin sözsiz de olabileceğini belirterek doğadaki seslerin taklit edilmesini de görüntüsel gösterge olarak kabul etmektedir. Beethoven’ın Pastoral Senfonisi’ni doğal seslerin müzikteki görüntüsel göstergesi olduğunu belirtmiştir.

Görüntüsel göstergeler nesnesiyle aynı ortamda bulunmak zorunda değildir. Nesnesi olmasa da varlığını devam ettirmekte ve istediği anlamı aktarmaktadır. Yalnız bu durumda

kişi dış dünyadaki o nesneyi tanıyor olmalı ki istenilen anlamı yakalayabilsin. Tanımadığı bir görüntüsel göstergenin anlamını çıkarması kişi tarafından zor olabilmektedir (Günay, 2004).

2.1.5.2. Belirti

Peirce, bu tür göstergelerde uzlaşmaya ya da benzerliğe dayalı bir ilişkinin bulunmadığını ifade etmektedir. Belirti tipi göstergeler; deneyimlere dayalı olarak, nedensel ilişkiler çerçevesinde çözümlenmektedir. Nabzın hızlanmasının ateşin yükselmesini, çıkan dumanın bir yerde yanan bir ateş olduğunu ifade etmesi bu belirti türüne örnek olarak verilebilmektedir. Günlük konuşma dilinde belirti ile gösterge kelimeleri birbiri yerine kullanılagelmektedir. Mesela yüzün kızarmasının utanmanın göstergesi olduğunu sık sık duymaktayız. Bu cümlede gösterge kelimesi yerine belirtinin kullanılması daha doğru olacaktır. Çünkü belirtilen iki durum arasında bir nedensellik vardır. Oysa göstergede gösterilen ile gösteren arasında nedensel değil rastlantısal bir ilişki vardır (Toklu, 2018: 27-28).

Belirti türünde kullanılan göstergeler bir ileti taşıma görevi edinmezler. Amaçları bir bilgiyi tek taraflı aktarmaktır. Bu durumda önemli olan kişinin algı düzeyidir (Günay, 2004). İnsanlar bu nedensellik üzerinden bir anlam  ıkarabilirse ancak gösterge anlam kazanır. Yoksa kişiden bağımsız olarak bir iletişim kurma amacı taşımazlar. Bu nedenle kişi dış dünyada bulunan bu belirtilerin anlamına önceden sahip olmalıdır.

2.1.5.3. Simge

İnsanlar arasında uzlaşma sonucu oluşmuş göstergelerdir. Simgeler eğer bu uzlaşma olmasaydı bir anlam ifade etmezlerdi. Örneğin doğal dillerdeki sözcüklerin belirttiği anlamları anlamamız, onların sadece bu anlamı taşıdıklarını bilmemiz onları simge hâline getirmiştir. Yine matematik, kimya gibi alanlarda kullanılan simgeler veya terazinin adalet anlamını taşıması insanlar arasında oluşturulmuş uzlaşımlar sonucu meydana gelmiş simgelerdir (Rifat, 2009: 32).

Simgeler, benzerlik ve insanlar arası uzlaşmalar sonucunda soyut anlamları işaret eden görsellerdir. Bir k ğda çizilen güvercin resmi ilk bakışta görüntüsel göstergedir ve bir kuşu ifade etmektedir. Ancak bu resim Birleşmiş Milletler tarafından kullanıldığında barış anlamı taşımakta ve artık bir simge hâline gelmektedir. Çünkü ilk olarak temsil ettiği anlamdan uzaklaşıp yeni bir anlam kazanmıştır (Kıran, 2002).

Simgenin, görüntüsel gösterge ve belirtiden kültürel özellikler barındırmasıyla ayrıldığını ifade eden Toklu (2018: 29), dilsel göstergelerin büyük bir çoğunluğunun bu tip göstergelerden oluştuğunu söylerken selamlaşmada kullandığımız davranış şekillerini, o anda kullanılan kalıplaşmış ifadeleri de bu türe örnek olarak vermektedir.

Simgeler genellikle görsel odaklı gösterge türleridir. Belirtiden farklı olarak daha yapay göstergelerdir ve doğal yaşamla doğrudan ilgileri yoktur. Belirtiler iletişim amacı taşımazken simgeler iletişim odaklı olarak oluşturulmuşlardır. Bu göstergeler nesneyle ilgili çağrışım yapmakta ve insan zihninde bir anlam taşımaktadır (Günay, 2004). Aynı zamanda en çok kullanılan ve en zor anlaşılan gösterge türü de simge olmaktadır. Güneşin batışı bir kişi için yaşlılık anlamına gelirken başkası için romantizmi çağrıştıracaktır. Bu durum simgelerin toplumsal uzlaşmanın yanı sıra bireysel olarak da uzlaşmayı gerekli kıldığını göstermektedir (Günay, 2012).

2.2. Türkçe Eğitimi ve Gösterge Bilim

“Çocuğun ailesinden ve içinde yaşadığı toplumdan edindiği dil.” (tdkterim.gov.tr, E. T.: 22.03.2022) şeklinde tanımlanan ana dilin doğum öncesinden başlayıp hayat boyu gelişmeye devam eden bir beceri olduğu kabul edilmektedir. Bu gelişim başta doğal yollarla ilerlerken bireyin gelişimiyle orantılı olarak zamanla sistemli bir şekilde desteklenmektedir. Bu noktada ana dili becerisinin geliştirilmesinde bireyin yer aldığı çevrenin de son derece önemi vardır. Çünkü dil dediğimiz olgu bir bütündür ve dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini içine almaktadır. Bu açıdan ana dili eğitimi diğer alanların eğitiminden ayrılmaktadır ve farklı alanların geliştirilmesine de önemli oranda etki etmektedir.

Çocuğun yaşamını sürdürdüğü ve içinde bulunduğu toplumun dili olan ana dil, bireyin duygu, düşüncelerini iletişime geçtiği kişiye en güzel şekilde iletmesi noktasında önemli bir yere sahiptir (Özbay, 2006). Başka bir deyişle kişinin yaşamda var olduğunu ortaya koyma yollarından biri olan iletişimin temelini bu ana dil oluşturmaktadır. İnsanın çevresiyle olan bağına güçlendirmesi, ifade özgünlüğü kazanması, diğer alanlarda başarısını arttırması, çağın gereklerini yakalayabilmesi; sahip olduğu ana dilini geliştirmesi ve bu amaçla aldığı ana dili eğitimi ile doğru orantılıdır denilebilir.

Soykan (1998: 293), ana dili eğitiminin önemini şu şekilde ifade etmiştir:

“Duygu ve düşüncelerimizi dille ifade ediyorsak, demek ki bozuk bir dil, onda dile gelmiş duygu ve düşüncelerin çarpıklığını gösterir. Hatta duygular bir yana

düşünceler, henüz söze, yazıya dökülmeden oluşma hâlindeyken bile bir dilin düzenine göre biçimlenirler. Duygu ve düşüncelerin çarpık olması ise kişilik bozukluğu anlamına gelir. Dil bozulunca düşünce bozulur. Düşünce bozulunca toplumun dirliği sarsılır. Sağlıklı bir toplum için kişilikli gençler istiyorsak, onlara dilimizi doğru kullanmayı, doğru konuşmayı öğretmeliyiz.”

İnsan hayatının her alanında yer alan ana dilinin sistemli bir şekilde yürütülmesi bireyin okula başlamasıyla birlikte Türkçe derslerinde gerçekleştirilmektedir. Bu Türkçe derslerinin yapı taşını ise MEB Türkçe Dersi Öğretim Programı oluşturmaktadır. Bu programda Türkçe dersleri ile öğrencilere aşağıda belirtilen noktaları kazandırmak amaçlanmıştır (MEB, 2019: 8).

- Dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi,
- Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmalarının sağlanması,
- Okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanması,
- Okuma yazma sevgisi ve alışkanlığını kazanmalarının sağlanması,
- Duygu ve düşünceleri ile bir konudaki görüşlerini veya tezini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmelerinin sağlanması,
- Bilgiyi araştırma, keşfetme, yorumlama ve zihinde yapılandırma becerilerinin geliştirilmesi,
- Basılı materyaller ile çoklu medya kaynaklarından bilgiye erişme, bilgiyi düzenleme, sorgulama, kullanma ve üretme becerilerinin geliştirilmesi,
- Okuduklarını anlayarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerinin ve sorgulamalarının sağlanması,
- Millî, manevî, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi,
- Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması.

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nın amaçları ele alındığında da dil eğitiminin dört temel beceriye dayandığını bunun yanı sıra öğrencilerin bilişsel ve duygusal yönden desteklenmesinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Ana dili öğretiminde temel alınan

dört temel beceriden okuma ve dinleme anlama; konuşma ve yazma ise anlatma becerileri olarak gruplandırılmaktadır.

Dinleme becerisinin gelişimi doğum öncesine kadar gitmekte daha o dönemde bebek anne karnında dilin seslerini işitmektedir. Çocuğun hayatında yer alan ilk dil becerisi olan dinlemenin doğal biçimde edinilmeye başlaması yeterli olmamakta ve zamanla geliştirilmesi için sistemli bir şekilde üzerine çalışılması gerekmektedir. Bu noktada da Türkçe dersleri önemli bir role sahiptir. “İhmal edilmiş beceri” (Melanlıoğlu ve Özbay, 2012) olarak görülen dinlemenin diğer dil becerileriyle bir bütün olduğunu unutulmamalı ve iletişimin temel unsurlarından biri olması sebebiyle geliştirilmesi noktasında çaba sarf edilmelidir.

Anlama dayalı becerilerden olan okuma becerisi ana dili eğitiminin sacayaklarından birini oluşturmaktadır. Çocuk aile ve yakın çevresinin dışında görsel ve işitsel birçok uyarana maruz kalmaktadır. Bu işitsel ve görsel unsurlar üzerinden bilgi, beceri ve tutumlar kazanmaktadır ancak çocuğun yetişmesi için bunlar yeterli olmamakta, evrende her bilginin üzerine gün geçtikçe yeni bilgiler eklenmektedir. Bu sebeple yazılı materyallere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada da okuma becerisinin önemi artmaktadır (Sever, 2017: 24). Yazılı sembollerin anlamlandırılması süreci olarak ifade edilen okuma becerisi, ana dili dağarcığının kullanıldığı ve bu dağarcığın gelişmesine katkı sağladığı için dil gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte dinleme becerisiyle edinilmiş kelimelerin miktarı okuma-anlama sürecini olumlu ya da olumsuz olarak etkilemektedir. Okuma eğitimini iyi bir şekilde tamamlayan birey okuma alışkanlığının kazanılmasında da büyük yol kat etmiş olur (Batur, 2010: 177).

İletişimde son derece önemli olan dil becerilerinden birisi de konuşmadır. Akyol (2006: 20), konuşmayı bütün alanları etkileyen bir beceri olarak nitelendirmiştir. Bilişsel ve duygusal gelişimin yanı sıra konuşma, sosyal açıdan da bireyin gelişimini olumlu ya da olumsuz etkileme gücüne sahiptir. Bu doğrultuda düşünüldüğünde Türkçe eğitimi sürecinde konuşma becerisini geliştirme yolunda etkinlikler yapılarak çocukların duygu ve düşüncelerini sözlü olarak ifade etmesi için isteklendirilmesi gerekmektedir.

Öğrencilerin yazma becerisinin geliştirilmesi Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda belirtilen amaçlardan biridir. Bu beceri diğer temel becerilere göre biraz daha geç gelişmektedir. Bunun en önemli sebebi çocukların psikomotor becerilerinin belirli bir seviyeye gelmiş olmasının gerekmesidir. Fiziksel hazır bulunuşluğunu tamamlamış olan çocuğun duygu, düşünce ve tasarılarını sözlü olduğu kadar yazılı olarak da anlatması,

cümlelere, paragraflara dönüştürmesi devam eden süreçte yazma becerisinin geliştirilmesiyle doğru orantılıdır.

Dil öğretiminin toplumsal uzlaşımlara göre yapıldığı düşünüldüğünde bireyler arasındaki bu uzlaşım ne kadar kuvvetliyse düşünce aktarımının da o kadar iyi olduğu görülmektedir. Bu uzlaşımın kuvvetlendirilmesi sözlerin eğitimiyle mümkündür. Bu eğitimle birlikte ulaşılan uzlaşımlarda sözün temeli olan ses eğitiminin sağlanmasıyla okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerileri de eğitilmiş olur. Bu süreçlerin olumlu ilerlemesi iletişimin de kuvvetlenmesini sağlar (Onan, 2012: 235-237).

Öğrencilerin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirmek, ifade güçlerini arttırmak, dil bilinci uyandırarak dilsel gelişimlerini olumlu yönde etkilemek, okuma alışkanlığı edinmiş bir birey olmasını sağlamak Türkçe öğretiminin temel amaçlarından biridir. Bu amaçlara ulaşılırken çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunların belirlenmesi sürecin daha verimli geçmesi için gereklidir. Sever (2017: 16-20) bu sorunlardan bazılarını şu şekilde sıralamıştır:

- Dilsel becerilerin geliştirilmesinde bütünsellik anlayışının yaşama geçirilememesi,
- Türkçe öğretiminin bir bilgi dersi gibi algılanması; öğretimde metinden kopuk, kuramsal ve soyut dil alıştırmaları yapılması,
- Dil becerilerinin kazandırılması sürecinde öğrencinin dil gelişim düzeyinin, yetiştiği toplumsal çevrenin göz önünde bulundurulmaması,
- Türkçe öğretiminde yalnızca ders kitabına bağlı kalınması, öğretim ortamının değişik uyaranlarla zenginleştirilememesi,
- Öğretimde, genellikle öğretici (didaktik) metinlere yer verilmesi, dersin duyarlılık kazandırma boyutunun yeterince işletilememesi (Sever, 2017: 16-20).

Yiğit (2009: 30-31) ise öğrencilerin Türkçe dersinde karşılaştıkları problemleri şu şekilde ifade etmiştir:

- Öğrencilerin okuma ve yazma problemleri,
- Sınavlara hazırlanan öğrencilerin derse ilgisiz olması,
- Derslere karşı isteksiz tavır sergileme,
- Kitap okumaya karşı ilgi duymama,
- Gerekli araç ve gereçlerin ders esnasında öğrencinin yanında bulunmaması,

- Başta 8. sınıf öğrencileri olmak üzere, öğrencilerin pek çoğunun kendilerini ifade edecek seviyede olmaması,
- Test türü sınava dayanan eğitim sistemi sebebiyle öğrencilerin yalnızca test çözmeye odaklanması sonucunda Türkçe dersinde başarısız olması,
- Çağın teknik ve yöntemlerini kullanmayarak derslerin tekdüze işlenmesi sonucu öğrencilerin isteksiz olması,
- Araç gereç yetersizliğinden dolayı öğrencilerin yapması gereken araştırmaları yapamaması (Yiğit, 2009: 30-31).

Bütün bu sorunlar dikkate alındığında derste kullanılan yöntemlerin etkili bir şekilde, bireysel farklılıklar dikkate alınarak, öğrenci odaklı belirlenmesinin önemi daha da artmaktadır. Türkçe eğitimi tek yönlü olarak ele alınmaması ve disiplinler arası çalışmalarla desteklenmesi gereken bir süreçtir. Öğrencilere sunulan imkânlar ve oluşturulan ortamlar hem onların ilgi ve ihtiyaçlarına hem de çağın gereklerine göre düzenlenmelidir. Teknolojinin gün geçtikçe gelişmesiyle birlikte görsel unsurlar yaşamda daha etkin bir şekilde yer almaya başlamıştır. Sembol, logo, simge, işaret, resim, fotoğraf her alanda ön plana çıkmakta ve yazılı materyallerden daha fazla dikkat çekmektedir. Ana dili eğitimi açısından düşünüldüğünde metin temelli bir süreci içinde barındıran eğitimin bu görsel unsurları içerisinde ne kadar bulundurduğu, öğrencilere bu konuda istenilen iletileri ne oranda sunduğu eğitimci açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle Türkçe öğretiminde yazılı metinle birlikte sunulan görsellerin incelenmesi ve anlamlandırılması için farklı alanlardan destek alınması daha faydalı olacaktır. Bu noktada akıllara dil bilim ve gösterge bilim gelmektedir.

Gösterge bilim nesneleri, göstergeleri bir bütün olarak ele alır ve anlamlandırır. Gösterge bilimle iletilerin belirlenmesi ve anlamlandırılması süreci incelenmiş olur. Bu süreçte yüzeyden derine doğru bir gidiş vardır. Derin bir şekilde yapılan bu okuma sürecinde; karşıtlıkların belirlenmesi, incelenen göstergelerin yapılarının ortaya konulması, farklı bakış açılarına yer verilmesi, kurulan bağlantıların dizgelerle ifade edilmesi gibi aşamalar yer almaktadır (Uzdu Yıldız, 2011: 9).

Dil eğitimi sürecinde metin okumaları ve çözümlemeleri yapılırken metin türleri söylem olarak ele alınmaktadır. Bu süreçte metni oluştururken kullanılan yargılar, verilen iletiler tesadüfi değil kültürel, toplumsal ya da ideolojik düşüncelerin bir sonucudur (Dilidüzgün, 2008). Bu yargıdan yola çıkıldığında gösterge bilim temelli metin çözümlemek sadece kelimelerle ya da cümlelerle değil bağlam ile anlam kazanan bütüne

yönelmek demektir. Bu şekilde bir yöneliş de gösterge bilimsel yöntemle okuma yapmaktan geçmektedir (Ercantürk, 2015).

Metin okumaları dendiğinde sadece yazılı metin anlaşılmamalıdır. İletiyi okuyucuya/öğrenciye aktaran her unsur metin olarak adlandırılabilir. Başka bir deyişle anlatılmak isteneni içinde barındıran bir nesne, afiş, resim, fotoğraf, şekil, mimik, davranış ve daha birçok şey aslında bir metindir. O zaman gösterge bilimsel çözümlemeler yaparken yazılı metnin yanı sıra iletiyi taşıyan diğer unsurlar da çözümlenmelidir. Bu çözümleme sürecini Günay (2004) betimsel, anlatsal ve izleksel düzeyler olarak belirlediği başlıklar çerçevesinde yapmıştır. Göstergelerin doğrudan gerçek dünyadaki karşılıklarının anlatılması betimsel düzey olarak ifade edilmektedir. Anlatsal düzeyde özne nesne ve gönderen üçlüsü ön plandadır ve işlev dikkate alınır. Eylem, edinç, eyletim, yaptırım kavramları temel alınır. İzleksel düzeyde ise derin yapıda yer alan yan anlam, simgeleştirme ve çağrışımsal anlam belirlenir. Göstergelerin vermek istedikleri anlam ortaya konulur.

Dil biliminden ve gösterge bilimden yararlanmak, Türkçe Eğitiminin daha sağlıklı ve başarılı sonuçlara ulaşmasına katkı sağlayacaktır. Kocaman (1996: 28) ana dili öğretiminin dil bilim, ruhbilim, felsefe, bilişim gibi birçok alanla kesiştiğini, ana dili olarak Türkçe öğretimindeki başarısızlıkların biraz da bu bütünü dikkate almamaktan kaynaklandığını dile getirmektedir. Gösterge bilim de Türkçe derslerinde öğrencilerle birlikte yararlanılması gereken alanlardan birisidir. Metinlerin; gösterge bilime ait olan gösterge, gösteren, gösterilen, gönderge gibi kavramlar temelinde görselleriyle bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Başka bir deyişle gösterge bilim işlenen konuyu bütün olarak ele almayı sağlamaktadır. Gösterge bilimsel yaklaşımlarla yapılan metin incelemeleri öğrencilerin algılarının açılmasına fayda sağlamakta, unsurlar arasında bağ kurma, çok yönlü düşünme, anlamsal benzerlikleri ve farklılıkları belirleme, kod çözme, öznel ve nesnel verileri yorumlama, yan anlamları fark etme gibi bilişsel faaliyetlerinin gelişmesinde son derece etkili olmaktadır.

2.3. Türkçe Eğitimi ve Ders Kitapları

Birey dünyaya gelmesiyle birlikte bir anlam evreninin içine girer. Bu anlam evreninde onun ilk bilgi aktarıcıları; annesi, babası ve çevresidir. Zamanla bunların yerini farklı yöntemler alır. Bu yöntemlerin en çok kullanılanı da yazılı materyallerdir. Çocuğun bu materyallerle bilinçli olarak karşılaşması okul çağını bulur.

Nitelikli ve sanatçı duyarlılığıyla hazırlanmış çocuk kitapları; ana dilin yapısının, anlatım imkânlarının çocuklara sezdirilmesi için büyük bir sorumluluk üstlenmektedir. Çocuk kitapları ana dilin doğru ve etkili kullanma bilincini kazandıran ilk kaynaklar, ilk dilsel modellerdir. Çocukların doğal akışta dilsel kazanımları elde etmelerini sağlayan araçlardır. İlköğretimin ilk yıllarıyla birlikte çocuk ana dilin kurallarını sezmeye başlar ve öğrendiği kuralları davranışa dönüştürme oranı artar. Bu noktada karşılaştığı yazılı ürünlerin anlatım kurallarına özenle uyması gerekmektedir (Sever, 2015: 91-92).

Çocuğun eğitim hayatına girmesiyle birlikte yazılı ürünlerle karşılaşma sıklığı artmaktadır. Sözcüklerle, cümlelerle, paragraflarla karşı karşıya kalan çocuk bunları anlamlandırma ve karşılaştığı kuralları ve bilgileri özümseme sürecine girmektedir. Okullarda bu yazılı ürünleri öğrenciye sunan en temel materyal ders kitaplarıdır. İstenilen kazanımlara ulaşma yolunda öğretmene ve öğrenciye en büyük yardımı sunmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliği'nde "örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulması uygun görülen kitap" olarak tanımlanan ders kitabı; ders konularına ait bilgileri öğrencilerin kendi kendilerine öğrenmelerine imkân sunan sıralı ve doğru bilgileri barındıran bir araç olarak da ifade edilmektedir (Duman ve Çakmak, 2011: 18). Bu bilgiden yola çıkıldığında ders kitabının öğrencinin ne öğreneceğini, öğretmenin ise ne öğreteceğini etkileyen bir kaynak olduğu anlaşılmaktadır.

Ders kitapları, sınıf ortamlarında eğitim öğretim sürecinin hedeflerine ulaşmak için öğrenen bireyin yaşantılarını temele alarak oluşturulmuş öğretim materyalleridir (Yanpar ve Yıldırım, 2007). Ders kitapları, öğrenme ortamlarında sık kullanılan materyallerin başında gelmektedir. Kılıç ve Seven (2007: 26) bunun sebebini çevre olanakları, öğretmenin aldığı eğitim, dersin özellikleri gibi durumlara bağlamıştır.

Türkçe derslerinde hem öğretmen hem de öğrenci için vazgeçilmez bir kaynak olan ders kitapları eğitim programlarının tamamlayıcısı olmakla birlikte sınıf içi uygulamalarda rehber olma niteliği taşımaktadır (Tutsak ve Batur, 2011). Program dâhilinde ulaşmak istenen hedeflere, öğrencilere kazandırılmak istenen bilgi, beceri ve alışkanlıklara ulaşma noktasında da bir kılavuz olmaktadır. Bu amaçlar hazırlanan ders kitaplarının içeriğinin öğrencilerin ilgi, istek ve hazır bulunuşluk seviyelerine uygun olması son derece önem taşımaktadır. Öğrencinin ilgisini çekmeyen, merak uyandırmayan ders kitapları istenilen amaca ulaşmayı zorlaştıracaktır.

Ders kitapları özellikle Türkçe derslerinde öğrencilere kazandırılmak istenen temel dil becerilerinin kazandırılmasında son derece önemli bir konuma sahiptir. Çünkü bu

beceriler ders kitaplarında yer alan metinler üzerinden ve sunulan etkinlikler yoluyla yapılmaktadır (Çeçen ve Çiftçi, 2003). Öğrenci edindiği bilgiyi kalıcı hâle getirmek için temel kaynak olarak ona sunulan ders kitabını kullanır. Ders kitabı üzerinden öğrendiklerini pekiştirme, karşılaştırma, tekrar etme olanağı bulur.

Ders kitapları eğitim öğretim sürecinde öğretmen için çeşitli faydalar sağlar. Eğitim sürecinin planlanmasını kolaylaştırır. Farklı sınıflarda bütünlüğün bozulmadan devamını sağlar. Öğretmenin ders hazırlıklı gitmesine yardımcı olur. Ders anında konuyla ilgili eksik bilgilerin kalmasının önüne geçer. Öğrencilere ek bilgilerin sunulmasına yardımcı olur. Öğretmenin öğrencilerle olan ders içi iletişimini kolaylaştırır. Ödev konusunda öğretmene fikir verir ve zaman kazandırır. Öğretmene ders içi etkinlik hazırlama konusunda fikir verir, kılavuzluk eder. Ölçme değerlendirme konusunda öğretmene örnek sunar (Ceyhan ve Yiğit, 2004: 20; Duman ve Çakmak, 2011: 28; Güneş, 2002; Kılıç ve Seven, 2007, 38-39).

Öğrenciler için ders kitaplarının olumlu yönlerine bakıldığında, öğrencilerin ilgi ve istekleri doğrultusunda hazırlandığında onları öğrenmeye istekli hâle getirdiği görülmektedir. Öğrencilerin birbirleriyle olan iletişim ve etkileşimlerini artırır. Sözlü anlatım esnasında oluşan boşlukları zihninde tamamlamasına yardımcı olur. Konuyu bütün olarak görebileceği hazır bir materyalin elinde bulunmasına imkân sağlar. Öğrencinin derse hazır olarak gelmesinin yolunu açar ve bunun yanı sıra pekiştirme, tekrar, düzenleme, yeni bilgiler öğrenme noktasında fırsatlar sunar. Öğrencinin derse aktif katılımını sağlayarak harita, grafik, resim gibi görsellerle öğrenimi kolaylaştırır. Farklı soru tiplerini, çözüm yollarını fark etmesini sağlar. Öğrencinin dil becerilerinin gelişmesine, estetik zevk kazanmasına, okuma alışkanlığı edinmesine katkıda bulunur (Ceyhan ve Yiğit, 2004: 19; Duman ve Çakmak, 2011: 29; Güneş, 2002; Kılıç ve Seven, 2007: 39-40; MEB, 2019a).

Ders kitaplarının olumlu yanlarının yanı sıra olumsuz olabilecek tarafları da bulunmaktadır. Her öğrenciye aynı kitabın sunulması çeşitliliğin azalmasına sebep olabilir. Kitapların içerisindeki bilgiler eskiyebilir ve bu durum güncelleme gerektirir. Öğretmenin kitaba çok fazla güvenmesi hazırlık yapmasını engelleyebilir. Sadece ders kitabına bağlı kalmak başka kaynaklardaki değerli yazıların gözden kaçmasına sebep olabilir. Kitapların bilgiyi tek yönlü sunması öğrencinin başarısız olmasına yol açabilir (Ceyhan ve Yiğit, 2004: 21; Kılıç ve Seven, 2007: 40-41).

Türkçe ders kitapları genel olarak eğitim öğretimin amaçlarına ulaşmasında önemli bir görev üstlenmiştir. Özbay'ın (2006: 170) da belirttiği gibi okumanın, inceleyerek

yazmanın hatta dinleme becerisinin gelişmesinde kitaplara son derece ihtiyaç duyulmaktadır.

2.3.1. Ders kitaplarında bulunması gereken özellikler

Eğitimin vazgeçilmez parçalarından biri olan ders kitapları nitelikli bir öğretimin gerçekleşmesinde önemli bir göreve sahiptir. İyi hazırlanmış bir ders kitabı öğretmen ve öğrenci için eğitim öğretim sürecinde sadece bilgi aktaran bir kaynak değil yol gösteren bir pusula olma niteliği taşır. Bu sebeple ders kitaplarının taşınması gereken bazı nitelikler bulunmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nde ders kitaplarının taşınması gereken nitelikler şu şekilde sıralanmıştır:

- Anayasa ve kanunlara aykırı hususlar içermez.
- Bilimsel hata içermez.
- Temel insan hak ve özgürlüklerini destekleyen ve her türlü ayrımcılığı reddeden bir yaklaşım sunar.
- Reklam niteliğinde öğeler içermez.
- Eğitim ve öğretim programının amaçladığı kazanımları kapsar.
- Görsel tasarım ve içerik tasarımı, öğrenmeyi destekleyecek nitelikte ve öğrencilerin gelişim özelliklerini dikkate alarak yapılır.

Ayrıca yönetmelikte ders kitaplarının hazırlanmasında içerik, dil anlatım ve üslup, öğrenme, öğretme, ölçme ve değerlendirme, teknik, tasarım, düzenleme başlıkları altında dikkat edilmesi gereken noktalar belirtilmiştir. Bunlar arasında; dersin eğitim ve öğretim programını kapsayacak şekilde düzenlenmesi, dersin özelliklerine göre ünite, bölüm, tema ve konular arasında içeriğe uygun dengenin kurulması, yaşayan Türkçenin doğru, güzel ve etkili kullanılması, öğrencinin seviyesine ve gelişim özelliklerine uygun anlaşılır bir dil ve anlatım kullanılması, dilin kullanımında Türk Dil Kurumunun güncel Türkçe Sözlük ve Yazım Kılavuzunun esas alınması, öğrenme yöntem ve stratejileri dikkate alınarak üst düzey düşünme becerilerini geliştirmesi, ölçme ve değerlendirme ilke ve tekniklerinin dikkate alınması, görsel ve içerik tasarımı öğrenmeyi destekleyecek nitelikte ve gelişim özelliklerini destekleyici olması, kitapta yer alacak Türk bayrağının kanunda belirtildiği şekilde yer alması vardır (MEB, 2012).

Türkçe derslerinde ders kitaplarının bir araç olduğunu belirten Sever (2015: 24) ders kitabının ülkemizde özellikle kırsal kesimdeki çocukların ulaşabildiği tek araç olmasına dikkat çekmiş ve ders kitaplarının çocukların gelişim özelliklerine göre her türün en özgün

örneklerine yer vermesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca kitaplardaki renk ve çizgilerin anlatımı desteklemesi gerektiğini, çocukların zihninde “kitap” kavramına ilişkin olumlu bir çerçeve çizmesi gerektiğini belirtmiştir.

Kılıç ve Sever (2007) eğitim öğretim sürecinde kullanılan ders kitaplarının taşıması gereken özellikleri şu şekilde sıralamıştır:

- Öğrencilerin hazır bulunuşluklarını belirlemek için giriş etkinlikleri verilmelidir.
- Ders kitaplarında öğrencilerin kendi bilişsel düzeylerine uygun açıklamaya ve tartışmaya fırsat verecek açık uçlu sorulara yer verilmelidir.
- Öğrencilerin bilişsel yapılarını değiştirmeye yönelik ipuçları sunmalıdır.
- Öğrencilerin bilişsel gelişimlerini desteklerken onların yeniden düşünmelerini ve girişimlerini destekleyecek etkinliklere yer vermelidir.

Yapılandırmacı yaklaşımın temel alındığı eğitim sisteminde, ders kitapları öğrenciye bilgiyi doğrudan sunmak yerine öğrenciye bilgiyi yapılandırması sürecinde yol açan, düşünmesine fırsat veren, farklı bakış açıları geliştirmesini sağlayan bir araç olarak yerine almalıdır. Bu süreçte ders kitapları hazırlanırken öğrenciye görelilik, yakından uzağa, bilinenden bilinmeyene, açıklık, somuttan soyuta, ekonomiklik gibi öğretim ilkeleri temel alınmalıdır (Küçükahmet, 2011).

Günümüzde eğitim öğretim sürecinde kullanılabilecek geleneksel ve çağdaş olmak üzere birçok materyal ve araç mevcuttur. Buna rağmen birçok öğretmen ve öğrenci eğitim sürecini ders kitabı üzerinden yürütmektedir. Bu durum da düşünüldüğünde ders kitaplarının daha özelden ise ders kitaplarında yer alan metinlerin ne kadar önemli bir işlevinin olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

2.3.2. Ders kitaplarındaki metinlerin seçimi

Türk Millî Eğitiminin ve Türkçe dersinin genel amaçlarına (MEB, 2019) bakıldığında dili doğru ve güzel kullanma, dili sevdirmeye, okuma alışkanlığı kazandırma, estetik zevki tatdırma gibi ortak hedefler barındırdığı görülmektedir. Bu hedeflere ulaşmanın yolu büyük oranda çocuklara sunulan materyallerden ve Türkçe dersinin sacayaklarından biri olan ders kitaplarındaki metinlerden geçmektedir.

“Metin” Latince *textus* (dokuma), *texere* (dokumak) kökünden gelmektedir. TDK metin sözcüğünü “bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü” olarak tanımlamaktadır (tdkterim.gov.tr, E. T.: 22.03.2022). Güneş (2013b: 606) de bu tanıma bilgi, duygu ve düşüncelerin oluşturduğu bir yapı olma

özelliğini eklemiştir. Günay (2013) ise metinlere bildirişim yönünden bakmış ve “belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünü” olarak ifade etmiştir. Yine Türkçe Dersi Öğretim Programı (2019) incelendiğinde sadece yazılı veya sözlü dilsel bütünlükler değil kroki, karikatür, grafik, harita, tablo gibi unsurlarında metin kapsamına alındığı görülmektedir.

Metinlerin dilin en güzel uygulama alanı olduğu düşünöldüğünde, öğrencilerde istenilen dil duyarlılığının oluşturulması için bazı nitelikleri kendinde barındırıyor olması gerekmektedir. Türkçe Dersi Öğretim Programı’na (2019) bakıldığında ders kitaplarında bulunan metinlerin taşıması gereken niteliklerin şunlar olduğu görölmektedir:

- Ders kitaplarına alanda yaygın olarak kabul görmüş yazar ve eserlerden, edebî ve kültürel değeri taşıyan metinler alınmalıdır. Türk cumhuriyetleri ve Balkan Türkleri edebiyatlarından eserlere yer verilmelidir.
- Seçilen metinler ikincil aktarımlar yerine yazarın eserinden alınmalıdır.
- Ders kitaplarında “Bu kitap için yazılmıştır.” ifadesini içeren metinler kullanılmamalıdır. Yalnızca 1. sınıf ders kitaplarında ders kitabının yazarı/yazarları tarafından yazılan en fazla iki metne yer verilebilir.
- Aynı yayınevine ait kitaplarda bir sınıf düzeyi için seçilen metin, başka bir sınıf düzeyinde kullanılmamalıdır.
- Öğrencilerin duyuğu ve düşünce dünyasını zenginleştirmek amacıyla aynı yazar ve/veya şairlerden (serbest okuma metinleri hariç, ders kitabı yazarı/yazarları tarafından yazılan metinler dâhil) en fazla iki metin seçilmelidir.
- Dünya edebiyatından seçilen metinler, doğru ve nitelikli çevirilerden alınmalıdır.
- Ders kitabında temaları destekler nitelikte edebî ve estetik değeri taşıyan serbest okuma metinlerine yer verilmelidir.
- Tamamı ders kitabına alınamayacak uzunluktaki roman, hikâye, tiyatro, destan gibi türlerdeki eserlerden yapılan alıntılarda eserdeki bağlamın yakalanabilmesi için metnin başında eserin seçilen bölümüne kadar olan kısmın kısa özeti verilmelidir. Seçilen metnin eserin hangi bölümünden alındığına dair kısa bir açıklama yapılmalıdır.
- Metinlerdeki eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler (argo ve küfür, olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar, cinsellik, şiddet vb. içeren unsurlar) metnin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla çıkarılmalıdır.

- Yazarın söyleyişinden ya da Türkçenin dönemsel söyleyiş özelliklerinden kaynaklı yazım farklılıkları hata olarak nitelendirilip düzeltilmez. Metin içerisinde yer alan dönemsel farklılıklara (yazım ve noktalama) yönelik açıklamalar dipnot şeklinde verilmelidir. Ayrıca bu hususlardan öğretim amaçlı olarak yararlanılabilir.
- Ders kitabında gazete haberi, reklam, dilekçe, tutanak, öz geçmiş, ağ günlüğü (blog), sosyal medya uygulamalarında yer alan yazı türlerinde ders kitabının yazarı/yazarları tarafından üretilen metinler de kullanılabilir. Bu türler 3 ve 5. maddelerdeki açıklamalar kapsamında değerlendirilmez.
- Metinlerde tema ve kazanımlara uygun olarak metnin bütünlüğü ve tutarlılığı korunmak kaydıyla bazı bölümler çıkarılarak kısaltmaya gidilebilir. Çıkarılan bölümler parantez içinde üç nokta ile gösterilmelidir.
- Çeşitli metinler içinde yer alan kimi bağımsız ve kendi iç bütünlüğüne sahip anı, fıkra, anekdot vb. bölümler metin olarak seçilebilir.
- Yazar ve şairlerin biyografilerinde yalnızca edebî yönleri ön plana çıkarılmalıdır (MEB, 2019: 18).

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda belirtilen bu niteliklerin yanı sıra metinler seçilirken dikkat edilen diğer bir husus ise tür ve temadır. Belirlenen içerik ve müfredat dâhilinde metin türleri ve temalar belirlenmekte ve metinler bu süzgeçten geçirilerek seçilmektedir. Program'da metin biçimleri üç ana başlıkta toplanmıştır: bilgilendirici, hikâye edici ve şiir. Bu türlerin seçimi ders kitabı yazarlarına bırakılmıştır. Metin türlerinin dengeli bir şekilde dağılımının metin biçimlerine göre yapılması istenmiştir (MEB, 2019: 17).

Sarıkaya (2019: 564-565) ise Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin öğrencilerin söz varlığını, dilsel, bilişsel ve duyuşsal özelliklerini geliştirmesi gerektiğini belirtmektedir. Bununla birlikte problem çözme, analiz, sentez, yansıtıcı düşünme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, tartışma gibi üst düzey düşünme becerilerini ilerleterek, yaparak yaşayarak öğrenme ortamı sağlarken aynı zamanda hayata hazırlayıp ulusal ve evrensel değerleri öğrencilere kazandırması gerektiğini vurgulamıştır.

Dünyada eğitim sistemleri değiştikçe geleneksel, davranışçı, bilişsel, yapılandırıcı gibi birçok yaklaşım bu sürece hâkim olmuştur. Bu yaklaşımlar doğrultusunda seçilen yöntem, teknik, materyal farklılaşmaktadır. Doğal olarak Türkçe derslerinde kullanılan metinler de amaçlar doğrultusunda belirlenmektedir. Geleneksel yaklaşımda dil bilgisi kuralları, deyim ve atasözleri, edebiyat ve genel kültür öğretimi daha fazla önemsenmiş ve

bu sebeple eğitim sürecinde edebî metinler daha fazla kullanılmıştır. Davranışçı yaklaşımda bu metinlerin yerini üretilmiş metinler almıştır. Bilişsel yaklaşımda ise dilin iletişim işlevi öne çıkarılmış ve öğretim sürecinde özgün metinlere daha fazla yer verilmiştir. Günümüzde benimsediğimiz yapılandırıcı yaklaşımla birlikte dilin sosyal işlevi önemsenmiş ve becerilerin gelişmesinde etkinlik, proje temele alınmış; özgün ve özel metinler daha fazla tercih edilmiştir (Güneş, 2013a: 3-4).

Okuma kültürü edinmiş bireyler yetiştirmek Türkçe eğitimin temel amaçlarından birisidir. Bu kültür alanını oluşturmak için edebiyatın seçkin yapıtlarını kullanmak son derece etkili olacaktır. Türkçe öğretiminde; öğrencilerde okuma isteği uyandıracak, okuyucuların seviyesine uygun, nitelikli yazınsal metinlerin sanatsal özellikler taşıyan fotoğraflar, karikatürler, resimler, çeşitli şarkılar ve kısa videolarla bütünleştirilmesi süreci olumlu etkileyecek ve metin kavramının sadece yazılı ürünleri değil onunla birlikte işitsel ve görsel unsurları da içine aldığı fikrini destekleyecektir (Sever, 2015: 24-25).

Türkçe öğretiminde amaçlanan temel becerilere bakıldığında ders kitaplarında yer alan metinlerin ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Dil laboratuvarlarda incelenecek bir denek değildir. Bu sebeple metinlerin dilin uygulama alanı olduğu unutulmamalıdır. Metin temelli ilerleyen dil öğretimi öğrencide çağın gereği olan üst bilişsel düşünme becerilerini kullanmaya sevk etmeli ve bununla birlikte Türkçe dersinin önemli amaçlarından olan dili doğru, güzel ve etkili kullanmakla birlikte okuma alışkanlığı kazanma konusunda öğrenciyi teşvik edecek nitelikte olması gerekmektedir.

2.3.3. Ders kitaplarında yer alan görsellerin önemi

Ders kitapları Türkçe öğretiminde program dâhilinde belirlenen amaçlara ulaşmada gerek öğretmen gerekse öğrenci için başucu kitabı görevi görmektedir. Türkçe derslerinde her öğrencinin ulaşabileceği temel kaynak olması sebebiyle içeriğinden dil ve anlatımına, görsel unsurlarından etkinliklerine varıncaya kadar itinayla hazırlanmalıdır.

Metin temelli yürütülen Türkçe derslerinde öğrenciye sunulan metin kadar o metinle birlikte verilen görseller de önem taşımaktadır. Ders kitabında yer alan konuyu açıklayıcı görseller, şekiller, grafikler, tablolar, şemalar vb. görsel unsurlar konunun öğrenci tarafından öğrenilmesini kolaylaştırmaktadır. Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler ve içerikleri konusundaki seçicilik, kitaba yerleştirilecek görseller için de gösterilmelidir. Alanında nitelikli çalışmaları bulunan, estetik zevk ve bilgiye sahip, çocuk

psikolojisini destekleyen çalışmalar çıkarabilecek bir çizer tarafından resimlerin oluşturulması öğrencinin eğitim sürecini olumlu yönde etkileyecektir (Kılıç, 2003).

Resimler tek başlarına önemli bir işleve sahip olan görsel öğeler olmakla birlikte ders kitaplarındaki metinlerle birlikte kullanıldıklarında anlamı tamamlayan, açıklığa kavuşturan, destekleyen, genişleten, kimi zaman da yeni anlamlar kazandıran unsurlardır (Sever, 2017). Çocukların anlama, kavrama, kıyaslama gibi becerileri kitaplarda yer alan görseller aracılığıyla gelişmektedir. Anlatılan konuyu kavramaları kolaylaştıran bununla birlikte çocuğun beğeni ve seçim yapmasına imkân sunan görseller, çocukların güzel-çirkin, iyi-kötü gibi kavramların ayrımını yapabilmelerini sağlamaktadır. Sanatsal açıdan nitelikli resimlerle çocukları buluşturmak onlara estetik zevk kazandırırken olaylara, konulara, toplumsal ilişkilere farklı açılardan bakabilme yetisi kazandırmaktadır (Kılıç,2003: 21-23).

Çağımızda görselliğin öğrenmedeki etkisi, yazıya göre daha dikkat çekici ve kalıcı öğrenme sağladığı, karmaşık gelen bilgilerin ve soyut kavramların öğrenilmesini kolaylaştırdığı birçok eğitimci tarafından dile getirilmektedir (Uzuner, Aktaş ve Albayrak, 2010). Belirli niteliklere sahip resimler yazılı metinlere göre insan belleğine daha iyi yerleşmektedir ve bu resimlerin hatırlanmasının yazılı metne göre daha kolay olduğu görülmektedir. Özellikle küçük yaşlarda çocuğa resimlerle birlikte sunulan metinlerin hayat boyu hatırlandığı anlaşılmıştır. Bu durum da resimlemelerin metin üzerindeki olumlu etkisini ortaya koymaktadır (Kaya, 2011). Ceyhun ve Yiğit (2004: 102) ders kitaplarının amacına uygun resimlenmesini vitrin ya da sergilerin düzenlenmesine benzetmiştir. Vitrin veya serginin iyi bir şekilde düzenlenmesinin başarıyı getirdiği gibi metinlere resim sanatının niteliklerine ve verilmek istenen iletilere uygun görsellerin yerleştirilmesi dersin amacına ulaşmasını kolaylaştıracaktır.

Demirel ve Altun (2003: 30) görsellerin eğitim sürecinde sağladığı yararları aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

- Öğrenmeye çalışan kişilerin dikkatini çeker ve onları öğrenmeye istekli hâle getirir.
- Bireylerin öğrenmeye karşı dikkatlerinin diri tutulmasını sağlar.
- Karşı karşıya kaldıkları ürünlerle olumlu dönütlerde bulunmalarını sağlar.
- Anlamakta zorlandıkları kavramları somutlaştırma ve basitleştirme yoluyla öğrenmelerini sağlar.

-Şekiller aracılığıyla öğrendikleri bilgilerin sınıflandırılmasını ve daha rahat anlaşılmasına olanak verir.

-Herhangi bir kavrama yönelik öğeler arasındaki ilişkilerin rahatlıkla öğrenilmesine kaynaklık eder (Demirel ve Altun, 2003: 30).

Türkçe ders kitaplarının amaç ve kazanımlara ulaşmada önemli bir etkisi vardır. Kazanımlara ulaşırken büyük oranda metinler kullanılmakta, bu metinlerde yer alan resimler ve çeşitli görseller de metnin anlaşılabilirliğini kolaylaştırdığı için önemli bir görev üstlenmektedir. Ders kitaplarında metinlerle birlikte yer alan bu görseller öğrencinin okuma-anlama serüveninde daha hızlı ilerlemesini sağlamaktadır. Başka bir deyişle bu görseller öğrencinin okuduğunu anlamasını kolaylaştırmakta ve kolay odaklanarak anlamı daha hızlı elde etmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda metinde gündelik konulara değinilmesi dolayısıyla görsellerde de bu gündelik yaşantıya yer verilmesi gerekli olacaktır. Hâl böyle olunca öğrencinin farklı yaşam alanlarındaki pratikleri fark etmesi kolaylaşacaktır. Örneğin okuma alışkanlığını konu alan bir metinde görsellerde de okuma görüntülerine yer verilir ve bu durum öğrencinin okuma farkındalığı kazanmasına yardımcı olabilir. Resimler yoluyla bilinçaltına istenilen iletinin gönderilmesi kolaylaşır (Karadağ, 2013: 86-87).

Kitaplarda metin ve görseller bir bütün olarak ele alınmalı ve birbirinden bağımsız düşünülmemelidir. Metin ve görsel unsurların bütünleşmesinden doğan zenginlik çocuğun hayal dünyasına sunulmalıdır. Aksi takdirde okuyucunun dikkati dağılacak ve görsellerin etkililiği azalacaktır. Metinler resimlerle zenginleştirilirken çocukların sık sık karşılaştıkları görsellerden ziyade ilgilerini çekebilecek, farklı bakış alanları yakalayabilecekleri, uzun süre dikkatlerini üzerine çekebilecek görseller tercih edilmelidir (Kılıç, 2003: 22).

Metinlerde yer alan görseller taşıdıkları anlamla birlikte biçimsel özellikleri açısından da önem taşımaktadır. Görsellerde çeşitli çizimlere, resimlere yer verileceği gibi farklı fotoğraflar da tercih edilebilir. Metinlerde yer alan resimlemeler; öğrencilerin hayal gücünü geliştirmekle birlikte eleştirme, kavrama, karşılaştırma, estetik zevk gibi beceriler yönünden gelişmesine katkı sağlamalıdır. Ayrıca ders kitaplarında resimleme açısından ortak bir çizgi belirlenmelidir. Resim, fotoğraf, grafik, şekil vb. görsel unsurlar bir bütünlük oluşturacak şekilde planlanmalı ve düzenlenmelidir. Ders kitaplarının hitap ettiği yaş ile birlikte resimlemeler daha sık kullanılmalı, basit çizimlerin aksine görsel unsurlara daha fazla önem verilmelidir. Gelişen teknolojiyle birlikte ders kitaplarında fotoğraflar da

sık kullanılmaya başlanmıştır. Ancak yaş seviyesi küçüldükçe fotoğraf yerine resimlemelerin kullanılması önerilmektedir. Çünkü fotoğraflar çocukların hayal dünyasına resimler kadar hitap etmemektedir. Tabi bu durum fotoğrafların hiç kullanılmaması anlamına gelmemeli, bu oran iyi ayarlanmaya çalışılmalıdır.

2.4. Türkçe Eğitimi ve Kültür Aktarımı

Sözlük'te (sozluk.gov.tr, E. T.: 25.03. 2022) kültür “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin” olarak tanımlanmaktadır. Kaplan (2016: 33) ise kültürü; insanların tabiatın verdikleriyle yetinmeyip onu değiştirmesi ve kullanması, bu amaçla ortaya koyduğu maddi ve manevi hey şey olarak dile getirmiştir.

Bir toplumun içinde barındırdığı millî değerlerin yanı sıra gelenek, görenek, örf, adet, yemek, giyim kuşam, davranış şekilleri, sanat dalları ve bunlarla birlikte iletişim kurmasını ve bunları aktarmasını sağlayan dil o toplumun kültürü kapsamına giren unsurlardır. Özbay (2010: 122), kültürle ait unsurların, nesilden nesle geçmesinin çeşitli eserler ve eğitim öğretim yoluyla olduğunu dile getirmiştir. Bu süreçte eğitimin esas görevlerinden birinin kültür taşıyıcılığı olduğunu, dilin öğrenilmesinin ve kullanılmasının da kültürü öğrenmek anlamına geldiğini vurgulamıştır.

Aksan (1975: 430), kültürün dilin aynası olduğunu belirtmiş ve bir dilin söz varlığının incelenmesi, o toplumun maddi manevi kültürü hakkında en etkili bilgiyi vereceğini dile getirmiştir. Bu sebeple Türkçe derslerinin ana çerçevesini oluşturan ders kitaplarında yer alan metinlerin zengin kelime haznesine göre oluşturulması da önemli bir noktadır.

Dilin kültür taşıyıcısı olduğu düşünüldüğünde Türk kültürünü gelecek nesillere aktarmak ancak iyi bir ana dili eğitimiyle mümkün olmaktadır. Ana dili eğitimi planlı ve programlı olarak okullarda Türkçe derslerinde verilmektedir. Türkçe derslerinin temel materyali olan ders kitapları kültürün aktarılmasında da önemli bir işleve sahiptir. Ders kitapları hem öğretme öğrenme sürecinin vazgeçilmezi hem de içinde barındırdığı metinlerle kültürün aktarıldığı, yaşatıldığı bağlamı oluşturur (Çevirme, 2018). Kıymaz ve Altay'ın (2021: 30) da belirttiği gibi nitelikli çocuk edebiyatı ürünleri ders kitapları aracılığıyla çocuğa sunulduğunda insana ve yaşama ilişkin pek çok durumun yanı sıra toplumsal ve evrensel açıdan çeşitli değerleri de çocuğa sunar. Çocuk bu yapıtlar

aracılığıyla hem kendi toplumunun hem de farklı toplumların değerlerini öğrenme fırsatı bulur.

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda ifade edilen Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri doğrultusunda hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin;

- Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi,
- Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması amaçlanmıştır (MEB, 2019: 8).

Bu amaçların yanı sıra “Millî Kültürümüz” temasının her sınıf düzeyinde zorunlu tutulduğu, bu tema altında; aile, bayrak, büyüklerimiz, dinî bayramlar, gelenekler, geleneksel sporlar, insan ilişkileri, kültürel miras, mekânlar, millî bayramlar, şehirlerimiz, sıra, tarihî mekânlar, tarihî şahsiyetler, tarihî eserlerimiz, Türkçe, vakıf kültürü, vatan, yurdumuz vb. (MEB, 2019: 15) gibi alt başlıklara yer verildiği görülmektedir. Bu doğrultuda ders kitapları içerisindeki metinler yoluyla kültürel özellikleri taşımakta ve istenilen nesillerin yetiştirilmesinde etkili olmaktadır.

Günay (2013: 248), kültürün kodlanmış, tanımlanmış ve yorumlanmış göstergeler dizgesi olduğunu belirtmiştir. Bu tanımdan yola çıkıldığında dilsel ve dil dışı her türlü iletişim dizgesi kültürel unsurları içerisinde barındırabilir. Ders kitapları gerek yazılı metinler ile gerekse metinlerle bir bütün hâlinde sunulan dil dışı göstergelerle kültürel aktarım sağlamalıdır. Buradan yola çıkıldığında gösterge bilimsel incelemelerin ana dili, toplum ve kültür kavramlarını bir bütün olarak ele almasının gerekliliği anlaşılmaktadır (Batur, 2010: 175).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

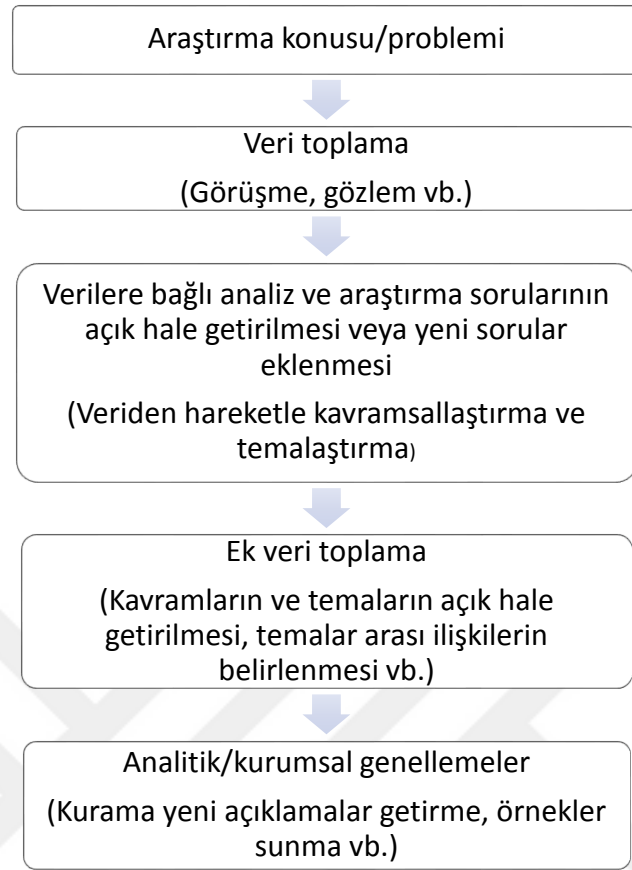
YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, araştırmanın kapsamı, araştırma verilerinin toplanması ve analizi başlıklarına yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılan bu çalışmada betimsel tarama modelinden yararlanılmıştır. Nitel araştırma “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak ifade edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 37). Betimsel araştırma geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaç edinen araştırma modelidir (Karasar, 2014: 77). Bu modelde, analiz birimine ait özelliklerin nedenlerinden çok var olduğu gibi aktarılması amaçlanır (Fraenkel ve Wallen, 2011). Diğer araştırma yöntemlerinin tamamlayıcısı olarak kullanıldığı gibi tek başına bir teknik olarak da kullanılan doküman analizi, basılı veya elektronik materyallerin değerlendirilmesi ve gözden geçirilmesi için kullanılan sistematik bir prosedürdür (Bowen, 2009).

Ravindran (2019: 41) nitel araştırma sürecinde tümevarım ve tündengelim yöntemlerini benimseyen iki içerik analizi yöntemi ortaya koymuştur. Bunlardan tümevarım yöntemi şu basamakları içermektedir (Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2021: 241):

Şekil 3.1. Tümevarım Veri Analiz Yöntemi

John W. Creswell'in da (2019: 3) nitel araştırma sürecini anlatırken genellikle tümevarım yöntemine değindiği görülmektedir. Nitel araştırma sürecine çözülmesi gereken bir problemle başlandığını ve devamında problemi çözmeye yarayan soruların belirlenmesi gerektiğini söyler. Bu sorular toplanan verilerle ve verilerin analiziyle çözümlenecektir. Elde edilen verilerle birlikte genellemeler yapılacaktır. Bu çalışmada doküman incelemesi yapılarak ortaokul Türkçe ders kitaplarından seçilen yazılı ve görsel materyaller analiz edilmiştir. Doküman incelmesi yaparken tümevarımsal bir yol izlenmiştir.

3.2. Araştırmanın Kapsamı

Çalışma kapsamını, Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından onaylanmış, 2021-2022 Eğitim Öğretim Yılı'nda 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda kullanılan 4 farklı yayınevine ait 8 Türkçe ders kitabından seçilen toplam 80 metin oluşturmaktadır. Bu metinlerin 10 tanesi 5. sınıf seviyesine ait Türkçe ders kitabından, 30 tanesi 6. Sınıf seviyesinde üç farklı Türkçe ders kitabından, 30 tanesi 7. Sınıf seviyesinde üç farklı Türkçe ders kitabından, 10 tanesi ise 8. Sınıf seviyesinde yayınlanan tek Türkçe ders kitabından seçilmiştir. Metinler seçilirken dinleme metinleri kapsam dışı bırakılmıştır.

Kalan metinler arasından seçim yapılırken ise öğrencilere kazandırılmak istenen davranış ve kazanımlar doğrultusunda her temadan en az bir metin, bu metinlerin de olabildiğince farklı türlerden ve temalardan seçilmesine dikkat edilmiştir. Türkçe ders kitapları kırkar metinden oluşmaktadır. Her yayınevine ait ders kitabından 10 metin random olarak seçilmiş ve incelenmiştir.

Çalışma kapsamında seçilen metinlerin tür, sayfa sayısı, görsel sayısı ve görsel türü dağılımları şu şekildedir:

Tablo 3.1. 5. Sınıf Seviyesinde Çalışma Kapsamını Oluşturan Metinleri Dağılımı

	Metnin Adı	Türü	SS	GS	GT
ANITTEPE YAY.	Çocuk ve Baloncu	Hikâye	2	2	Resim
	6 Mart 1915 Gecesi	Hikâye	2	2	Resim
	Oakland Adası	Gezi Yazısı	2	1	Fotoğraf
	Vatan Yahut Silistre	Tiyatro	3	1	Resim
	Çocuk Bahçesindeki Bekçi	Hikâye	3	3	Resim
	Bilinçli Tüketici	Şiir	1	1	Resim
	Çiftçi ve Çocukları	Manzum Şiir	1	1	Resim
	Çitlembik	Hikâye	3	2	Resim
	Büyüklerle Saygı	Sohbet	2	2	Resim
	Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor	Haber Yazısı	1	1	Resim

Tablo 3.2. 6. Sınıf Seviyesinde Çalışma Kapsamını Oluşturan Metinlerin Dağılımı

	Metnin Adı	Türü	SS	GS	GT
MEB YAYINLARI	Arıyorum	Şiir	2	2	Resim
	Yaşlı Nine	Anı	2	2	Fotoğraf
	İnsanlar Zamanı Eskiden Nasıl Ölçerdi?	Sohbet	2	7	Resim/Foto
	Teknoloji Bağımlılığı	Köşe Yazısı	2	3	Resim
	Vermek Çoğalmaktır	Hikâye	2	2	Resim
	Gümüş Kanat	Hikâye	2	3	Resim
	Afyon	Gezi Yazısı	2	8	Fotoğraf
	Tarhananın Öyküsü	Sohbet	2	3	Fotoğraf
	Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap	Köşe Yazısı	2	2	Fotoğraf
	Dostluğa Dair	Deneme	1	1	Fotoğraf

MEB YAYINLARI	Memleket İsterim	Şiir	1	1	Resim
	Fahrünnisa	Anı	2	1	Resim
	Kastamonulu Şerife Bacı	Hikâye	3	2	Resim
	Çocukluk	Şiir	2	2	Resim
	İdare Lambası	Sohbet	2	2	Resim/Foto
	Malazgirt	Tiyatro	4	2	Resim
	Torunuma Mektuplar	Mektup	2	1	Fotoğraf
	Ya Kebikeç	Deneme	2	2	Resim
	Piri Reis'in Eserleri	Biyografi	4	4	Resim
	Oya	Deneme	2	2	Fotoğraf
ATA YAYINCILIK	Kuğular	Masal	5	5	Resim
	Ak Sakallı Bilge Dede	Hikâye	4	2	Resim
	Türk Askerinin Cesareti	Anı	2	2	Resim
	Uygarlıklar Diyarı Harran	Gezi Yazısı	4	3	Fotoğraf
	Son Kuşlar	Hikâye	2	1	Resim
	Üç Fil	Hikâye	1	1	Resim
	Büyük Ustaya Ziyaret	Hikâye	6	6	Resim
	Sufi ile Pufi	Hikâye	3	1	Resim
	Göge Bakalım	Sohbet	2	2	Resim
	Şağılına Dikkat Et	Şiir	1	1	Resim

Tablo 3.3. 7. Sınıf Seviyesinde Çalışma Kapsamını Oluşturan Metinlerin Dağılımı

	Metnin Adı	Türü	SS	GS	GT
MEB YAYINLARI	Dostluk	Tiyatro	3	3	Resim
	Ordular İlk Hedefiniz	Anı	2	2	Fotoğraf
	Sol Ayağım	Hikâye	4	4	Resim
	Türk Mutfak Kültüründe Kahve	Deneme	2	2	Fotoğraf
	Ben Mimar Sinan	Otobiyografi	4	4	Fotoğraf
	Muhacir Osman	Hikâye	3	3	Resim/Foto
	2100'deki Yaşamdan Bir Gün	Günlük	3	4	Resim
	Okumak Deyince	Deneme	2	2	Resim
	İlk Kar	Günlük	1	1	Resim
	İstanbul	Şiir	2	2	Resim

MEB YAYINLARI	Bir Dünya Düşünürüm	Şiir	1	1	Resim
	Ana İşsiz Kalınca	Hikâye	4	4	Resim
	Sığırtmaç Mustafa'nın Öyküsü	Anı	4	4	Resim
	Okumanın İşlevi	Deneme	2	2	Resim
	Okumak Düşünmek İçindir	Hikâye	2	2	Resim
	Kaplumbağa ile İki Ördek	Fabl	2	2	Resim
	Başarıya Gitmek Mi, Başarıyı Çekmek Mi?	Sohbet	2	2	Resim
	Anadolu'da Kilim Demek	Deneme	3	2	Resim/Foto
	Futbolcu Olmaya Karar Vermiştim	Hikâye	2	1	Resim
	Ağaçtan Oyma Su Tası	Hikâye	4	4	Resim
ÖZGÜN YAYINCILIK	Ninenin Kitabı	Hikâye	3	3	Resim
	Baba Bana Bir Şiir Bul	Şiir	1	1	Resim
	Muhteşem Kutül Amare Zaferi	Hikâye	2	2	Resim
	Meşe ile Saz	Fabl	2	2	Resim
	Yıkmak Kolay	Deneme	2	2	Resim
	Ankara	Gezi Yazısı	2	4	Fotoğraf
	Küçük Yunus	Hikâye	3	4	Resim
	Anadolu Davulu	Sohbet	3	5	Resim
	Bazı İnsanlar	Deneme	4	4	Resim

Tablo 3.4. 8. Sınıf Seviyesinde Çalışma Kapsamını Oluşturan Metinlerin Dağılımı

	Menin Adı	Türü	SS	GS	GT
MEB YAYINLARI	Kaşığı	Hikâye	3	3	Resim
	İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine	Sohbet	2	2	Resim
	Kınalı Ali'nin Mektubu	Hikâye	2	2	Resim
	Parktaki Bilim	Köşe Yazısı	3	4	Fotoğraf
	Portakal	Hikâye	3	2	Resim
	Eşref Saat	Deneme	2	2	Resim/Foto
	Göç Destanı	Destan	2	1	Resim
	Rüzgâr	Şiir	2	2	Fotoğraf
	Yaşamaya Dair	Şiir	2	3	Fotoğraf
	İmece	Hikâye	4	3	Resim

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışma kapsamında yer alan verilerin toplanmasında doküman inceleme (betimsel tarama) yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemle, “araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizi” yapılmaktadır. Araştırmacı bilgi kaynakları üzerinden kendisi için gerekli olan verilere gözlem ya da görüşme yapmaksızın ulaşır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 187-188). Böylece incelenen veriler bütüncül bir şekilde ortaya konmaya çalışılır. Bu çalışmada Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler ve görseller kullanıldığı için doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Verilerin toplanma sürecinde öncelikle 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının 2021-2022 eğitim öğretim yılında kullanılmakta olanlarına ulaşılmıştır. Bu ders kitaplarındaki metinler arasından her temadan en az bir metin ve farklı metin türleri dikkate alınarak seçilmiştir. Seçilen metinler ve görselleri gösterge bilimsel okumalar yapılarak incelenmiştir. Görseller belirlenen dil dışı gösterge kavramlarına göre anlamlandırılmaya çalışılmış ve metin içi anlamlarla birlikte yorumlanarak tablolaştırılmıştır.

Çalışma kapsamındaki veriler betimsel analiz (doküman analizi) yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Bu yönetime göre elde edilen veriler önceden belirlenmiş temalara göre özetlenip, yorumlanarak okuyucuya sunulmaktadır. Yapılan yorumlarla birlikte neden sonuç ilişkisine bakılır ve bazı sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 224). Araştırma kapsamına alınan metinlerdeki dil dışı göstergeler; gösterge bilimsel kavramlar dikkate alınarak incelenmiştir. Bu noktada dil dışı göstergeleri diğer kuramlara göre daha kapsamlı ele alması sebebiyle Peirce’ün dil dışı gösterge sınıflandırmasına göre çözümlemeler yapılmıştır. Bu noktada Peirce’ün;

1. Gösteren,
2. Gösterilen,
3. Görüntüsel gösterge,
4. Belirti
5. Simgе

kavramları temel alınmış bununla birlikte görsellerdeki kültürel unsurlar belirlenerek göstergeler bu kapsamda incelenip yorumlanmıştır. Göstergenin türünün belirlenmesinin yanı sıra o göstergenin metin içi gönderimiyle metin dışı anlamı kıyaslanmıştır. Dil dışı göstergeler ile metin içi gönderim arasındaki ilişki irdelenmeye çalışılmıştır. Bu irdeleme yapılırken metinlerdeki alıntılar kullanılmış ve böylece dil dışı göstergelerin anlamının metinde yazılı olarak bulunup bulunmadığına da bakılmıştır ve uyumu ortaya konulmuştur.

Bunlarla birlikte gösterge türleri ve kültürel unsurların sayısal değerleri belirlenmiş ve sınıf seviyesine göre değişimlerine bakılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde farklı yayınevlerine ait 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarından seçilen metinlerin incelenmesi sonucu elde edilen veriler tablolandırılmış ve söz konusu verilerden yola çıkılarak metinler ve dil dışı göstergeler ile ilgili yorumlar yapılmıştır. Bulgular yorumlanırken ilgili metindeki görseller; gösterge türü, gösterge, gösteren, gösterilen, metin içi gönderim ve kültürel unsur olarak altı başlık altında değerlendirilmiştir. *Gösterge türü* başlığı altında görseller görüntüsel gösterge (ikon), simge ve belirti olarak gruplandırılmıştır. *Gösteren* ögesi olarak görselde görünenler metindeki cümlelerden yola çıkarak tabloya yansıtılmış, *gösterilen* ögesi olarak ise göstergenin düz anlamı diğer bir ifadeyle metin dışında taşıdığı anlamı esas alınmıştır. Bu noktada *metin içi gönderimin* de göstergenin yan anlamını oluşturduğu yani asıl verilmek istenen ileti olduğu söylenebilir. Ayrıca metinde kullanılan dil dışı göstergelerin hangi *kültürel unsurları* içerisinde barındırdığı belirlenmiş ve tabloya yansıtılmıştır. Özellikle gösteren, gösterilen ve metin içi gönderimlerin birbiriyle olan uyumu veya çelişen noktaları metinden yapılan alıntılarla ortaya konulmuştur.

Tablolar oluşturulup yorumlanırken sınıf düzeyleri esas alınmış, her sınıf düzeyi ve o sınıfa ait yayınevleri kendi içinde gruplandırılmıştır.

4.1. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarından Seçilen Metinlere Ait Bulgular ve Yorumları

Bu başlıkta Anıttepe Yayıncılık tarafından hazırlanmış Talim Terbiye Kurulu tarafından onaylanmış 5. sınıf Türkçe derslerinde kullanılan ders kitabından seçilen on metin dil dışı göstergeler açısından incelenerek yorumlanmıştır.

5. sınıf Türkçe ders kitabından şu metinler seçilmiştir: “Çocuk ve Baloncu”, “6 Mart 1915 Gecesi”, “Oakland Adası”, “Vatan Yahut Silistre”, “Çocuk Bahçesindeki Bekçi”, “Bilinçli Tüketici”, “Çiftçi ve Çocukları”, “Çitlembik”, “Büyüklerle Saygı”, “Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor”.

Tablo 4.1. *Anıttepe Yayıncılık 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular*

Metin	Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Metin İçi Gönderim	Kültürel Unsur
Çocuk ve Baloncu	Belirti	Mimik	Çocuğun balonlara şaşkın bakışları	Şaşkınlık, hayranlık	Çocuğun şaşkınlıkla o kadar balonun adamı nasıl havaya kaldırmadığını izlemesi	Bıyık, şapka
	Görüntüsel Gösterge	Jest	Adamın ağaçtaki balonu eliyle işaret etmesi	Gösterme	Adamın ağaçtaki balonun çocuğun olduğunu söylemesi	Cami
6 Mart 1915 Gecesi	Simge	Nesne	Gemideki Türk bayrağı	Bağımsızlık, geminin Türklere ait olması	Nusrat mayın gemisi	Türk bayrağı, Fes, Kalpak
	Görüntüsel Gösterge	Araç (Vasıta)	Gemi	Gemi, ulaşım	Nusrat mayın gemisi	Yok
Oakland Adası	Görüntüsel Gösterge	Mekân	Ada, şehir, deniz	Dünya, ada, şehir hayatı	Oakland Adası	Yok
Vatan Yahut Silistre	Simge	Nesne	Sahnedeki perde	Tiyatro	Metinde doğrudan karşılığı yok.	Fes, şalvar
	Simge	Kıyafet	Üniformanın omzundaki püsküller, işaretler	Askerin rütbesi	Albay	Fes
Çocuk Bahçesindeki Bekçi	Belirti	Dış görünüş	Adamın giydiği üniforma	Bekçi	Parkın bekçisi	Yok

[Tablo 4.1. (Devam) Anıttepe Yayıncılık 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait

	Görüntüsel gösterge	Eylem	Çocukların parkta sıra beklemesi	Sırasını bekleme	Çocuğun kardeşini tahterevalliye bindirmek için sıra beklemesi	Yok
	Belirti	İz	Tahterevallinin üzerindeki ayak izi	Çamur, kirlilik	Çocukların çamurlu ayaklarıyla tahterevalliye basmaları	Yok
	Belirti	Mimik	Çocuğun ağlaması	Üzüntü	Tahterevalliye binemeyen çocuğun ağlaması	Yok
Bilinçli Tüketici	Görüntüsel Gösterge	Eylem	Bir aile ortamında babanın yazı yazması	Yazı yazma, liste oluşturma	İhtiyaç listesi oluşturma	Başörtüsü
Çiftçi ve Çocukları	Simge	Çizim	Baloncuk	Hayal kurma, düşünme	Oğulların babalarından kalan hazineyi hayal etmesi	Yer yatağı
	Belirti	Dış görünüş	Saçları aklaşmış adamın yatakta yatması	Yaşlılık, hastalık	Ölmek üzere olan yaşlı çiftçi	Kilim motifleri
	Belirti	Mimik	Adamların üzgün yüzleri	Üzüntü	Babaları hastalanmış evlatlar	Şalvar, kavuk
Çitlembik	Görüntüsel Gösterge	Eylem	Ağaca tırmanma	Ağaçtan bir şeyler toplama	Süleyman'ın ağaca tırmanıp meyveleri toplaması	Cami
	Görüntüsel Gösterge	Jest	Adamın ağaçtaki çocuğa elini uzatarak bir şeyler söylemesi	Seslenme	Ağaçtaki çocuğa Hasan ağabeyin dikkat etmesini söylemesi	Yok
	Belirti	Nesne	Serumlar, hasta yatağı	Hastane	Süleyman'ın hastaneye götürülmesi	Yok

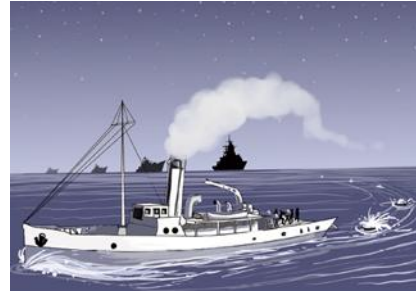
[Tablo 4.1. (Devam) Anıttepe Yayıncılık 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular]

	Belirti	Dış görünüş	Çocuğun bacağındaki sargı	Bacağın kırılması	Süleyman'ın ağaçtan düşüp bacağını yaralaması	Yok
Büyüklerle Saygı	Belirti	Dış görünüş	Beyaz saç ve sakal	Yaşlılık	Saygı, sevgi gösterilen yaşlı insanlar	Yelek, şapka, bıyık
	Görüntüsel Gösterge	Eylem	Çocukların büyüklerin elini öpmesi	Büyüklerle saygı, sevgi gösterme	Büyüklerin çocuklara yaptıkları fedakârlıklara karşı onlara saygı, sevgi duyma	Büyüklerin elini öpme
	Görüntüsel Gösterge	Eylem	Çocukların yaşlıları ziyaret etmesi	Yaşlılara sevgi, saygı gösterge, yardım etme	Yaşlılara yardım etme, ihtiyaçlarını karşılama	Yok
Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor	Belirti	Mimik	Bilgisayar başındaki kişinin sinirli yüzü	Öfkelenme	Sosyal medyada beğenilmeme korkusunun psikolojik etkisi	Yok

Görsel 4.1. Çocuk ve Baloncu Metnine Ait Görseller

“Çocuk ve Baloncu” adlı metin dil dışı göstergeler açısından incelendiğinde, ilk olarak çocuğun balonlara şaşkın bir hâlde bakışı dikkat çekmektedir. Bu gösteren okura şaşırma, hayran kalma gösterilenlerini çağrıştırmaktadır. Metin içi gönderime bakıldığında da “Baloncuyu büyülenmiş gibi şaşkınlıkla izlerken ‘Bizim eve sığmaz.’ dediği çok sayıda balonun adamı nasıl olup da havaya kaldırmadığını çok merak ediyordu.” (MEB, 2020: 34) ifadelerinden anlaşılabileceği gibi çocuğun şaşkınlıkla o kadar balonun adamı nasıl havaya kaldırmadığını izlediği anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda gösterilen ile aynı anlamı taşıdığı görülmektedir. İkinci gösteren ise adamın ağaçtaki balonu eliyle işaret etmesidir. Bu gösteren metinden bağımsız olarak gösterme, işaret etme anlamını taşımaktadır. Yazılı metinde baloncu ağaçtaki balonun çocuğun olduğunu söylemektedir ve bu işaret asıl anlamını metinle kazanmaktadır. “Adam, ‘Seninki ağaçta kaldı evlat, istersen çık al.’” (MEB, 2020: 35).

Görsel 4.2. 6 Mart 1915 Gecesi Metnine Ait Görseller

“6 Mart 1915 Gecesi” adlı metinde, gemideki Türk bayrağı simge olarak görsele yerleştirilmiştir. Bu gösteren bağımsızlık, geminin Türklere ait olması gösterilenlerini akıllara getirmektedir. Metinde geçen “Yarın akşam Nusrat’la son 26 mayını şu gördüğün karanlık limanda kıyıya paralel olarak döneceksin.” (MEB, 2020: 52) gibi ifadelerden geminin Nusrat Mayın Gemisi² olduğu anlaşılmaktadır. Diğer gösteren de bir gemi

² **Nusrat Mayın Gemisi:** I. Dünya Savaşı’nda Çanakkale Deniz Muharebelerinde büyük başarı göstermiş olan Türk mayın gemisi.

gösterenidir. Gemi, ulaşım gösterilenleri akla gelse de metinle birlikte bu geminin Nusrat olduğu anlaşılmaktadır. “8 Mart gecesi Nusrat Gemisi demir alarak bütün ışıklarını da söndürerek Çanakkale’den ayrıldı.”(MEB, 2020: 53).

Görsel 4.3. *Oakland Adası Metnine Ait Görsel*

“Oakland Adası” adlı gezi yazısı görseller açısından ele alındığında, bir yerleşim yeri; ada, şehir, deniz gösteren olarak metne yerleştirildiği görülmektedir. Bu gösteren dünya, şehir hayatı, ada gibi gösterilenleri akla getirmektedir. Yazılı metinde de Oakland Adası okuyucuya anlatılmaktadır. “Oakland (Ouklind), yelkenler kenti olarak da anılan, çok güzel bir ada.” (MEB, 2020: 79).

Görsel 4.4. *Vatan Yahut Silistre Metnine Ait Görseller*

“Vatan Yahut Silistre” adlı tiyatro metninde, görselde kullanılan sahnedeki perde göstereni, tiyatro gösterileni ile eşleşmektedir. Metin de bunun doğrudan karşılığı olmasa da karşılıklı konuşmaların olması bunun bir tiyatro metni olduğunu okuyucuya fark ettirmektedir. “Aşağıdaki metin, oyunun İkinci Perde İkinci Meclisi’nden alınmıştır.” (MEB, 2020: 110) cümlesi de bunu desteklemektedir. Diğer gösteren ise askerin üniformasının omzundaki işaretler, püsküllerdir. Bu gösteren askerin rütbesini işaret etmektedir. Metin içi gönderimde de askerin albay olduğu söylenmektedir. “(Albayın karşısına gelerek) Bey! Bey! Biz buraya kendi isteğimizle geldik!” (MEB, 2020: 110).

Görsel 4.5. Çocuk Bahçesindeki Bekçi Metnine Görseller

“Çocuk Bahçesindeki Bekçi” adlı metinde, ilk olarak bir adamın üzerindeki üniforma gösteren olarak belirlenmiştir. Bu üniforma asker, bekçi gösterilenlerini akıllara getirmektedir. Metin içinde de park bekçisi bu göstereni karşılamaktadır. *“Ne zaman parka gitmek istesem bekçinin orada bulunmadığı bir saati kolluyordum.”* (MEB, 2020: 137) cümlesi de gösterileni desteklemektedir. İkinci gösteren çocukların parkta sıra beklemesidir. Bu gösteren sıra bekleme gösterilenini de doğrudan çağrıştırmaktadır. *“Her oyuncağın başında uzun bir kuyruk oluşmuştu. Ben de kardeşimin elinden tutup tahterevalli kuyruğuna girdim. Bize sıra gelmediği gibi bizim önümüzdeki çocukların da kıpırdamaya niyetleri yoktu.”* (MEB, 2020: 137). Bu alıntı da metin içi gönderim ile gösterilenin aynı olduğunu ortaya koymaktadır. Üçüncü gösteren tahterevallinin üzerindeki ayak izleridir. Bu izler çamur, kirlilik gösterilenlerini işaret etmektedir. *“Birinin ayaklarında kocaman potinleri vardı. Artık nereye basmışsa her yanı çamur içindeydi. Biraz sonra oturduğu yerden kalkıp tahterevallinin üzerine çıktı. Karşısındaki arkadaşına da işaret edip ayağa kalkmasını söyledi. Sonra birlikte zıplamaya başladılar. Çocuğun ayakkabısındaki çamur, her yana bulaşmıştı.”* (MEB, 2020: 137). Metinden alınan bu cümleler de gösterileni desteklemektedir. Son gösteren ise küçük çocuğun ağlamasıdır. Bu ağlayan yüz üzüntüyü çağrıştırmaktadır ve metin içi gönderim olarak da tahterevalliye binemeyen çocuğun ağlaması anlatılmaktadır. *“Küçük kardeşim heyecana kapılmış ağlıyordu. Bu iri yapılı ve benden en azı altı yaş büyük olan çocuğun elinden kurtulmak imkânsızdı.”* (MEB, 2020: 138).

Görsel 4.6. Bilinçli Tüketici Metnine Ait Görsel

“Bilinçli Tüketici” adlı şiirdeki görsel incelendiğinde, bir aile ortamında babanın yazı yazması gösteren olarak verilmektedir. Bu durum yazı yazmayı, liste oluşturmayı, aile içi iletişimi çağrıştırmaktadır ve metinde de bilinçli bir tüketici olarak ihtiyaç listesi oluşturmaya yer verilmektedir. Gösteren asıl anlamını şiirle birlikte kazanmaktadır. “*Al eline kalemi,/*

Yap ihtiyaç listeni.” (MEB, 2020: 143).

Görsel 4.7. Çiftçi ve Çocukları Metnine Ait Görsel

“Çiftçi ve Çocukları” adlı metinde, düşünce baloncukları gösteren olarak verilmiştir. Bu baloncuklar düşünme, hayal kurma gösterilenlerini anlatmaktadır. Bu gösterilen metin içinde de çocukların babalarından kalan hazineyi düşünmeleri olarak okuyucuya sunulmuştur. Çocukların yüz ifadeleri de üzgün olma durumlarını yansıtmaktadır. Diğer gösteren ise saçları beyazlaşmış adamın yatakta yatmasıdır. Bu gösteren yaşlılık ve hastalığı çağrıştırmaktadır. “*Bir ayağı çukurdaydı zengin bir çiftçinin.*” (MEB, 2020: 159) cümlesi de gösterileni desteklemektedir.

Görsel 4.8. Çitlembik Metnine Ait Görseller

“Çitlembik” adlı metin dil dışı göstergeler açısından incelendiğinde, ilk olarak ağaca tırmanma göstereninin verildiği görülmektedir. Bu gösteren ağaçtan bir şeyler toplamayı akıllara getirir. Yazılı metinde de Süleyman’ın ağaçtan meyve toplaması anlatılmaktadır. *“Bu yıl alt dalları budandığı için üst dallarına çıkmak zorundayız.”*, *“İncecik bir dalın üstünde ceplerini doldurmaya devam ediyor.”* (MEB, 2020: 172) alıntıları da bunu ortaya koymaktadır. İkinci gösteren adamın ağaçtaki çocuğa elini uzatarak bir şeyler söylemesidir. Bu gösteren de seslenme gösterilenini anlatmaktadır. *“Hasan ağabey bağırtıyor:*

– *Süleyman, bastığın dala dikkat et!”* (MEB, 2020: 172) bu alıntı da gösterileni doğrulamakta ve Hasan’ın Süleyman’a dikkat etmesi için seslendiğini göstermektedir. Diğer gösteren serumlar ve hasta yatağından oluşmaktadır. Bu nesneler hastaneyi işaret etmekte ve yazılı metinde de Süleyman’ın hastaneye götürülmesi anlatılmaktadır. Son gösteren de çocuğun bacağındaki sargıdır. Bacağın kırılması, yaralanma gösterilenleriyle bu gösteren uyusmaktadır. Metinde de *“Bacağım, ahh, bacağım! O da ne? Baldır kemiği görünüyor sanki.”* (MEB, 2020: 173) ifadeleriyle gösterilen dile getirilmiştir.

Görsel 4.9. Büyüklere Saygı Metnine Ait Görseller

“Büyüklere Saygı” adlı metin incelendiğinde; beyaz saç, sakal gösteren olarak verilmiştir. Bu gösteren yaşlılığı akıllara getirirken metinde de sevgi, saygı gösterilen yaşlı insanları işaret etmektedir. *“Bizlerin de değer bilen insanlar olarak üzerimizde bin bir*

emeği olan sevgili büyüklerimize saygı göstermesi gerekir.” (MEB, 2020: 200). Diğer gösteren ise çocukların büyüklerinin elini öpmesidir. Bu gösteren de büyüklere sevgi ve saygıyı anlatmaktadır ve metin içi gönderim olarak da bu ileti sunulmuştur. Sonuncu gösteren çocukların yaşlıları ziyaret etmesidir. Bu gösteren yaşlıları ziyaret etme, ihtiyaçlarını giderme anlamı taşıırken yazılı metin ile de bu gösterilen desteklenmiştir. “Ayrıca elimizden geldiğince onların hizmetlerini görmeliyiz. Büyüklerimiz, küçüklüğümüzde bizi nasıl koruyup gözettilerse biz de onlara öyle sevgi ve saygı duymalıyız. Bir ihtiyaçları olduğunda hemen yardımlarına koşmalıyız.” (MEB, 2020: 200).

Görsel 4.10. Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor Metnine Ait Görsel

“Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor” adlı metin ele alındığında, bilgisayar başında bir kişinin sinirli yüzü dikkat çekmektedir. Bu gösteren öfkelenme gösterilenini çağrıştırmaktadır. Metin içi gönderimde sosyal medyada beğenilmeme korkusunun psikolojiye olan etkisi anlatılmakta ve gösteren asıl anlamını metinle kazanmaktadır.

“Uluslararası Sosyal Medya Derneği (USMED) Yönetim Kurulu Başkanı Said Ercan, sosyal medyada beğenilmeme korkusunun insanlarda psikolojik sorunlara yol açtığını söyledi.” (MEB, 2020: 225).

Anıttepe Yayıncılık 5. sınıf Türkçe ders kitabından seçilen metinler dil dışı göstergeler bakımından ele alındığında; 10 belirti, 9 görüntüsel gösterge türünün yer aldığı saptanmıştır. Simge (4) gösterge türü ise en az bulunan tür olmuştur. Görüntüsel göstergeler; eylem (5), jest (2), araç (1) ve mekân (1) olarak gruplandırılmıştır. Belirti türleri ise dış görünüş (4), mimik (4), nesne (1) ve iz (1) olarak belirlenmiştir. Nesne (2), kıyafet (1), çizim (1) şeklinde oluşturulmuş dil dışı göstergeler ise simge türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aynı yayınevinden seçilen metinlerdeki dil dışı göstergeler kültürel unsurlar açısından incelendiğinde, on metinde on dokuz kültürel unsura rastlanmıştır. Bunlardan ilki “Çocuk ve Baloncu” metnindeki cami, bıyık ve şapka görseli, ikincisi ise “6 Mart 1915 Gecesi” adlı metnindeki Türk bayrağı, fes ve kalpaktır. Bir diğeri “Vatan Yahut Silistre” adlı tiyatro metnindeki iki farklı dil dışı göstergede yer alan fes ve şalvar görselidir. “Çitlembik” adlı metinde cami, “Bilinçli Tüketici” metninde başörtüsü, “Çiftçi ve Çocukları” adlı yazılı metinde kullanılan kilim motifleri, yer yatağı, şalvar, kavuk kültürel unsur olarak dikkat çekmektedir. Son olarak ise “Büyüklerle Saygı” metninde büyüklerin elini öpme eylemi, yelek, şapka, bıyık kültürel birer göstergedir.

4.2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarından Seçilen Metinlere Ait Bulgular ve Yorumları

Bu başlıkta MEB Yayınları ve Ata Yayıncılık tarafından hazırlanmış Talim Terbiye Kurulu tarafından onaylanarak ortaokullarda okutulan üç farklı 6. sınıf Türkçe ders kitabından seçilen metinler dil dışı göstergeleriyle birlikte yorumlanmıştır.

MEB Yayınları'na ait ilk Türkçe ders kitabından seçilen metinler şunlardır: “Arıyorum”, “Yaşlı Nine”, “İnsanlar Zamanı Eskiden Nasıl Ölçerdi?”, “Teknoloji Bağımlılığı”, “Vermek Çoğalmaktır”, “Gümüş Kanat”, “Afyon”, “Tarhananın Öyküsü”, “Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap” ve “Dostluğa Dair”.

MEB Yayınları'na ait diğer 6. sınıf Türkçe ders kitabından seçilen metinler ise “Memleket İsterim”, “Fahrünnisa”, “Kastamonulu Şerife Bacı”, “Çocukluk”, “İdare Lambası”, “Malazgirt”, “Torunuma Mektuplar”, “Ya Kebikeç”, “Piri Reis’in Eserleri” ve “Oya” adlı metinlerdir.

Ata Yayıncılık tarafından hazırlanan Türkçe ders kitabından seçilen metinler sırasıyla şunlardır: “Kuğular”, “Ak Sakallı Bilge Dede”, “Türk Askerinin Cesareti”, “Uygarlıklar Diyarı Harran”, “Son Kuşlar”, “Üç Fil”, “Büyük Ustayı Ziyaret”, “Sufi ile Pufi”, “Göge Bakalım”, “Sağlığına Dikkat Et”.

Tablo 4.2. MEB Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular

Metin	Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Metin İçi Gönderim	Kültürel Unsur
Arıyorum	Simge	Nesne	Elindeki fermanla Karamanoğlu Mehmet Bey'in seslenişi	Devlet yöneticisinin Türkçenin kullanımıyla ilgili emirler vermesi, haber verme	Türkçeye verilen önem	Yok
	Simge	Noktalama işareti	Turist olduğu anlaşılan adamın kafasındaki soru işaretleri	Soru	Türkçe kelimelerin yerine yabancılarının kullanılmasının yanlışlığı	Yok
Yaşlı Nine	Görüntüsel Gösterge	İnsan	At üzerinde Atatürk	Atatürk'ün at ile yaptığı geziler	Sabiha Gökçen ile Atatürk'ün atla yaptıkları geziler	Yok
	Görüntüsel Gösterge	İnsan	Atatürk ve yaşlı nine	Atatürk'ün yaşlılarla ilgilenmesi	Bir gezi sırasında Atatürk'ün ona gelen yaşlı kadınla karşılaşması	Yok
İnsanlar Zamanı Eskiden Nasıl Ölçerdi?	Görüntüsel Gösterge	Nesne	Saatler	Zaman, saat çeşitleri	İnsanların tarihler boyunca zamanı ölçmek için farklı saatler kullanması	Yok
Teknoloji Bağımlılığı	Görüntüsel Gösterge	Nesne	Ellerinde telefon, tablet, bilgisayar olan insanlar	Teknolojik aletler, teknoloji bağımlılığı	Teknolojik araçların ölçsüz ve sınırsız kullanılması	Yok
Vermek Çoğalmaktır	Görüntüsel Gösterge	Meyve	Büyük bir kapının önünde birinin elinde üzüm salkımı olan iki adam	Paylaşma	Bir köylünün kendisine medresede sürekli yardım eden talebeye bir salkım üzüm hediye etmesi,	Kavuk, kuşak, mimari

[Tablo 4.2. (Devam) MEB Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular]

					iyiliklerini karşılıksız bırakmaması	
	Görüntüsel Gösterge	Eylem	Adamın yatakta yatan kişiye üzüm salkımını uzatması	Paylaşma, iyilikte bulunma	Hocanın talebesinin hediye ettiği üzümü, hasta olan başka bir talebesini düşünerek iyileşmesi için ona götürmesi, başkalarını düşünme ve paylaşma vurgusu.	Setre, sakal
Gümüş Kanat	Görüntüsel Gösterge	Eylem	Ağaca asılmış gümüş renkli kanatları olan kuşu çocuğun kurtarmaya çalışması	Hayvanları koruma	Kemal'in ayağından dala asılmış kuş için üzülmesi, onu kurtarmak istemesi	Yok
	Görüntüsel Gösterge	Eylem	Çocuk ve babasının kuşu kurtarması	Yardımlaşma, hayvan sevgisi, canlıları koruma	Kemal'in babasını çağırması ve birlikte kuşu kurtarmak için uğraşmaları	Yok
	Görüntüsel Gösterge	Eylem	Babanın kurtardığı kuşu çocuğa uzatması	Sevgi, mutluluk	Baba oğulun kuşu kurtardıkları için sevinmeleri ve gümüş kanatlı kuşun bakımını üstlenmeleri	Yok
Afyon	Görüntüsel Gösterge	Yapı	Afyon Kalesi, tarihi evler, peribacaları	Afyon'un doğal güzellikleri ve gezilip görülmesi gereken yerler	Ailecek Afyon'a yapılan gezi ile şehrin keşfedilmesi	Mimari ve doğal oluşumlar
Tarhananın Öyküsü	Görüntüsel Gösterge	Yiyecek	Tarhana	Çorba	Geleneksel	Tarhana

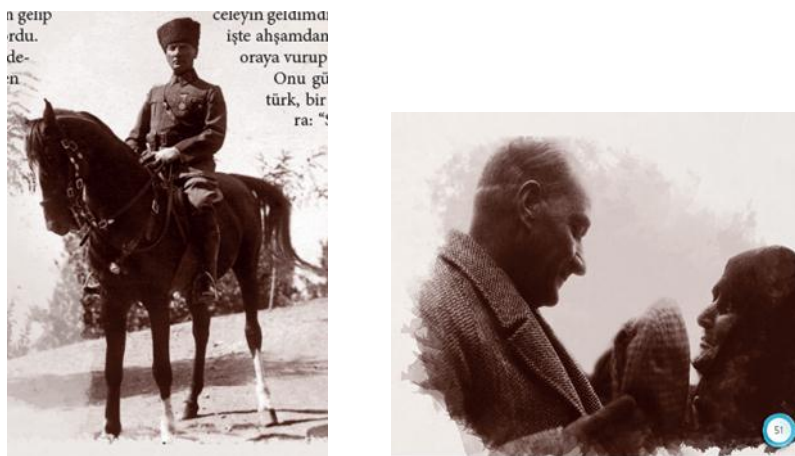
[Tablo 4.2. (Devam) MEB Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait

					yemeklerimizden tarhana ve yapılışı	çorbası
Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap	Görüntüsel Gösterge	Nesne	125 kiloyu gösteren bir tartı	Obezite ve şişmanlık	Beden kitle indeksini hesaplayarak obeziteye karar verilebilmesi	Yok
	Simge	Yiyecek	Bir elinde elma diğer elinde hamburger olan birisi	Sağlıklı ve sağlıksız beslenme	Aşırı ve yanlış beslenme alışkanlıklarının obeziteye sebebi olması	Yok
Dostluğa Dair	Belirti	Jest	Birbirinin omzuna kolunu atmış iki arkadaş	Arkadaşlık, sevgi, dostluk	Dostluk	Yok

Görsel 4.11. Arıyorum Metnine Ait Görseller

“Arıyorum” adlı şiir incelendiğinde elinde bir fermanla Karamanoğlu Mehmet Bey’in seslenişi göstereni, zihinlerde devlet yöneticilerinin Türkçenin kullanımıyla ilgili verdiği emirleri canlandırmaktadır. “...Bugünden sonra divanda, dergâhta, bargâhta, mecliste, meydanda / Türkçeden başka dil konuşulmaya diye. / Hatırlayanınız var mı?” (MEB, 2021a: 18) dizeleri gösteren ile gösterilen arasındaki uyumu ortaya koymaktadır. Türkçeye verilen önem, metin içi gönderim olarak karşımıza çıkmaktadır. Turist olduğu anlaşılan birinin yabancı tabelalarla dolu çevreyi izlemesi göstereni, Türkçenin yozlaştırıldığını akıllara getirmektedir. “Dükkanın store, bakkalın market, market torbasının poşet / Mağazanın süper, hiper, gros market / Ucuzluğun damping olduğuna kananınız var mı?” (MEB, 2021a: 18) dizeleri Türkçe kelimelerin yerine yabancılarının kullanılmasının yanlışlığını ifade etmektedir ve gösterilen ile metin içi gönderim arasında bir uyum olduğu ortaya konulmuştur.

Görsel 4.12. Yaşlı Nine Metnine Ait Görseller

“Yaşlı Nine” adlı metin dil dışı göstergeler açısından ele alındığında, iki görsel ile karşılaşılmaktadır. Birincisi ata binmiş bir Atatürk gösterenidir. Bu gösteren akıllara Atatürk’ün at ile yaptığı gezileri getirmektedir. Yazılı metin okunduğunda da Sabiha Gökçen ile Atatürk’ün yaptığı yurt gezilerinden birinin anlatıldığı görülmektedir. “*Sabiha Gökçen ile Atatürk, sık sık yaptıkları gibi atlarına atlayıp, geziye çıkarlar.*” (MEB, 2021a: 50) ifadesi de bunu ortaya koymaktadır. İkinci gösteren ise Atatürk ile yaşlı bir kadın gösterenidir. Bu gösteren de Atatürk’ün yaşlılarla ilgilenmesi gösterilenini çağrıştırmaktadır. “*Atını durdurup hemen inen Atatürk, yaşlı kadını tepeden tırnağa süzdü. Yaşlı kadın, elindeki değneğe dayanıp zorlukla doğruldu. O da Atatürk’ü süzdü.*”, (MEB, 2021: 50). “*Yaşlı kadın Atatürk’e ve Sabiha’ya dikkatle baktı, durdu, düşündü... Karşısındakilere güven gelince elindeki değneği atıp Atatürk’ün ellerine sarıldı. Yaşlı kadın ağlıyor, Atatürk de ağlıyordu.*” (MEB, 2021a: 51) alıntılar da gezi sırasında Atatürk’ün yaşlı kadın ile karşılaşmasını konu aldığını göstermektedir.

Görsel 4.13. İnsan Zamanı Eskiden Nasıl Ölçerdi Metnine Ait Görseller

“İnsan Zamanı Eskiden Nasıl Ölçerdi?” adlı metinde, farklı dönemlere ait saat gösterenleri okuyucuya sunulmuştur. Bu gösterenler ilk olarak zaman kavramını çağrıştırmaktadır. “*İnsanlar bugün kullandığımız saatler henüz icat edilmemişken zamanı nasıl ölçüyordu dersiniz?*” (MEB, 2021a: 84). Metinden alınan bu cümle de metin içi gönderim ile gösterilenin aynı doğrultuda olduğunu göstermektedir.

Görsel 4.14. Teknoloji Bağımlılığı Metnine Ait Görseller

“Teknoloji Bağımlılığı” adlı metinde farklı ortamlar olmasına rağmen görselde bulunan insanların elinde telefon, tablet, bilgisayar gibi aletlerin hiç eksik olmadığı görülmektedir. Bu gösterenler teknolojik gelişmeler ve teknoloji bağımlılığı gösterilenlerini ifade etmektedir. Aynı zamanda aile içi iletişimsizlik, hasta ziyareti, hastane, sokak oyunlarını da akla getirmektedir. Metin içi verilmek istenen iletiye bakıldığında ise teknoloji bağımlılığının vurgulanmak istendiği anlaşılmaktadır. “*Bu gelişmeler hayatımıza sayısız fayda sağlamaktadır. Bununla birlikte teknoloji kullanımı üzerindeki kontrolümüzü kaybetmememiz gerekmektedir. Teknolojik ürünleri kullanırken ölçüsüz ve sınırsız davranırsak sağlığımızı kaybederiz, ailemizin üyeleriyle ve diğer insanlarla ilişkilerimizde ciddi sorunlar yaşarız. İşte bu duruma “teknoloji bağımlılığı” adı verilir.*” (MEB, 2021a: 90).

Görsel 4.15. *Vermek Çoğalmaktır Metnine Ait Görseller*

“Vermek Çoğalmaktır” metni incelendiğinde, büyük bir kapının önünde, birinin elinde üzüm salkımı olan iki adamın konuşması gösteren olarak ele alındığında sohbet etme, paylaşma gösterilenlerini ortaya koymaktadır. “*...ne zaman bu kapıyı çalsam onu sen açıyorsun. Ne zaman ürünlerim kuraklıktan kırılrsa bana her gün sen yiyecek ekmek veriyorsun. İnşallah bu üzüm salkımı da sana güneş ışığı gibi ılık ve yağmur gibi güzel ilahi rahmeti getirir.*” (MEB, 2021a: 108) ifadeleri iyilikleri karşılıksız bırakmama ve paylaşma metin içi gönderimlerinde bulunmaktadır. Başında kavuk olan bir adamın yatakta yatan hastaya üzüm salkımını uzattığı gösteren ise yine paylaşma ve iyilik yapma gösterilenlerini ifade eder. “*Hoca talebenin bu ikramıyla çok mutlu oldu. Ama sonra hemen medresedeki hasta talebesini hatırladı. ‘Üzümleri ona hediye edeyim. Kim bilir belki onlara sevinir ve daha çabuk şifa bulur.’ düşündüğü gibi de yaptı.*” (MEB, 2021a: 109) cümleleri metin içi gönderim ile gösterilen arasındaki paralelliği ortaya koymaktadır.

Görsel 4.16. *Gümüş Kanat Metnine Ait Görseller*

“Gümüş Kanat” adlı hikâye incelendiğinde, ağaca asılmış gümüş renkli kanatları olan kuşu çocuğun kurtarmaya çalışması, hayvanları koruma ve onlara yardım etme gösterilenini işaret etmektedir. *“Birden yüreği hopladı. İşte oradaydı. Pencereye yakın bir dala, ufacık bir kuş ayağından asılmıştı.”* (MEB, 2021a: 118). *“Kemal pencereden dala uzanırken annesinin sesi çınladı. Şöyle aradaki mesafeyi ölçtü. Gözleri babasını aradı.”* (MEB, 2021a: 118) cümleleri Kemal’in kuşa yardım etmek istediğini ortaya koymaktadır. Babasını çağırması ise birlik olup canlılara yardım etme gösterileniyle örtüşmektedir. Son olarak *“Kemal, heyecandan soluğu kesilerek iki avucunu birleştirip babasına uzattı. Celil Usta yavru kuşu oğlunun avuçlarına bıraktı, işinin başına döndü. Kemâl, bir an ne yapacağını bilmez bir hâlde olduğu yerde kaldı. Avuçları arasına bir yavru kuş değil de korkuyla telaşla çarpan bir yürek konmuştu sanki.”* (MEB, 2021a: 119) ifadeleri sevgi ve mutluluk göstereni ile metin içi gönderim arasında bağ kurmuştur.

Görsel 4.17. *Afyon Metnine Ait Görseller*

“Afyon” başlıklı gezi yazısında Afyon Kalesi, peribacaları, Afyon’a ait gezilecek yerler dile getirilmiş ve Afyon’un doğal güzellikleri ve gezilip görülmesi gereken yerler gösterilenlerini vurgulamıştır. *“Afyon da Türkiye’nin diğer şehirleri gibi birçok medeniyete ev sahipliği yapmış. Şifalı kaplıcaları, kaymağı, kaymak taşı, haşhaşı ve sucuğunun meşhur olduğunu ablam ballandıra ballandıra anlattı.”* (MEB, 2021a: 144) ifadeleri gösterileni

desteklemekte ve metin içi gönderim ile keşfedilmesi gereken yerlerden biri olduğu ortaya konulmaktadır.

Görsel 4.18. *Tarhananın Öyküsü Metnine Ait Görseller*

“Tarhananın Öyküsü” metni iki adet tarhana gösterenini içinde barındırmaktadır. Bu gösterenler okuyucuda çorba gösterilenini doğal olarak akıllara getirmektedir. Yazılı metin ele alındığında da geleneksel yemeklerimizden tarhananın tarihi ve yapılışının anlatıldığı görülmektedir. “Dilimize Farsçadan geçmiş bir kelime olan tarhana, Orta Asya, Balkanlar ve Anadolu’da çeşitli yapım şekilleriyle farklılıklar gösteren besleyici bir gıdadır. Tarhana çorbası çok eski geleneklerimizden biridir. Türkiye’de de yörelere göre farklı tarhana hazırlama biçimleri görülür.” (MEB, 2021a: 180).

Görsel 4.19. *Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap Metnine Ait Görseller*

“Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap” adlı haber yazısında 125 kiloyu işaret eden tartı göstereni, obezite ve şişmanlık gösterilenleriyle uyuşmaktadır. “Obezite, bir başka deyişle şişmanlık, sağlığı bozacak ölçüde vücutta anormal veya aşırı yağ birikmesi anlamını taşımaktadır. Obezitenin belirlenmesinde sıklıkla beden kitle indeksi kullanılır.” (MEB, 2021a: 222) ifadeleri gösteren, gösterilen ve metin içi gönderimin uyumunu ortaya koymaktadır. Bir elinde elma diğer elinde hamburger olan birisi, sağlıklı beslenme ile aşırı ve yanlış besleme alışkanlıklarına işaret etmektedir. Bu bilgiler metin içinde de vurgulandığı için gösterilenle uyum sağlanmıştır.

Görsel 4.20. *Dostluğa Dair Metnine Ait Görsel*

“Dostluğa Dair” adlı tek sayfalık kısa metinde bir tane gösteren bulunmaktadır. Bu gösteren de kollarını birbirinin omzuna atmış iki arkadaş gösterenidir. Sevgi, arkadaşlık, dostluk gösterenin çağrıştırdığı gösterilenlerdir. Metin içi gönderime bakıldığında da dostluğun öneminin vurgulandığı görülmektedir. “Bir genç, yaşlı bilgeye şöyle dedi: ‘Bize dostluktan söz et.’ O da dedi ki: Dostunuz ihtiyaç duyduğunuzda yanınızda olandır.” (MEB, 2021a: 258) gibi ifadelerle dostluğun önemi metin boyunca sıralanmaktadır.

MEB Yayınları 6. sınıf Türkçe ders kitabından seçilen on metin incelendiğinde, en fazla kullanılan gösterge türünün görüntüsel gösterge (12) daha sonra ise sırasıyla simge (3) ve belirti (1) olduğu görülmektedir. Görüntüsel göstergelerde; eylem (4), nesne (3), insan (2), meyve (1), yapı (1) ve yiyecek (1) gösterge olarak tercih edilmiştir. Simge gösterge türünde birer tane olmak üzere noktalama işareti, nesne ve yiyecek göstergelerinin kullanıldığı saptanmıştır. İncelenen metinlerde sadece bir belirti türüne rastlanmıştır. Bu belirtinin ise bir jest olduğu görülmektedir.

İncelenen metinlerde bulunan dil dışı göstergeler barındırdığı kültürel unsurlar açısından ele alındığında ise sadece üç metinde kültürel unsura rastlanmıştır. Bunlardan birisi “Afyon” adlı gezi yazısıdır. Bu metinde kullanılan Afyon’a ait yapılar ve doğal oluşumlar mimari kültürel unsurlarımızdandır. Karşılaşılan ikinci kültürel unsur ise “Tarhananın Öyküsü” adlı metindeki tarhana çorbası görselleridir. Bu da yemek alanındaki kültürel öğelerden biri olmaktadır. Diğerisi ise “Vermek Çoğalmaktır” metnindeki kavuk, kuşak, setre, sakal, mimari yapı görselidir.

Tablo 4.3. MEB Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular

Metin	Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Metin İçi Gönderim	Kültürel Unsur
Memleket İsterim	Görüntüsel Gösterge	Doğa	Ağaç ve yeşil, sarı kırlar	Doğa, bitkiler, temiz hava	Şairin gök mavi, dal yeşil, tarla sarı bir memleket istemesi	Yok
Fahrünnisa	Belirti	Mimik	Üzgün ve utangaç bakışlar	Utanma, üzüntü	Fahrünnisa'nın sınıfta ürkek, sessiz ama son derece çalışkan bir öğrenci olması	Yok
	Görüntüsel Gösterge	Ortam	Sınıf içi materyal kullanımı, oturma düzeni, öğrenci formaları	Çalışkan sınıf imajı	Metinde doğrudan karşılığı bulunmamaktadır.	Yok
Kastamonulu Şerife Bacı	Belirti	Mevsimsel olay	Kar yağışı	Soğuk	Zor şartlarda bile cephedeki askere kağnıları götüren kadınlar	Kağnı, başörtüsü, çarık
	Simge	Jest	Askerin selam vermesi	Saygı, emir, askerlik	Komutanın Şerife Bacı'nın karşısında saygı duruşuna geçmesi	Yok
Çocukluk	Belirti	Mimik	Çocuğun yüzündeki gülümseme	Mutluluk, eğlence, neşe	Çocukluk yıllarında mutlu geçirilen zamanlar	Yok
	Görüntüsel Gösterge	Eylem	Çocuğun sopadan ata	Çocukluk, oyun, eğlence	Şairin çocukluğunda	Yok

[Tablo 4.3. (Devam) MEB Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular]

			binerek oyun oynaması		oynadığı tahta atı	
İdare Lambası	Görüntüsel Gösterge	Nesne	Mum, lamba	Işık, aydınlık	Eski zamanlarda kullanılan idare lambası	Yok
	Belirti	Renk	Yıldızlı ve karanlık gökyüzü	Uyku, karanlık, gece, hayal, rüya	Çocukken geceleri idare lambasının yazarı hiç yalnız bırakmaması	Yok
Malazgirt	Belirti	Dış görünüş	Ak sakal ve beli büküklük	Yaşlılık	Alparslan'ın karşısına gelen ihtiyar	Yok
	Simge	Nesne	Taht	Padişah, yönetici, güç	Ülkeyi yöneten Alparslan'ın tahtı	Yok
	Görüntüsel Gösterge	Jest	Padişahın elini ileri doğru kaldırması	Emir verme	Alparslan'ın Romen Diyojenis ile konuşması	Otağ, kalpak, bıyık
Torunuma Mektuplar	Görüntüsel Gösterge	Yapı	Anıtkabir ve Atatürk	Atatürk'ün kabri, millî önder	Yazarın mektubunda torununa Anıtkabir'i anlatması	Atatürk ve Anıtkabir
Ya Kebikeç	Görüntüsel Gösterge	Nesne	Kuş tüyü kalem, hokka, ayraç	Yazı yazma	Kitap yazma, eskiden kitapların başına yazılan ya kebikeç yazısı	Yok
Piri Reis'in Eserleri	Görüntüsel Gösterge	İnsan	Gemide bir kaptan	Denizcilik, korsan	Piri Reis'in bir denizci olması	Yok
	Görüntüsel Gösterge	Nesne	Harita	Dünya, yeryüzü, yön	Piri Reis'in ortaya koymuş olduğu haritalar	Yok
Oya	Görüntüsel Gösterge	Nesne	Oya	Örgü örme, oya	Oyanın Anadolu'da süslenmek ve kişilerarası	Oya motifi

[Tablo 4.3. (Devam) MEB Yayınları 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular]

iletişim için kullanılması

Görsel 4.21. *Memleket İsterim Metnine Ait Görsel*

“Memleket İsterim” adlı şiir dil dışı göstergeler açısından ele alındığında, bir ağaç ve sarı, yeşil renkteki kırlar dikkat geçmektedir. Bu gösteren akıllara doğa, bitkiler, temiz hava gibi gösterilenleri getirmektedir. Metin içi gönderim olarak da şairin istediği memleket verilmiştir. “*Memleket isterim./ Gök mavi, dal yeşil, tarla sarı olsun;/ Kuşların çiçeklerin diyarı olsun.*” (MEB, 2021b: 20) dizeleri de gösterilen ile metin içi gönderimi birbirine bağlamıştır.

Görsel 4.22. *Farünnisa Metnine Ait Görsel*

“Fahrünnisa” adlı metin incelendiğinde, bir sınıf ortamındaki öğrencinin üzgün ve utangaç bakışlarının gösteren olarak okura sunulduğu görülmektedir. Bu gösteren utanma, üzüntü gösterilenleriyle ilintilidir. Metinde geçen “*Gafil avlanmış gibi birden hafifçe kızardı. Ürkek bir yüzle kalktı ve anlattı.*” (MEB, 2021b: 24) gibi cümleler ile verilmek istenen mesajı gösterenle desteklendiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda görüntüsel gösterge ile sınıf içi materyal kullanımı, öğrenci formaları, oturma düzeni, çalışkan sınıf imajı gösterenleri alt ileti olarak sunulmuştur.

Görsel 4.23. Kastamonulu Şerife Bacı Metnine Ait Görseller

“Kastamonulu Şerife Bacı” adlı metinde ilk gösteren kar yağışıdır. Bu gösteren kış ve soğuk gösterilenlerini çağrıştırmaktadır. Yazılı metin okunduğunda da zor şartlarda bile cephedeki askerlere kağnıları götüren kadınların anlatıldığı görülmektedir. Kış şartları da bu zor durumlardan biridir. *“Hava bazen tipiye dönüyor, bazen lapa lapa kar yağıyordu. Bazen de kuru bir soğuk, kağnıları çekmekte olan zayıf ineklerin, öküzlerin, atların ve kafilede yer alan kadınların nefeslerini kesiyordu. Bu durumda yürümek çok zorlaşıyordu. Boğulacak gibi oluyorlardı. Ama gayret ediyorlardı. Çünkü vatan zor durumdaydı.”* (MEB 2021b: 50) İkinci gösteren ise selam veren asker gösterenidir. Saygı, emir, askerlik gibi gösterilenler bu gösterenle birlikte akla gelmektedir. Metinde askerin Şerife Bacı’nın karşısında saygı duruşuna geçmesi de dil dışı göstergeyle birlikte akla gelen saygı gösterilenini desteklemektedir. *“Kışla Komutanı Miralay Osman Bey, Şerife Bacı’nın yanına geldi. Hemen saygı duruşunda bulundu.”*(MEB, 2021b: 52).

Görsel 4.24. Çocukluk Metnine Ait Görseller

“Çocukluk” adlı şiirde ilk sayfadaki çocuğun yüzündeki gülümseme gösteren olarak dikkat çekmektedir. Bu gösteren mutluluk, sevinç, eğlence gibi gösterilenleri anlatmaktadır. Metin içi gönderimde de şairin çocukluk yıllarındaki mutlu geçirdiği zamanları hatırladığı anlaşılmaktadır ve gösterilen ile aynı anlamı taşıdığı saptanmaktadır. İkinci gösteren ise tahtadan ata binerek oyun oynayan çocuktur. Bu gösteren de ilkinde olduğu gibi oyun, mutluluk, eğlence gösterilenlerini çağrıştırmaktadır. *“Neredesin*

çocukluğum,/ Ufaklığım neredesin?/ Bir metrede bin metre koşan tahta atım.” (MEB, 2021b: 71) verilen bu dizeler nedeniyle tahta at göstereninin kullanıldığı metin okunduğunda görülecektir ve bağlantı kurulmuş olacaktır.

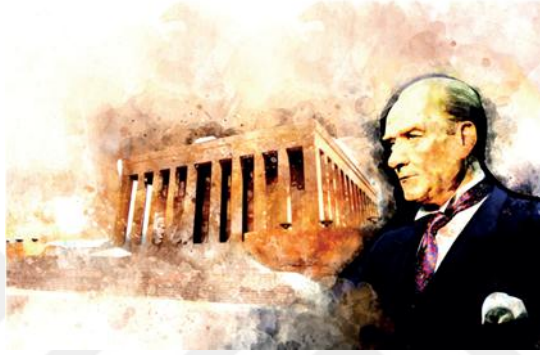
Görsel 4.25. İdare Lambası Metnine Ait Görseller

“İdare Lambası” adlı metinde başlıktan da yola çıkarak bir lamba, mum gösteren olarak seçilmiştir ve ışık, aydınlık gösterilenleri bu gösterenle zihinlerde ilişkilendirilmiştir. Metin içi gönderimde de doğrudan eski zamanlarda kullanılan idare lambasına değinilmiştir. Okur tarafından metin okunduğunda sunulan göstergenin mumdan ziyade idare lambası olduğu anlaşılmaktadır. “*Soluk, titrek ışıyla başucunuzda, sabahlara kadar yanar. En azından size, annenizin işte orada, yanı başınızda olduğunu göstermektedir. İyice kısılmış fitili, gaz haznesine kaçtı kaçacak... Sanki can çekişiyor, o kadar cılız bir ışık. Ama bir ışık: idare lambası. Bir de onun tavanda, duvarlarda dans eden, hora tepen cinleri. Çeşit çeşit gölgeler.*” (MEB 2021b: 76). İkinci olarak da yıldızlı ve karanlık bir gökyüzünü andıran boyama gösteren olarak dikkat çekmektedir. Gece, karanlık, uyku, hayal, rüya gösterilenleri bu noktada akla gelmektedir. Çocukken idare lambasının yazarı hiç yalnız bırakmaması metin içi gönderim olarak verilmiştir ve gösterge ile arasındaki bağlantı bu sayede okurun zihninde kurulmuştur. “*O günden başlayarak da, çocukluk gecelerimde beni hiç yalnız bırakmamış, sonuçta gölgeleriyle de dostluk kurduğum bu cılız sarı ışığa borcumu ödemek istedim sanki.*”(MEB, 2021b: 77).

Görsel 4.26. Malazgirt Metnine Ait Görseller

“Malazgirt” adlı metin incelendiğinde, ak sakallı ve beli bükük bir ihtiyar dikkati çekmektedir ve yaşlılık gösterilenini çağrıştırmaktadır. Bu gösteren metinde Alparslan’ın karşısına gelen ihtiyarı ifade etmektedir. Metinde göze çarpan taht göstereni ise gücü, iktidarı ve padişahı simgelemektedir. Metinde de ülkeyi yöneten Alparslan’ın tahtı olarak okuyucuya sunulmuştur. Son gösterge ise padişah olduğu anlaşılan adamın elini ileriye doğru kaldırmasıdır. Bu da zihinlerde emir verme gösterilenini uyandırmaktadır. Metinde ise Alparslan’ın Romen Diyojenis ile konuşmasını anlatmaktadır. Gösterene bu anlam metin içi gönderimle kazandırılmaktadır.

Görsel 4.27. *Torunuma Mektuplar Metnine Ait Görseller*

“Torunuma Mektuplar” adlı metin ele alındığında, Anıtkabir ve Atatürk gösterenlerinin sayfaya yerleştirildiği görülmektedir. Bu gösteren Atatürk, lider, Atatürk’ün kabri gibi gösterilenleri ifade etmektedir. Yazılı metin okunduğunda da yazarın torununa mektubunda Anıtkabir’i anlattığı görülmektedir ve gösterilen ile aynı ileti okura sunulmaktadır. “Geçen gün İzmir’den gelen yeğenlerimi, babanı aldım, Anıtkabir’e gittik birlikte. Büyük Ata’nın mozolesi önünde durduk.”, “Bence herkes, ne yapıp edip, mutlaka bir kez olsun Anıtkabir’e gitmeli. Gidecek durumda olmayanları gerekirse devlet kurumları götürmeli.”(MEB 2021b: 150).

Görsel 4.28. *Ya Kebikeç Metnine Ait Görseller*

“Ya Kebikeç” adlı deneme ile birlikte kuş tüyü bir kalem, hokka, ayraç gösteren olarak verilmektedir. Bu gösteren yazı yazmayı akıllara getirmektedir. Metinde ise eskiden kitapların başına yazılan “Ya Kebikeç” ifadesi üzerinde durularak kitapları koruma yöntemlerine değinilmiştir. “Eskiden insanlar, el yazması kitapları koruyabilmek için kitapların başına, onları kitap kurtlarından korusun diye, bir tılsım, bir koruyucu, bir göz boncuğu gibi düşündükleri Osmanlıca “Ya Kebikeç” yazarlar ve bu yazının kitabı koruyacağına inanırlarmış.” (MEB, 2021b: 187).

Görsel 4.29. Piri Reis'in Eserleri Metnine Ait Görseller

“Piri Reis'in Eserleri” adlı metinde gemide bir kaptan göstereni verilmektedir. Bu gösteren denizcilik, korsan, deniz gibi gösterilenlerle ilişkilendirilmektedir. “Piri Reis çok küçük yaşlardan beri denizcilikle uğraştığından bu alanda çok deneyim sahibiydi.” (MEB, 2021b: 200) gibi metinde geçen ifadeler de Piri Reis'in denizle olan ilgisini ortaya koymak için bu gösterilenin seçildiğini işaret etmektedir. Metinde kullanılan harita göstereni de yön, dünya, yeryüzü gibi gösterilenlerle eşleşmektedir. “Piri Reis yaşamının büyük bölümünü denizlerde geçirmiş ve önemli eşerler ortaya koymuş bir denizci ve haritacıydı.” (MEB 2021b:198) alıntısı da Piri Reis'in haritayla olan ilgisini ortaya koymakta ve bu gösteren metin için anlamlı hâle gelmektedir.

Görsel 4.30. Oya Metnine Ait Görseller

“Oya” adlı metin dil dışı göstergeler bakımından incelendiğinde, gösteren olarak oya motiflerinin sayfalara yerleştirildiği görülmektedir. Bu gösterenler örgü örme, renkli oyalarla eşleşmektedir. Metinde de oyanın Anadolu’da süslenmek ve kişilerarası iletişimde kullanıldığı anlatılmaktadır ve gösterilen ile metin içi gönderim aynı doğrultudadır. *“Oya, Anadolu’da süslemek ve en önemlisi de kişiler arası iletişim kurmak için yapılan bir örgü türüdür. Dantel, tığ işi gibi benzerlerinden onu ayıran en önemli özellik üç boyutlu olması ve bir dikiş iğnesi ile örülmesidir.”* (MEB, 2021b: 236).

MEB Yayınları 6. sınıf Türkçe ders kitabından seçilen on metin incelendiğinde, en fazla kullanılan gösterge türünün görüntüsel gösterge (10) olduğu daha sonra ise belirti (5) ve simge (2) türlerinin geldiği saptanmıştır. Görüntüsel gösterge türünde nesne (4), doğa (1), eylem (1), insan (1), jest (1), yapı (1), ortam (1) göstergelerine yer verilmiştir. Belirti olarak; mimik (2), dış görünüş (1), mevsimsel olay (1), renk (1) göstergeleri kullanılmıştır. İki adet simge türünde ise nesne ve jest göstergeleri okura sunulmuştur.

MEB Yayınları 6. sınıf Türkçe ders kitabından seçilen metinlerin dil dışı göstergelerinde sekiz adet kültürel unsura rastlanmıştır. Bunlar; “Kastamonulu Şerife Bacı” metnindeki kağı, başörtüsü ve çarık; “Malazgirt” metninde otağ, kalpak, bıyık; “Torunuma Mektup” adlı metindeki Atatürk ve Anıtkabir göstergesi sonuncusu ise “Oya” metninde kullanılan oya görselleridir.

Tablo 4.4. *Ata Yayıncılık 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular*

Metin	Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Metin İçi Gönderim	Kültürel Unsur	
Kuğular	Belirti	Dış görünüş	Kızın yüzündeki kollarındaki siyah lekeler	Kirlilik	Üvey annenin sevmediği kızına siyah boyalar sürmesi ve büyüyle bu boyaları çıkamaz hâle getirmesi	Topraktan yapılmış küp	
	Belirti	Çizim	Suyun içinden çıkan çizgiler	Buhar, sıcaklık	Kızın bulaşık yıkaması	Yok	
	Görüntüsel Gösterge	Hayvan	Göldeki kuğular	Kuş, uçmak	Üvey annenin büyüyle kardeşleri kuğuya çevirmesi	Yok	
	Simge	Çizim	Uyuyan kızın başından çıkan baloncuk	Rüya görme	Nilüfer’in rüyasına ak saçlı bir yaşlı kadının girmesi	Yok	
	Simge	Kıyafet	Adamın başındaki sarık	Padişah	Genç padişahın Nilüfer’i görmesi	Yok	
	Görüntüsel Gösterge	Eylem	Kızın örgü örmesi	Örgü örme	Nilüfer’in kardeşlerini kurtarmak için durmadan kazak örmesi	Yok	
Ak Dede	Sakallı Bilge	Belirti	Çizim	Çocuğun başından akan su damlaları	Islanma	Delikanlının göle girip sabaha kadar gölde kalması	Yok

[Tablo 4.4. (Devam) Ata Yayıncılık 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait

	Belirti	Mimik	Adamın kızgın yüzü	Sinirlenme	Adamın gölden çıkıp yanına gelen delikanlıya para vermemek için sinirlenmesi	Yok
	Belirti	Dış görünüş	Beyazlaşmış sakallar	Yaşlılık	Ak Sakallı Bilge'nin insanlara ders vermesi	Adamların başındaki sarıklar
Türk Askerinin Cesareti	Belirti	Jest	Askerin yardım istercesine elini uzatması	Yardım bekleme	Düşman askerinin savaş alanında yaralanıp yardım istemesi	Yok
	Görüntüsel Gösterge	Eylem	Askerin yaralı diğer askere yardım edip onu götürmesi	Yardımlaşma	Yaralı düşman askerinin kurtarılması	Yok
	Belirti	Dış görünüş	Ten rengi	Farklı milletlere aitlik	Savaşan iki farklı millet	Yok
Uygarlıklar Diyarı Harran	Görüntüsel Gösterge	Yapı	Mimari kalıntılar ve kubbe evler	Geçmişe ait yapılar	Harran'da bulunan ilk üniversite ve Harran kubbe evleri	Mimari yapılar
Son Kuşlar	Belirti	Çizim	Bardağın içinden çıkan duman	Sıcaklık	Adada buluna kır kahvesinde insanların vakit geçirmesi	Yok
Üç Fil	Görüntüsel Gösterge	Hayvan	Filler	Fil, sirk	Kasabaya sirk kurulması	Yok
Büyük Ustayı Ziyaret	Görüntüsel Gösterge	Eylem	Adamın kapıdan içeri girmesi	Bir yere gelme, eve girme	Yazarın bir ressamın evine ziyarete gelmesi	Yok
	Simge	Nesne	Şapka, fular, boya, tuval	Ressam, resim çizme	Ressam	Yok
	Belirti	Jest	Adamın elini yüzüne götürmesi	Düşünme	Yazarın resme bakarak onu incelemesi	Yok

[Tablo 4.4. (Devam) Ata Yayıncılık 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular]

	Belirti	Jest	Ressamın parmağını bir yaparak konuşması	Bir şeyler sıralama, anlatma	Metinde doğrudan bir karşılığına rastlanmamıştır.	Yok
	Görüntüsel Gösterge	Eylem	Kapıya doğru gitme	Çıkma, uğurlama	Yazarın ressamın yanından ayrılması	Yok
	Görüntüsel Gösterge	Eylem	Ressamın elindeki resmi adama vermesi	Hediyeleşme	Ressamın yazara resmi hediye etmesi	Yok
Sufi ile Pufi	Görüntüsel Gösterge	Araç	Tren	Yolculuk	Babanın çocuklarını istasyona götürüp tren kullanmayı öğretmesi	Yok
Göğce Bakalım	Simge	Nesne	Telefon, bilgisayar, tablet gibi teknolojik aletler	Teknolojik gelişmelerin hayatımızdaki yeri	Hayatımızın her anında teknolojinin bulunması	Yok
	Görüntüsel Gösterge	İnsan	Kırlara uzanmış iki kişi	Doğa, gökyüzünü izleme	Teknolojinin hayatımızdaki birçok şeyi alıp götürmesi	Yok
Sağlığına Dikkat Et	Simge	Çizim	Mikrop	Hastalık, kirlilik	Sağlıklı olmak için temizliğe dikkat edilmesi	Yok
	Görüntüsel Gösterge	Nesne	Çamaşır makinesi, banyo	Temizlik	Temiz olmanın gerekliliği	Yok

Görsel 4.31. Kuğular Metnine Ait Görseller

“Kuğular” adlı metin dil dışı göstergeler bakımından ele alındığında, ilk görselde bir kızın vücudundaki siyah lekeler gösteren olarak dikkat çekmektedir. Bu gösteren kirlilik, temiz olmama gösterilenleriyle örtüşmektedir. Metin içi gönderimde ise üvey annenin sevmediği kızına siyah boyalar sürmesi ve büyüyle bu boyaları çıkmaz hâle getirmesi ifade edilmiştir. “Bir gün, üvey annesi Nilüfer’i hamama götürdü. Yüzüne, başına, vücuduna siyah bir boya sürdü; büyüyle boyayı çıkmaz bir hâle getirdi. Kız, pek çirkin oldu. Artık padişah babası, yüzüne bakamıyordu. Kızcağızdan herkes iğreniyordu.” (MEB, 2021c: 19). İkinci gösteren ise suyun içinden çıkan çizgilerdir. Bu çizgiler buhar, sıcaklık gösterilenini ifade etmektedir. Metinde kızın bulaşık yıkaması anlatılırken suyun sıcak olduğu dil dışı gösterge ile anlatılmıştır. “Sonunda, onu mutfağa attılar, bulaşıkları yıkamakla görevlendirdiler.” (MEB, 2021c: 19). Diğer görselde ise göldeki kuğular gösteren olarak verilmiştir. Kuş, uçmak gösterileni metinden bağımsız olarak akıllara gelmektedir ancak yazılı metin okunduğunda üvey annenin büyüyle kardeşleri kuğuya çevirmesi olayıyla karşılaşılmaktadır. Gösteren asıl anlamını metinle birlikte kazanmaktadır. “Üvey anne bununla da kalmadı; kızın on bir erkek kardeşini de büyüyle birer kuğu şekline soktu. Bu zavallılar, geceleyin yine insan olurlardı; ama güneş doğar doğmaz, kuğu şekline girerek havaya uçarlardı.” (MEB, 2021c: 20). Diğer sayfaya yerleştirilmiş uyuyan kızın kafasından çıkan baloncuk göstereni ise rüya görme gösterilenini çağrıştırmaktadır. Metin de bu doğrultudadır ve Nilüfer’in rüyasına ak saçlı bir kadının girdiğini anlatmaktadır. “Bir gece Nilüfer’in rüyasına ak saçlı yaşlı bir kadın girdi.” (MEB, 2021c: 21). Metinde kullanılan bir başka dil dışı göstergede adamın

başındaki sarık okuyucunun dikkatine sunulmuştur. Bu sarık adamın padişah olduğu fikrini akıllara getirmektedir. Metin içi gönderim olarak da genç padişahın Nilüfer’i görmesi anlatılmıştır. *“Hele orada dünya güzeli Nilüfer’i görünce, ona bin candan bin cana âşık oldu. Genç padişah, kıza kim olduğunu sordu; Nilüfer yanıt vermedi. Adını sordu, yine yanıt almadı.”* (MEB, 2021c: 22). Son görselde ise örgü ören bir kız göstereni verilmiştir. Bu gösteren örgü örme gösterilenini akıllara getirmektedir. Yazılı metinde de Nilüfer’in kardeşlerini kurtarmak için durmaksızın kazak örmesi anlatılmaktadır. *“Kız, son gömleğini bitirmek için acele ediyordu. Bir saniye durmuyor, örüyor, hep örüyordu.”* (MEB, 2021c: 23).

Görsel 4.32. Ak Sakallı Bilge Dede Metnine Ait Görseller

“Ak Sakallı Bilge Dede” adlı hikâye incelendiğinde, çocuğun başından akan su damlalarının gösteren olarak verildiği görülmektedir. Bu gösteren ıslanma gösterileni ile eşleştirilmektedir. *“Delikanlı sabaha kadar dona titreye gölde kalmış. Sabah olunca gölden çıkmış, komşusunun evine gitmiş.”* (MEB, 2021c: 46) metinden alınan bu cümleler de metin içi gönderimin gösterilen ile uyuştuğunu ortaya koymaktadır. Diğer gösteren ise kızgın bir yüz ifadesidir. Bu gösteren sinirlenme, öfke gösterilenlerini akla getirmektedir. *“Adam aradığı bahaneyi bulmuş.*

— *Ne parası be, demiş. Hem annenin elindeki meşaleyle ısın hem de iddiayı kazandığını söyle. Çocuk mu kandırıyorsun sen?”*(MEB, 2021c: 46) bu ifadeler adamın gölden çıkıp yanına gelen delikanlıya para vermemek için sinirlendiğini göstermektedir. Son görselde ak sakallı yaşlılar gösteren olarak verilmiştir. Bu gösteren yaşlılık gösterilenini akıllara getirmektedir. Metinde ise ak sakallı dedenin insanlara verdiği ders anlatılmaktadır. Gösteren asıl anlamını metinle birlikte kazanmaktadır. *“Delikanlı Ak Sakallı Bilge’nin verdiği ders sayesinde yüz altınına kavuşmuş. Ak Sakallı Bilge Dede’ye teşekkür edip anasının yanına gitmiş.”* (MEB, 2021c: 48).

Görsel 4.33. *Türk Askerinin Cesareti Metnine Ait Görseller*

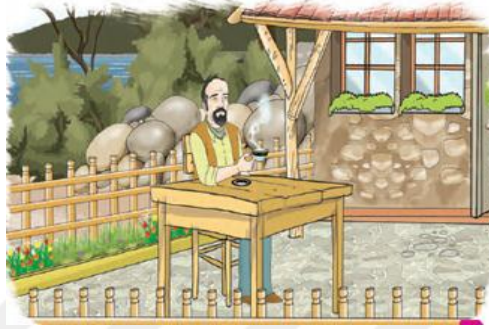
“Türk Askerinin Cesareti” adlı metinde askerin yardım istemesine elini uzattığı gösteren kullanılmıştır. Bu gösteren yardım isteme gösterilenini anlatmakta ve metinde de düşman askerinin savaşta yaralanıp yardım istemesi anlatılmaktadır. Böylece gösterilen ile metin içi gönderimin aynı amaca hizmet ettiği anlaşılmaktadır. “*Bizim tarafta feryatlar, inlemeler vardı. İki siper arasında kalmış yaralı bir İngiliz Yüzbaşı açıkta: ‘İmdat! Kurtarın beni, yardım edin!’ diye bağıırıyordu.*” (MEB, 2021c: 87). Bu alıntı da metin içi gönderimi ortaya koymaktadır. Diğer gösteren ise askerin diğer yaralı askere yardım etmesi, onu alıp götürmesi şeklinde ifade edilebilir. Bu gösteren yardımlaşma gösterilenini çağrıştırmaktadır. “*Nazik ve yumuşak hareketlerle yaralının kıyafetini düzeltti. Onu yerden kaldırdı. Omuzlayarak yavaş yavaş bizim siperlere doğru yöneldi. Siperimizin hemen önüne Yüzbaşı’yı yine nazikçe yatırdı.*” (MEB, 2021c: 88) cümleleri de gösterilenin yazılı metinde aynı doğrultuda olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca askerlerin farklı ten renklerine sahip olmaları, başka bir deyişle bir askerin belirgin bir şekilde sarışın olması iki farklı milleti işaret etmektedir. Yazılı metinde bu durum savaşan iki grubu temsil etmektedir.

Görsel 4.34. *Uygurlıklar Diyarı Harran Metnine Ait Görseller*

“Uygurlıklar Diyarı Harran” adlı metin incelendiğinde, mimari kalıntıların ve kubbe evlerin gösteren olarak verildiği görülmektedir. Bu gösteren geçmişe ait yapıları

çağrıştırmaktadır. Yazılı metin ele alındığında ise Harran’da bulunan ilk üniversite ve Harran kubbe evleri okur tarafından öğrenilmekte ve gösteren daha anlamlı hâle gelmektedir. *“Ancak Harran’ı bu denli önemli kılan dünyanın ilk üniversitesinin bu topraklar üzerinde kurulmuş olmasıdır. 9’uncu yüzyıldan itibaren Harran, İslam âleminin bilim merkezi hâline geldi.”*, *“500 yıllık bir geçmişe sahip olan Harran’ın bir başka özelliği de külâh biçimindeki konik kubbeli evleri. Kalıntılardan toplanan tuğlalarla yapılan evlerin tarihi 150 - 200 yıl öncesine dayanıyor.”* (MEB, 2021c: 112).

Görsel 4.35. *Son Kuşlar Metnine Ait Görsel*

“Son Kuşlar” adlı metin dil dışı göstergeler bakımından incelendiğinde, bahçede bir şeyler içen adamın elindeki bardaktan çıkan buhar gösteren olarak dikkat çekmektedir. Bu gösteren sıcaklık gösterilenini beraberinde getirmektedir. Metin okunduğunda ise doğrudan içeceğin sıcaklığına değinme yoktur ancak adada bulunan bir kır bahçesinde insanların vakit geçirmesi anlatılmaya çalışılmış ve bu gösterenle desteklenmek amaçlanmıştır. *“Yazın daha parça parça, lime lime, bohça bohça eşyalarıyla gitmek için fazla telaş etmediği Ada’nın bu yakasında hiç ev yoktur. Yalnız bir tek kır kahvesi vardır.”* (MEB, 2021c: 141).

Görsel 4.36. *Üç Fil Metnine Ait Görsel*

“Üç Fil” adlı metinde kullanılan görselde filler dikkat çekmektedir. Bu fil göstereni hayvan, sirk gösterilenini çağrıştırmaktadır. *“Az sonra bakıcı, filleri teker teker oradaki kamyonla sürükledi. Kamyonun etrafında büyük çadır dikiliyordu. Anlaşılan kasabaya sirk*

gelmişti.” (MEB, 2021c: 150) alıntidan da anlaşıldığı üzere metin kasabaya kurulan bir sirki anlatmakta ve gösterileni desteklemektedir.

Görsel 4.37. *Büyük Ustayı Ziyaret Metnine Ait Görseller*

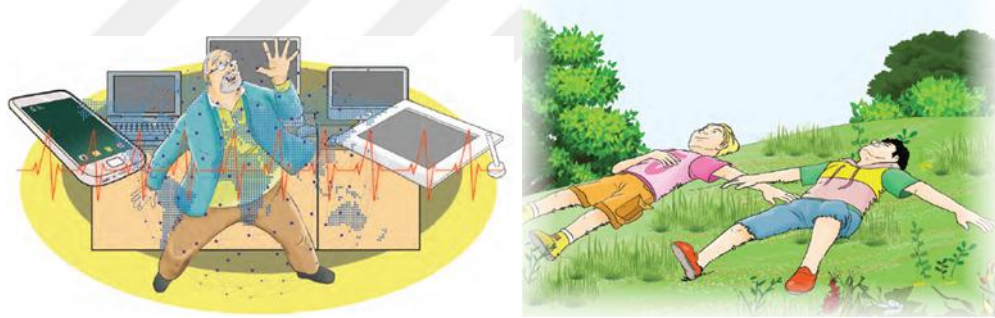
“Büyük Ustayı Ziyaret” metninde bir adamın kapıdan içeri girdiği gösteren ilk sayfaya yerleştirilmiştir. Bu gösteren bir yere gelme, içeri girme gösterilenlerini ifade etmektedir. Metinde geçen “*Kapının sol yanındaki kolu çektim (Zil bu olmalıydı.). Büyük bir şaşkınlıkla kapının açıldığını gördüm. Açılan kapıdan sahanlığa girdim.*” (MEB, 2021c: 161) cümleleri de gösterileni desteklemektedir. İkinci gösteren şapka, fular, boya, tuval gibi nesnelerdir. Bu nesneler bir ressamı ya da resim çizmeyi zihinlere getirmektedir. Metin okunmaya başlandığında da başlıkta belirtilen ustanın bir ressam olduğu anlaşılmaktadır. Üçüncü gösteren ise adamın elini yüzüne götürmesi olarak belirlenmektedir. Bu gösteren düşünme anında yapılan bir jesttir. “*Resmi dikkatle inceledim. Hemen yanıtlamadım sorusunu. Bir süre sustum. Uzun bir süre sonra: ‘Sanırım hiçbir şey ve her şey.’ dedim.*” (MEB, 2021c: 163). Metinde geçen bu cümlelerde “incelemek” ifadesi gösterilen olarak belirlenen düşünme eylemiyle aynı doğrultudadır ve gösterilen ile metin içi gönderim arasındaki bağı kurmaktadır. Dördüncü gösteren ressamın parmağını bir yaparak konuştuğu gösterendir. Bu jest bir şeyler sıralama, anlatma, konuşma gösterilenleriyle eşleştirilebilmektedir. Metinde ise bu gösterenin doğrudan bir karşılığına rastlanılmamaktadır. Sadece yazar ile ressamın karşılıklı konuşmalarıyla örtüştürülebilir. Bir sonraki gösterende kapıya doğru gitme eylemi yer almaktadır. Bu eylem evden çıkma, uğurlama gösterilenlerini ifade etmektedir. Nitekim metinde de bu anlam yer almaktadır. “*Çalışmaya başlayacağımı anladım. İzin isteyip çıktım.*” (MEB,

2021c: 165). Son gösteren ressamın elindeki resmi adama vermesidir. Bu gösteren hediyeleşme anlamı taşımaktadır. “Size küçük bir armağanım var, dedi usta.” (MEB, 2021c: 166) alıntısından yola çıkarak da gösterilene ulaşılacağı görülmektedir.

Görsel 4.38. *Sufi ile Pufi Metnine Ait Görsel*

“Sufi ile Pufi” metninde yer alan tek gösteren bir trendir. Bu gösteren yolculuk gösterilenini akla getirmektedir. Metinde ise babanın çocuklarını istasyona götürerek tren kullanmayı öğretmesi bu gösterene verilen anlamdır. “Bir keresinde istasyona götürdü. Makinist çocukluk arkadaşımı. İki-üç saat içinde tren kullanmayı öğrendik.” (MEB, 2021c: 184).

Görsel 4.39. *Göğ Bakalım Metnine Ait Görseller*

“Göğ Bakalım” metninde ilk olarak telefon, tablet, bilgisayar gibi teknolojik aletler gösteren olarak verilmiştir. Bu gösteren teknolojik gelişmeleri ve onların hayatımızdaki yerini akıllara getirmektedir. “Sabah uyandığımızda -çoğunlukla- güneşe, buluta, kuş seslerine ve sabahın serinliğine değil; telefona, tablete, televizyona açıyoruz gözlerimizi.” (MEB, 2021c: 210). Metin içi gönderimin teknolojinin hayatımızın her yerinde bulunduğunu bununla birlikte bazı güzel şeyleri unutturduğunu vurguladığı ve gösterileni desteklediği anlaşılmaktadır. İkinci gösteren ise kırlara uzanmış iki insandır. Akıllara doğa ve gökyüzünü getirmektedir ve bu gösteren metnin son cümlesi olan “Geçmiş olsun, göğ bakalım...” (MEB, 2021c: 211) ifadesiyle bağlantılıdır.

Görsel 4.40. Sağlığına Dikkat Et Metnine Ait Görsel

“Sağlığına Dikkat Et” adlı şiirde, mikrop göstereni dikkat çekmektedir. Bu gösteren hastalık, kirlilik gibi gösterilenlerle bağdaşmaktadır. Banyo yapma, çamaşır makinesi gösterenleri de temizlik gösterilenini işaret etmektedir. “Hayatta en değerli/ Hazinemiz sağlıktır./ Sağlığı korumanın/ Tek yolu temizliktir.” (MEB, 2021c: 238) bu dizeler de verdiği iletiyle gösterileni desteklemektedir.

Ata Yayıncılık’a ait 6. sınıf Türkçe ders kitabından seçilen on metin dil dışı göstergeler açısından ele alındığında, gösterge türü olarak en fazla görüntüsel göstergeye (11) yer verildiği saptanmıştır. Bu gösterge türünde; eylem (5), hayvan (2), yapı (1), araç (1) ve insan (1), nesne (1) görüntüsel gösterge olarak seçilmiştir. En fazla kullanılan ikinci gösterge türü ise belirti (10) olmuştur. Belirti türünü ise çizim (3), jest (3), dış görünüş (3) ve mimik (1) oluşturmaktadır. En az kullanılan gösterge türü ise simgedir (5). Nesne (2), çizim (2) ve kıyafet (1) bu türde tercih edilmiştir.

Bu ders kitabından seçilen metinlerdeki görseller, kültürel unsur barındırma açısından incelendiğinde, sadece üç metinde kültürel unsura rastlanılmıştır. Bunlar; “Kuğular” metni görselinde yer alan toprak küp; “Ak Sakallı Bilge Dede” metnindeki adamların başındaki sarık ve “Uygarlıklar Diyarı Harran” metnindeki mimari ve tarihi yapılarıdır.

4.3. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarından Seçilen Metinlere Ait Bulgular ve Yorumları

Bu başlıkta MEB Yayınları ve Özgün Yayınevi tarafından hazırlanmış üç farklı 7. sınıf Türkçe ders kitabından seçilen metinler görselleriyle birlikte yorumlanmıştır.

MEB Yayınları’na ait ilk Türkçe ders kitabından “Dostluk”, “Ordular İlk Hedefimiz”, “Sol Ayağım”, “Türk Mutfak Kültüründe Kahve”, “Ben Mimar Sinan”,

“Muhacir Osman”, “2100’deki Yaşamdan Bir Gün”, “Okumak Deyince”, “İlk Kar” ve “İstanbul” adlı metinler belirlenmiştir.

Okullarda 7. sınıf Türkçe ders kitabı olarak kullanılan MEB Yayınları’na ait diğer ders kitabından seçilen metinler ise “Bir Dünya Düşünürüm”, “Ana İşsiz Kalınca”, “Sığırtmaç Mustafa’nın Öyküsü”, “Okumanın İşlevi”, “Okumak Düşünmek İçindir”, “Kaplumbağayla İki Ördek”, “Başarıya Gitmek Mi, Başarıyı Çekmek Mi?”, “Anadolu’da Kilim Demek”, “Futbolcu Olmaya Karar Vermiştim” ve “Ağaçtan Oyma Su Tası” adlı metinlerdir.

7. sınıf Özgün Yayınları’na ait Türkçe ders kitabından seçilen metinler ise şunlardır: “Ninenin Kitabı”, “Baba Bana Bir Şiir Bul”, “Muhteşem Kût’ül Amâre Zaferi”, “Meşe ile Saz”, “Yıkma Kolay”, “Ankara”, “Küçük Yunus”, “Anadolu Davulu”, “Bazı İnsanlar”, “Işıkla Haberleşenler”.

Tablo 4.5. Özgün Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular

Metin	Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Metin İçi Gönderim	Kültürel Unsur
Ninenin Kitabı	Simge	Nesne	Daktilo	Yazı yazma	Ninenin her gün daktilosunun başına oturup hatıralarını yazması	Yok
	Görüntüsel gösterge	Nesne	Kâğıt	Yazı yazma	Ninenin yazdıkları bastırmak için avukata vermesi	Yok
	Belirti	Duygu durumu	Gözyaşı	Üzüntü	Ninenin basılmış kitabını gördüğünde duygulanması	Yok
Baba Bana Bir Şiir Bul	Belirti	Mimik	Gülümseme	Sevgi, mutluluk	Çocuğun babasından sevgiyi, anlatan bir şiir istemesi	Yok
Muhteşem Kût'ül Amâre Zaferi	Belirti	Jest	Çocuğun şaşırarak elini ağzına götürmesi	Şaşıрма	Çocuğun heyecanla Salih Dede'nin anlattıklarını dinlemesi	Yok
	Simge	Nesne	Silah, ateş	Savaş	Salih Dede'nin yaşanan savaşı anlatması	Türk bayrağı
Meşe ile Saz	Belirti	Mimik	Ağacın gülümsemesi	Mutluluk	Meşe ağacının saza karşı kibirlenmesi	Yok
	Belirti	Mimik	Ağacın korkması	Korku	Rüzgâr karşısında meşenin çaresiz kalması	Yok
Yıkmak Kolay	Görüntüsel Gösterge	Eylem	İnsanların bina inşa etmesi	Bina yapımı	Bir şeyleri yapmanın zor olması	Yok
[Tablo 4.5. (Devam) Özgün Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular]						Yok
	Görüntüsel Gösterge	Eylem	İş makinesiyle binanın yıkılması	Yıkım	Yıkmak, yapmak kadar emek isteyen bir iş değildir.	Yok

Ankara	Görüntüsel Gösterge	Yapı	Kale, heykel	Bir şehre ait yapılar	Ankara'nın tarihi ve görülecek yerleri	Bayrak ve çeşitli yapılar
Küçük Yunus	Görüntüsel Gösterge	Hayvan	Yunuslar	Neşeli bir hâlde denizde yüzen yunuslar	Karadeniz'in hırçın dalgalarında yunusların özgürce ve neşe içinde yaşaması	Yok
	Simge	İşaret	Tehlikeli atık işareti	Tehlikeli atıkların denize atılması	Küçük yunusun denize atılmış olan zehirli varillere çarpması	Yok
	Belirti	Mimik	Deniz kenarındaki üzgün çocuk	Atıklar nedeniyle ölen yunusa çocuğun üzülməsi	Yunusun zehirlenerek ölmesi ve çocuğun onun başucunda beklemesi	Yok
	Görüntüsel gösterge	Nesne	Denize ve kumsala bırakılmış atıklar	Deniz ve çevre kirliliği	Bir erkek ve kadının üzgün bir şekilde kirlenilmiş denizi izlemesi	Yok
Anadolu Davulu	Görüntüsel Gösterge	Eylem	Davul çalma	Eğlence	Delikanlının davul çalarak padişahın kızını dışarı çıkarması	Davul
	Görüntüsel Gösterge	Topluluk	Mehter takımı	Eğlence, tören	Türklerin savaş alanlarında kös çalarak orduya şevk vermesi	Mehter takımı
	Görüntüsel Gösterge	Eylem	Gece sokakta davul çalma	Ramazan, sahur vakti	Anadolu'da Ramazan davulu geleneği	Ramazan davulu
	Simge	Nesne	Kırmızı duvak	Gelin	Köy düğünlerinde davulun gelin alayının önünde gitmesi	Kırmızı duvak
	Görüntüsel Gösterge	Spor	Güreş müsabakası	Güreş	Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nde kırk davulun birden çalınması	Güreş, davul
Bazı İnsanlar	Belirti	Mimik	Gelen, üzülen, kızan, şaşırın, düşünen insanlar	İnsanların duyguları	Yaşam boyunca farklı insanlar tanınması	Yok

[Tablo 4.5. (Devam) Özgün Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait

	Belirti	Çizim	Bardağın içinden çıkan duman çizgileri	İçeceğin sıcak olması	Metinde karşılığına rastlanmamıştır.	Başörtüsü
	Simge	Kıyafet	Çobanın giydiği aba	Çobanlık	Bazı insanların iddiasız görüşlerinin altında eşsiz özelliklerin saklı olması	Çobanın abası, şapka
	Görüntüsel Gösterge	Eylem	Adamın elindeki ekmeğin yarısını diğer adama uzatması	Paylaşma	Bazı insanların idareci ve durumları yatıştırıcı olması	Yok
Işıkla Haberleşenler	Simge	Nota	Çocuğun ağzından çıkan nota işaretleri	Bağırma, şarkı söyleme, ıslık çalma	İnsanların ıslıkla birbirlerine seslenip haberleşmesi	Yok

Görsel 4.41. *Ninenin Kitabı Metnine Ait Görseller*

“Ninenin Kitabı” adlı metin incelendiğinde, ilk olarak daktilo göstereni okuyucunun dikkatini çekmektedir. Bu gösteren yazı yazma gösterileniyle bağdaşmaktadır. “*Bu yüzden ‘Madem öyle ben de oturup hatıralarımı yazarım.’ dedi.*”, “*Her gün az da olsa daktilosunun başına oturup ağır aksak yazıyordu.*” (MEB, 2019b: 20). Alıntılarına bakıldığında yazı yazma gösterileninin metin içi anlamı da barındırdığı anlaşılmaktadır. Bir diğer gösteren ise ninenin elindeki kâğıtları adama uzatmasıdır. Burada kâğıt nesnesi dikkat çekmektedir ve yine yazı yazma anlamını taşımaktadır. “*Bir kitap yazdım oğlum. Bastırarak birini bulabilir miyiz?*” (MEB, 2019b: 21) ifadesiyle de görülmektedir ki metin içi gönderim olarak da aynı anlam verilmiştir. Son göstergede ise ninenin gözünden akan yaşlar gösteren olarak sunulmuştur. Bu da akıllara üzüntü gösterilenini getirmektedir. “*Gözlerinden yaşlar boşanıyordu. ‘Kimseye yük olmadım.’ diye mırıldandı.*” (MEB, 2019b: 22). Bu alıntıdan hareketle metin içi gönderime bakıldığında ise ninenin üzüntüden ziyade mutluluk gözyaşları döktüğü anlaşılmaktadır.

Görsel 4.42. *Baba Bana Bir Şiir Bul Metnine Ait Görsel*

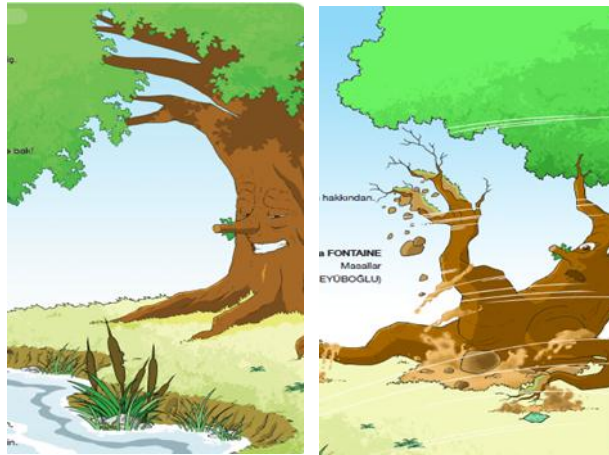
“Baba Bana Bir Şiir Bul” şiirinin göstergesi incelendiğinde, birbirine gülümseyen insanlar ve yüzündeki gülümsemeyle bir hayvanı seven adam göstereni dikkati çekmektedir. Bu da akıllara mutluluk, sevgi gibi gösterilenleri getirmektedir. Bu düşünceler ile şiir okunduğunda da “*Hep sevgileri anlatsın, / Baba bana bir şiir bul!*”

(MEB, 2019b: 29) dizeleri gösterilenle metin içi gönderimin aynı amaca hizmet ettiği görülmektedir.

Görsel 4.43. *Muhteşem Kût'ül Amâre Zaferi Metnine Ait Görseller*

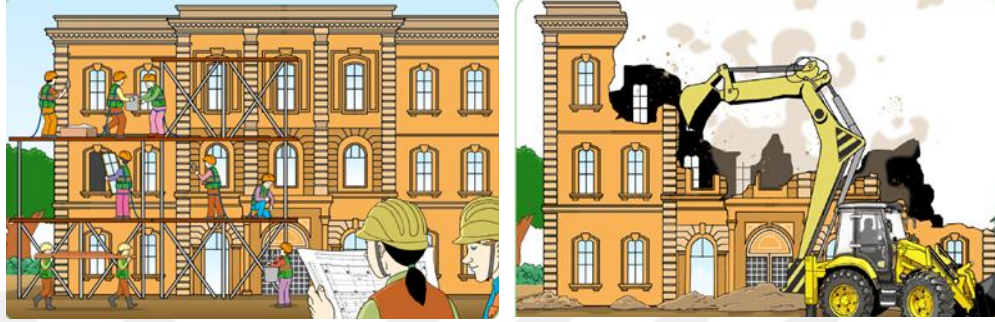
“Muhteşem Kût'ül Amâre Zaferi” adlı hikâyede ilk olarak yaşlı bir adamla çocuğun konuşması görsel olarak sunulmuştur. Bu görselde çocuğun şaşkın bir şekilde elini ağzına götürdüğü gösteren dikkat çekmektedir. Bu gösteren şaşırma gösterilenini akıllara getirmektedir. Metin içi anlatımda da Salih Dede'nin anlattıklarını çocuğun merakla ve heyecanla dinlediği vurgulanmaktadır. Diğer görselde ise silah, ateş gibi gösterenler ilk olarak göze çarpmaktadır. Bu gösterenler savaş gösterileniyle uyuşmaktadır. “Hazırlandılar savunma savaşına bütün imanlarıyla. Yendiler İngilizleri.” (MEB, 2019b: 69) ifadeleriyle Salih Dede'nin bir savaşı anlattığı anlaşılmaktadır.

Görsel 4.44. *Meşe ile Saz Metnine Ait Görseller*

“Meşe ile Saz” adlı fabl incelendiğinde, öncelikle gülümseyen bir ağaç göstereni ile karşılaşılmaktadır. Mutluluk gösterileni gülümseme göstereniyle bağdaşmaktadır. Metin okunduğunda ise bu gösterenin aslında mutluluktan ziyade meşenin saza karşı kibirlenmesini anlatmaya çalıştığı görülmektedir. “Doğrusu Tanrı size gadirlik etmiş.”, “Bir de benim şu dağ gibi gövdeme bak!” (MEB, 2019b: 74) gibi ifadeler de bu kibri ortaya koymaktadır. İkinci gösterende ise ağacın korktuğu mimiklerinden anlaşılmaktadır.

Yazılı metin ele alındığında da rüzgâra karşı meşenin çaresiz kaldığı anlaşılmaktadır. *“Derken karayel arttıkça artmış. /Sonunda birden bire gelmiş meşenin hakkından. / Göklere değen başını sermiş yere, / Köklerini çıkarmış yedi kat yerden.”* (MEB, 2019b: 75) cümleleri de verilen görsel ile meşenin başına gelenlerin anlatıldığını ortaya koymaktadır.

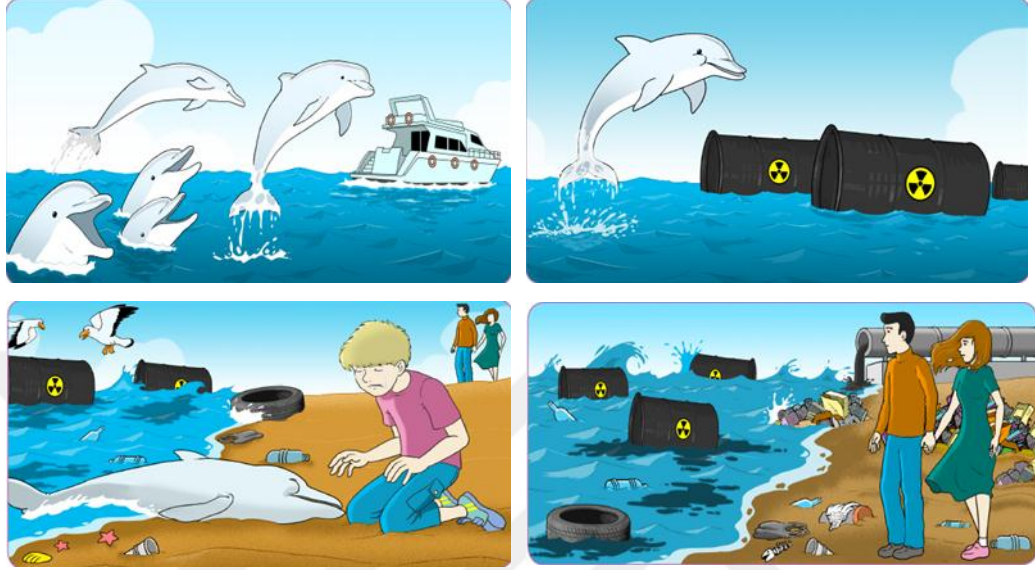
Görsel 4.45. *Yıkamak Kolay Metnine Ait Görseller*

“Yıkamak Kolay” adlı deneme metnine bakıldığında, insanların bina inşa ettiği bir gösteren ilk sayfaya yerleştirilmiştir. Bu gösteren de akıllara ilk olarak inşaat, bina yapımı gibi gösterilenleri getirmektedir. Metinde geçen *“Güzel bir bina ne kadar zor yapılıyor! Ne kadar emek ve bilgi istiyor!”*, *“Bizim ise yapıcı insanlara çok ihtiyacımız var.”* (MEB, 2019: 86-87) gibi ifadelerle bir şeyi yapmanın zor olması ve emek istemesi, bina inşası üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci sayfada ise bir iş makinesi ile binanın yıkılması gösteren olarak verilmiştir. Bu gösteren ilk bakışta yıkım gösterileniyle zihinlerde eşleşmektedir. *“...bunca adam o canım binayı, bunca emek ve bilgi ile senelerce çalışılarak meydana getirilmiş eseri, birkaç haftada yerle bir ederler.”*, *“Ne yazık ki yapmanın zor, yıkmamanın kolay olması ucuz başarılar elde etmek hevesinde olan insanları yıkıcı olmaya teşvik ediyor.”* (MEB, 2019b: 87). Metinden alınan bu cümleler yıkmamanın yapmak kadar emek isteyen bir iş olmadığı iletilsinin verilmek istendiğini göstermektedir. Görsele bu anlam ancak metin okunduktan sonra verilebilmektedir.

Görsel 4.46. *Ankara Metnine Ait Görseller*

“Ankara” adlı gezi yazısının görselleri incelendiğinde, Ankara Kalesi, Ulus Atatürk Heykeli, Meclis binası, Atakule gibi Ankara’ya ait yapılar olduğu görülmektedir. Bu gösterenler akla doğal olarak Ankara’yı getirmektedir. Metin okunduğunda da içerik görsellerle tamamlanmaktadır.

Görsel 4.47. Küçük Yunus Metnine Ait Görseller

“Küçük Yunus” metninde ilk göstereni yunuslar oluşturmaktadır. Bu gösterenden yunusların neşe ile yüzdükleri anlaşılmaktadır. “Yunus ailesi, Karadeniz’in hırçın dalgalı sularındaki özgür yaşamlarını, gruplar hâlinde dolaşıp avlanarak ya da gelip geçen gemilerin dümen sularına takılıp onlarla yarışarak sürdürüyordu.” (MEB, 2019b: 132), Metindeki bu cümlelerde gösterilenle metin içi gönderimin aynı doğrultuda olduğunu ortaya koymaktadır. İkinci gösteren ise varillerin üzerindeki tehlikeli atık işaretidir. Bu gösteren tehlikeli atıkların denize atıldığını zihinde çağrıştırmaktadır. Metin içinde de küçük yunusun denize atılan zehirli varillere çarpması anlatılmaktadır. “Birden başı deniz üstünde yüzmekte olan bir şeye çarparak sendeleyivermişti.” (MEB, 2019b: 133). Metinle birlikte verilmiş üçüncü gösteren ise denizin kenarında üzgün bir çocuk gösterenidir. Bu gösteren atıklar nedeniyle ölmüş yunusa çocuğun üzülmesi gösterilenini ifade etmektedir. “Küçük sarışın çocuk onun yanı başında dizlerinin üzerine çökmüş, ‘Ne olur ölme güzel yunus!..’ diye hıçkırıyordu.” (MEB, 2019b: 134). Metinden alınan bu cümle de gösterilenle metin içi gönderimin aynı doğrultuda olduğunu göstermektedir. Son görselde ise denize ve kumsala bırakılmış atıklar gösteren olarak dikkat çekmektedir. Bu da deniz ve çevre kirliliğini ifade etmektedir. Metinde iki kişinin üzgün ve çaresiz bir şekilde kirlenilen denizi izlemesi bu gösterilenle bağlantıyı kurmaktadır. “Az ileride elleri çaresizlikle birleşmiş bir

kadınla bir erkek, yüreklerinde doğanın öldürülüğüne seyirci kalmanın onulmaz acısıyla, bir suçlu gibi Karadeniz'in hırçın dalgalarına dikmişlerdi gözlerini.” (MEB, 2019b: 134).

Görsel 4.48. *Anadolu Davulu Metnine Ait Görseller*

“Anadolu Davulu” adlı metin ele alındığında, ilk olarak bir kızın penceresinin önünde davul çalan adam göstereninin verildiği görülmektedir. Bu gösteren akıllara eğlence gösterilenini getirmektedir. Metne bakıldığında ise delikanlının davul çalarak padişahın kızını dışarı çıkarmasının anlatılmak istendiği görülmektedir. “*Derken akşama doğru uzaklardan bir davul sesi duyulmuş. Kızın yüreğinde bir şeyler kımıldamış.*”, “*Tokmak davula indikçe kız yerinde duramaz olmuş. Yüreği alev alev yanmaya, adımları dışarı doğru kaymaya başlamış.*” (MEB, 2019b: 164) ifadeleri de metin içi anlamı ortaya koymaktadır. İkinci olarak ise mehter takımı gösterilen olarak verilmiştir. Bu takım da eğlence, tören gibi gösterilenleri çağrıştırmaktadır. “*Bu ses buruk bir heyecan verir, yiğitleri coşturur. Bu yüzden Türkler, savaş alanlarında davulun büyüğü olan kös çaldırır, orduya şevk verirmiş.*” (MEB, 2019b: 165) cümleleriyle metinde davulun bir Türk geleneği olarak savaşlarda kullanılmasının anlatıldığı görülmektedir. Üçüncü gösteren ise gece sokakta davul çalma gösterenidir. Bu gösteren akıllara Ramazan ve sahur vaktini getirmektedir. Metin okunduğunda metin içi gönderimlerinde gösterileni desteklediği anlaşılmaktadır. “*Bilirsiniz, Anadolu’da bir de Ramazan davulu vardır. Sahur yemeğine kaldırır.*” (MEB, 2019b: 165) alıntısı da bunu anlatmaktadır. Dördüncü olarak kırmızı duvak görselde dikkat çekmektedir. Bu duvak gelinin simgesi olarak akıllara gelmektedir. Metinde ise köy düğünlerinde davulun gelin alayının önünde gitmesi anlatılmaktadır. Son olarak güreş müsabakası gösteren olarak verilmiştir ve davulla birlikte verilmesi güreşlerde

davul çalınmasını ifade etmiştir. Metin içi gönderim de gösterileni desteklemektedir. “Kırkpınar Yağlı Güreşleri’nde kırk davulun birden çalındığını düşününüz. Pehlivanlar elense tutarken davulcular onlara şevk verir, güç katar.” (MEB, 2019b: 166).

Görsel 4.49. Bazı İnsanlar Metnine Ait Görseller

“Bazı İnsanlar” adlı metin incelendiğinde; gülen, üzülen, kızan, şaşıran insanlar ilk olarak okuyucuya gösteren olarak sunulmaktadır. Bu da akıllara insanların farklı duygularını getirmektedir. “İnsan tanırız; sevdiğimiz, hoşlandığımız, kaçtığımız, ayırık otu muamelesi ettiğimiz.” (MEB, 2019b: 206) gibi ifadelerle baktığımızda yaşam boyu farklı insanlar tanımamızın metinde vurgulandığı ve bunun görselde farklı mimiklerle anlatıldığı görülmektedir. Bir diğer görselde ise bardağın içinden çıkan duman gösteren olarak dikkat çekmektedir. Bu çizgilerden içeceğin sıcak olduğu anlaşılmaktadır. Ancak metin okunduğunda bunun tam karşılığının metinde sunulmadığı yalnızca komşuluğu anlatmak için iki kişinin sohbet sırasında bu bardakları kullandıklarını göstermek için görselle konulduğu anlaşılmaktadır. Metinde vurgulanan ise farklı şekillerde tanıdığımız insanlardır. “Üniversite sıraları, komşuluk ya da iş ortamları gibi çocukluktan çıkılmış olan daha sonraki zamanlarda tanıdığımız çoğu insanı.” (MEB, 2019b: 207). İlerleyen sayfada ise çobanın omzundaki aba göstereni okura sunulmuştur. Bu da akla doğal olarak çobanlık mesleğini getirmektedir. Metinde geçen “Bazı insanlar vardır görüntüde hiçbir şey algısı uyandırır ama yarım saatlik sohbet sonunda çok şey oldukları inancını yıkılmaz şekilde oluştururlar.” (MEB, 2019b: 208) gibi ifadeler ile bazı insanların sade görünümlerinin altında eşsiz özelliklerin saklı olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Çobanın

görünümü ile bu anlamın verilme amacı güdüldüğü saptanmıştır. Son görselde ise adamın elindeki ekmeğin yarısını diğer adama uzattığı görülmektedir. Bu gösteren paylaşma gösterileni ile bağlantılıdır. Metin okunduğunda ise asıl anlatılmak istenenin bazı insanların idareci ve durumları yatıştırıcı özelliğe sahip olduğunun anlatılmaya çalışıldığı görülmektedir. “*Geri kalan insanlar, idare lambasının yağı bitti yani benim tahammülüm bitti, kalmadı derken onları yatıştıranlardır. Kendini anlatmaktan çok karşısındakini anlayanlardır. İdare lambasının bitmeyen yağı olur, ısıtırlar çevrelerini.*” (MEB, 2019b: 209).

Görsel 4.50. ıslıkla Haberleşenler Metnine Ait Görseller

“Islıkla Haberleşenler” metninde çocukların ağzından çıkan nota işaretleri görülmektedir. Bu gösteren şarkı söyleme, bağırma, çocuğun elini ağzına götürmesinden dolayı ıslık çalma gibi gösterilenleri işaret etmektedir. Metin içi gönderim de ise insanların ıslıkla birbirine seslenip haberleşmesi anlatılmaktadır. İlk etapta akıllara gelmesi de karşılıklı insanların verilmiş olması ve nota işaretleri bu anlamı desteklemektedir. “*Dünyanın kimi bölgelerinde insanlar, ıslık sesinin çok uzaklardan bile duyulabildiğini fark etmişler. Ardından da ıslıkla haberleşmeye başlamışlar.*” (MEB, 2019b: 251).

Özgün Yayınları 7. Sınıf Türkçe ders kitabından seçilen on metin gösterge türü bakımından ele alındığında, en fazla görüntüsel gösterge türüne (11) yer verildiği görülmektedir. Bu görüntüsel göstergeler sırasıyla şöyledir: Eylem (5), nesne (2), spor (1), topluluk (1), hayvan (1) ve yapı (1). Görüntüsel göstergeyi ise belirti (8) takip etmektedir. Belirti türünde en çok mimik (5) daha sonra ise jest (1), duygu durumu (1) ve çizim (1) kullanılmıştır. En az kullanılan gösterge türü ise simge (6) olmuştur. Nesne (3), işaret (1), nota (1) ve kıyafet (1) simge türü olarak seçilmiştir.

Bu Türkçe ders kitabından seçilen metinlerde kullanılan dil dışı unsurlar kültürel öğeler bakımından ele alındığında ise toplamda on iki kültürel unsura yer verildiği saptanmıştır. Bu kültürel unsurlar; “Muhteşem Kût’ül Amâre”, “Ankara”, “Anadolu Davulu” ve “Bazı İnsanlar” adlı metinlerde yer almaktadır. Yer olan kültürel unsurların üç

tanesi davul göstergesi, iki tanesi Türk bayrağı, birer tane de mimari yapı, mehter takımı, başörtüsü, kırmızı duvak, güreş, çobanın abası ve şapkasıdır.

Tablo 4.6. MEB Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilmiş Metinlere Ait Bulgular

Metin	Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Metin İçi Gönderim	Kültürel Unsur
Dostluk	Görüntüsel gösterge	Çizim	Karagöz ve Hacivat	Karagöz ve Hacivat'ın arasında geçen olaylar, konuşmalar	Karagöz ve Hacivat'ın dostlukları, küslüklerini bitirmeleri ve dostluğun önemi	Karagöz ve Hacivat oynatma geleneği
Ordular İlk Hedefiniz	Görüntüsel gösterge	İnsan	Cephede bulunan askerler	Savaş	Büyük Taarruz öncesi yapılan hazırlıklar, planlar	Fes
	Görüntüsel gösterge	Eylem	Atatürk ve askerlerin Kocatepe'ye yürümesi	Savaş, ülkenin kurtuluşu	Ülkenin kurtuluşu ve 30 Ağustos zaferi	Yok
Sol Ayağım	Belirti	Mimik	Kucağında çocuk olan annenin yüzündeki mutsuzluk	Üzgünlük	Engelli çocuğa sahip olan annenin üzüntüsü	Yok
	Görüntüsel gösterge	Eylem	Annenin çocuğa kitap okuması	Hikâye okuma, çocuğu ile ilgilenme	Engelli çocuğuna annenin saatlerce kitap okuması ve onunla sohbet etmesi	Yok
	Görüntüsel gösterge	Eylem	Çocuğun kâğıda ayağıyla bir şeyler çizmesi	Resim çizmek	Chris'in tebeşire ilgi duyması ve ayağıyla çizim yapması	Yok
	Belirti	Eylem	Çocuk ve babasının birbirine sarılması	Mutluluk, sevgi	Kâğıda "A" harfini yapmayı başaran Chris'in ve babasının sevinci	Yok
[Tablo 4.6. (Devam) MEB Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilmiş Metinlere Ait Bulgular]						
Türk Mutfak	Görüntüsel gösterge	İçecek	Cezvede pişen Türk	Türk kahvesi	Türk kahvesinin	Yok

Kültüründe Kahve			kahvesi		geleneksel Türk mutfağının vazgeçilmezlerinden olması	
	Görüntüsel gösterge	İçecek	Fincanda Türk kahvesi ve yanında verilen lokumlar	Türk kahvesi ve sunumu	Türk kahvesinin sadece yapılışının değil sunumunun da önemli olması	Türk kahvesi
Ben Mimar Sinan	Görüntüsel gösterge	Yapı	Ayasofya ve Mimar Sinan'ın eserleri	Dini mekânlar, Camiler, Mimar Sinan	Mimar Sinan'ın çıraklık, kalfalık ve ustalık eserim dediği eserleri	Camiler
Muhacir Osman	Görüntüsel gösterge	Eylem	Simitçi ve bir adamın konuşması	Sohbet etme	Eskiden tanışan Muhacir Osman ile yazarın uzun süre sonra bir araya gelerek konuşmaları	Yok
	Simge	Nesne	Davul	Ramazan, sahur, eğlence	Ramazan'da, bayramlarda Osman Ağa'nın davul çalması	Ramazan davulu
	Görüntüsel gösterge	Bitki	Dallarda açmış pembe güller	Gül, güzel koku	Muhacir Osman'ın karısının mezarının başında açan güller	Yok
2100'deki Yaşamdan Bir Gün	Simge	Çizim	Adamın kafasından çıkan çizgiler	Teknolojik gelişmeler	Adamın başının etrafına taktığı teller sayesinde evini telepatik olarak kontrol edebilmesi	Yok

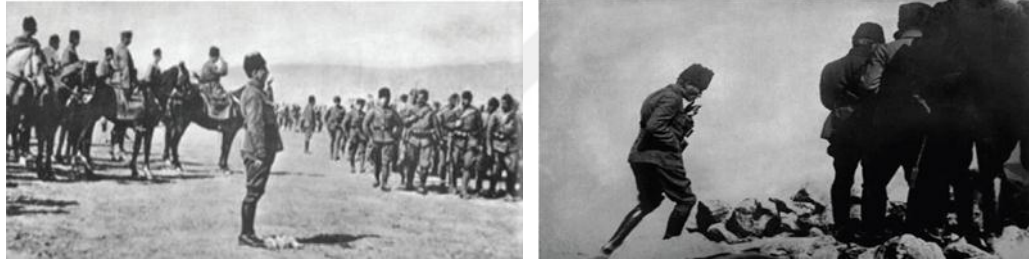
[Tablo 4.6. (Devam) MEB Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilmiş Metinlere Ait Bulgular]

	Görüntüsel gösterge	Araç	Şehrin içinde bir uzay aracı	Ulaşım, diğer gezegenlere erişim, teknoloji	Uzay asansörlerinin uzaya yük ve turist taşınması	Yok
	Görüntüsel gösterge	Hayvan	Robot köpek	Teknolojik gelişmeler	Kevin’a doğum günü hediyesi olarak robot köpek alınması	Yok
	Görüntüsel gösterge	Araç	Uçan arabayla seyahat etme	Ulaşımındaki gelişmeler, gelecekteki ulaşım	Manyetik araba ile seyahat etmesi	Yok
Okumak Deyince	Simge	Harfler	Elindeki kitapla uçurumun kenarında oturan çocuğun etrafında uçuşan harfler	Okuma-yazma, kitap okumanın önemi	Kitapların insanlara hayaller kurdurması ve yeni hayat teklifleri sunması	Yok
	Görüntüsel gösterge	Nesne	Dünyanın etrafına yerleştirilmiş kitaplar	Kitapların insanlara yenedünyalar açması, dünyada olanları anlatması	Kitapların bizi maddi dünyanın dışına taşınması ve farklı dünyalar açması	Yok
[Tablo 4.6. (Devam) MEB Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilmiş Metinlere Ait Bulgular]						
İlk Kar	Belirti	Mevsimsel olay	Sınıfta dışarıda yağan karı izleyen öğrenciler	Kışın gelişi	Öğrencilerin karın yağışını keyifle izlemesi, kışın gelişini kutlamaları ancak kışın oluşturduğu kötü durumları düşünmemeleri	Yok
[Tablo 4.6. (Devam) MEB Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilmiş Metinlere Ait Bulgular]						
İstanbul	Simge	Yapı	Kız Kulesi ve Galata	İstanbul’un güzellikleri	Yaşamını İstanbul’ da geçirmiş şairin şehre olan sevgisi	Mimari yapılar

Görsel 4.51. Dostluk Metnine Ait Görseller

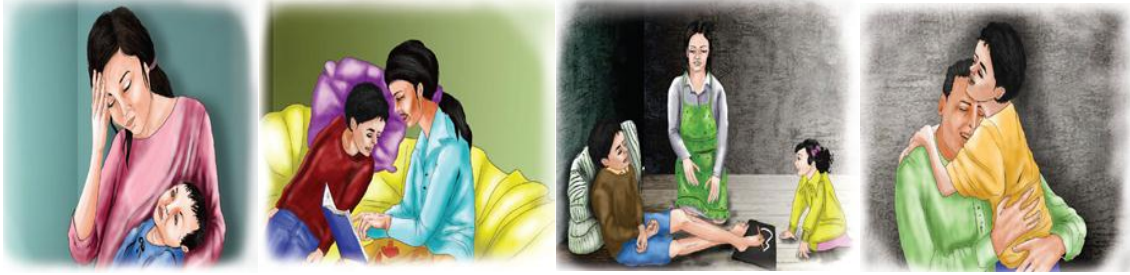
“Dostluk” adlı tiyatro metni incelendiğinde, ilk olarak Karagöz ve Hacivat gösterenleri sayfaya yerleştirilmiştir. Bu gösterenler Karagöz ve Hacivat ikilisinin arasında geçen atışmalı konuşmaları akıllara getirmektedir. *“Eğlencedir gönle, ahde vefadır dost/Kadir kıymet bilene hem de şifadır dost.”* (MEB, 2021d: 23) *“Dost işte efendim; karanlıkta ilk parlayan yıldız, zor gününde yetişen, sırrını taşıyan, adına şarkılar yazılan dost değil midir?”* (MEB, 2021d: 24) gibi metinden alınan cümleler metin içinde Karagöz ve Hacivat arasında dostluk üzerine konuşmaların geçtiğini göstermektedir.

Görsel 4.52. Ordular İlk Hedefiniz Metnine Ait Görseller

“Ordular İlk Hedefiniz” adlı metinde cephede bulunan askerler göstereni savaş gösterilenini çağrıştırmaktadır. *“Futbol maçı düşmana karşı bir aldatmaca olarak düzenlenmiş ama bunu hiç kimse, oyuncular ve hakemler bile bilmiyor. Mustafa Kemal’in Yunanlıları uyutma planı bu.”*, *“Sakarya Savaşı’ndan sonraki dokuz ay içinde Kurmay Heyeti son taarruz planı üzerine gece gündüz çalışıyordu.”* (MEB, 2021d: 45). Alıntılar Büyük Taarruz öncesi yapılan hazırlıkların, planların metin içi gönderim olduğunu ortaya koymaktadır. Atatürk ve askerlerin Kocatepe’ye yürüdüğünü gösteren görsel ise yine savaşı ve ülkenin kurtuluşunu akıllara getiriyor. Metin içi anlama bakıldığında *“Kocatepe’ye doğru yürümeye başladılar. Yavaş yavaş gün ağarıyor. Bir dizi er ellerindeki fenerlerle yolu aydınlatıyor.”*, *“...kazandığımız meydan savaşı her şeyi sona erdirecek büyüklükteydi. Artık ordularımızla birlikte İzmir’e yürüyebilirdik. Bu sözler*

kurtuluşun ilk müjdesiydi.” (MEB, 2021d: 46) gibi ifadeler metin içi anlamın da gösterilenle uyuştuğunu belirtmektedir.

Görsel 4.53. *Sol Ayağım Metnine Ait Görseller*

“Sol Ayağım” adlı hikâyedeki ilk gösteren kucakında çocuk olan annenin yüzündeki mutsuzluktur. Doğal olarak bu mimik üzünlük, mutsuzluk gibi duyguları çağrıştırmaktadır. “*Önceden beş sağlıklı çocuk yetiştirmiş genç bir anne için bu ağır bir darbe olmuş.*” (MEB, 2021d: 70) ifadesi engelli bir çocuğa sahip olan annenin duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir. Annenin çocuğuna kitap okuduğu gösteren; kitap okuma, çocuğuyla ilgilenme gösterilenlerini ortaya koymaktadır. Metin içi gönderime bakıldığında da annenin saatlerce çocuğuyla vakit geçirdiği görülmektedir ve gösterilenle metin içi gönderimin ortak anlam taşıdığı sapmıştır. “*Annem bir gün bana, saatlerce üst katta oturup uzun, büyük bir hikâye kitabındaki resimleri gösterip içindeki değişik hayvanların ve çiçeklerin isimlerini söyleyerek onları tekrarlamam için nasıl başarısızca çabaladığını anlattı. Benimle uzun uzun konuşup, gülüşerek saatlerini geçirmiş...*” (MEB, 2021d: 71) alıntıları bu noktada örnek kabul edilebilir. Çocuğun ayağıyla kâğıda bir şeyler çizdiği diğer bir gösterge ise resim çizme anlamını taşımaktadır. Metinde de engelli çocuk Chris tebeşire ilgi duymuş ve ayağıyla çizim yapmaya çalışmıştır. Son görseldeki birbirine sarılmış baba ve oğul göstereni ise bir önceki göstereni takip etmekte ve ayağıyla çizim yapabilen Chris’in babasıyla yaşadığı mutluluğu yansıtmaktadır. “*Aniden kız kardeşimin yaptığı şeyi yapmak için çok büyük istek duymuştum. Sonra –ne yaptığımı tam olarak düşünmeksizin ve bilmeksizin- sol ayağımla kız kardeşimin eline uzanıp tebeşiri ondan aldım.*”, “*Bir an için annemin yüzünü gördüm, yanaklarına gözyaşı düşmüştü. Sonra babam eğildi ve beni omzuna aldı. Başarmıştım!*” (MEB, 2021d: 71) ifadeleri de metin içi anlamı ortaya koymaktadır.

Görsel 4.54. *Türk Mutfak Kültüründe Kahve Metnine Ait Görseller*

“Türk Mutfak Kültüründe Kahve” metninde öncelikle cezvede pişen bir Türk kahvesi göstereni dikkat çekmektedir ve Türk kahvesinin geleneksel Türk mutfağının vazgeçilmezlerinden biri olduğu iletisini vererek metin içi anlamla bağlantı kurmaktadır. *“Türk kahvesi de geleneksel Türk mutfağının vazgeçilmez unsurlarındandır. Gerek elde edilişi gerek yapılışı gerekse içimiyle diğer kahve çeşitlerinden oldukça farklı ve kendine özgüdür.”*, *“Saraydaki konuklara ikram edilen tatlılarla ve şerbetlerle birlikte kahve sunulmaktaydı.”*, *“Türk kahvesi sadece lezzeti ve hazırlanışıyla değil, sunumu ve içimiyle de çok özel bir yere sahiptir.”* (MEB, 2021d: 94-95) ifadeleriyle de yanında tatlılarla sunulmuş ikinci gösteren desteklenmektedir.

Görsel 4.55. *Ben Mimar Sinan Metnine Ait Görseller*

“Ben Mimar Sinan” adlı otobiyografik metin incelendiğinde, Ayasofya ile birlikte Mimar Sinan’ın yapmış olduğu camiler ve diğer eserlerinin gösteren olarak belirlendiği görülmektedir. Metinden bağımsız olarak gösterenler incelendiğinde akla dini mekânlar gösterilenini getirmektedir. *“Beş yılda biten bu cami, benim çıraklık eserimdir.”*, *“...Süleymaniye benim kalfalık eserimdir.”*, *“Selimiye Camisi benim ustalık eserim olacaktı.”* (MEB, 2021d: 102-104) gibi alıntılar Mimar Sinan’ın çıraklık, kalfalık ve ustalık eserim dediği yapıtlarını tanıtmak amacını taşıdığını göstermektedir.

Görsel 4.56. *Muhacir Osman Metnine Ait Görseller*

“Muhacir Osman” adlı metnindeki ilk gösteren simitçi ile bir adamın konuşmasıdır. Bu gösteren sohbet etme gösterileni ile uyuşmakta, metindeki “*Hay gidi haay, diyordu! Demek Osman Ağa’nı görmeye geldin. Hem de ta buralar...*” (MEB, 2021d: 119) gibi ifadeler de eskiden tanışan Muhacir Osman ile yazarın uzun süre sonra bir araya gelip konuştuklarını göstermektedir. İkinci gösteren ise davul çalan bir adam gösterenidir. Bu ise akıllara Ramazan, sahur, eğlence gösterilenlerini getirmektedir. “*Ramazan’da, bayramda davul mu çalınacak; bunu Osman Ağa’dan başka becerecek birini kimse düşünmez.*” (MEB, 2021d: 120) cümlesi de gösterilen ile metin içi gönderimin aynı anlamı taşıdığını ortaya koymaktadır. Dallarda açmış pembe güller ise metinde bulunan son gösterendir. Bu gösteren ise gül, güzel koku, çiçek gibi gösterilenleri beraberinde getirmektedir.

“-Karacalılar... Mezarlığın sağ üst köşesinde çok karaçalı vardı bir zamanlar... Gene var mı?

Hanidir bekliyordum bu soruyu ve hazırlıklıydım:

-Karaçalı ne gezer orada, dedim. Büyük bir gül ağacı var. Öyle güzel açıyor ki...” (MEB, 2021d: 121) alıntılara baktığımızda gül göstereninin Osman Ağa’nın karısının mezarını anlatmak için kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Görsel 4.57. *2100'deki Yaşamdan Bir Gün Metnine Ait Görseller*

“2100'deki Yaşamdan Bir Gün” adlı metnindeki dil dışı göstergeler incelendiğinde, adamın başından çıkan ışınlar, teknolojik gelişmeleri ifade etmektedir. “*Banyodan*

çıktıktan sonra başınızın etrafına evinizi telepatik olarak kontrol etmenizi sağlayan telleri takarsınız.” (MEB, 2021d: 134) cümleleri gösterileni metin içi gönderimin de desteklediğini ortaya koymaktadır. Diğer gösterenler ise şehrin içinde bir uzay aracı, robot köpek ve uçan bir arabadır. Bunlar da ulaşım gibi birçok alanda teknolojik gelişmelerin yaşanacağına işaret etmektedir. Metin içi gönderim ile de bu gelişmeler olayların içine yerleştirilmiştir. Şu alıntılar bu olaylara örnek gösterilebilir: “Yıllarca uzaya yük taşıyan uzay asansörü, şimdi sınırlı sayıda turisti uzaya götürme imkânı veriyor.”, “John altıncı yaşına giren Kevin için bu hafta sonu bir doğum günü partimiz var, unutma! Ona son çıkan robot köpeği alacağına söz vermiştin...”, “Manyetik arabanızla dolaşmayı seviyorsunuz. Yol üzerinde havada süzüldüğü için endişelenecek hiçbir tümsek ya da çukur yok.” (MEB, 2021d: 135).

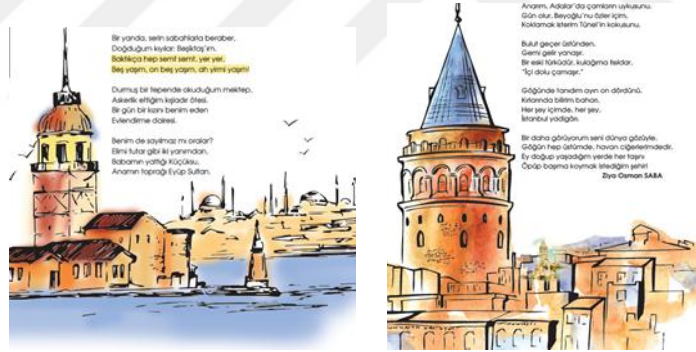
Görsel 4.58. Okumak Deyince Metnine Ait Görseller

“Okumak Deyince” adlı deneme metninde elinde kitapla bir uçurumun kenarında oturan çocuğun etrafında uçuşan harfler ilk gösterendir. Okuma-yazma, okumanın önemi gösterilenlerini çağrıştırmaktadır. “Kitaplar bize hayaller kurdurup olmadık düşlere daldırmakla kalmaz, bize yeni bir hayat teklifi yapar. Bir de bu taraftan bak, der.” (MEB, 2021d: 164) gibi ifadeleriyle kitap okumanın insanlara katkılarını metin içi gönderim olarak sunmuştur. Yine konuyla ilişkili olarak dünya görselinin etrafına yerleştirilmiş kitaplar göstereniyle kitapların insanlara yenedünyalar açması gösterilenini ortaya koymaktadır. “...Bu yüzden edebiyat bize sadece hayaller kurdurmakla kalmaz, aynı zamanda eğitir, donatır, dinamizm sağlar, kendimizi ve dünyayı keşfetmemize olanak sunar.”, “İzlediğimiz haberler, filmler (Hepsini aynı keşfe koymuyorum.) bizi maddi dünyanın içine çağırır. Oysa kitaplar bizi maddi dünyaya çağırmaz. Bilakis onu anlamak için kendi dünyamızı oluşturmak ister.” (MEB, 2021d: 165) alıntıları da gösterileni destekleyerek metin içi gönderimi belirtmektedir.

Görsel 4.59. İlk Kar Metnine Ait Görsel

“İlk Kar” metninde sınıfta oturmuş dışarıda yağan karı izleyen öğrenciler göstereni okuyucuya verilmiştir. Kar göstereni kışın gelişinin habercisi olmaktadır. Metinde geçen “Okuldayken karın cama doğru yağıp biriktiğini görmek tam bir keyifti; öğretmen de kara bakıp ellerini ovuşturuyordu ve herkes kartopu yapacağını, sonradan tutacak buz, evdeki sıcacık ateşi düşünmekten hoşnuttu,” “Sizler kışı kutluyorsunuz. Ama ne giyeceği ne ayakkabısı ne de ısınacak ocağı olan çocuklar var. Uzun uzun yollar kat ederek köylere inen ve buz tutmuş, kanlanmış ellerinde okullarının ısınmasını sağlayacak bir parça odun taşıyan binlerce çocuk var.” (MEB, 2021d: 198) gibi cümleler gösterileni desteklerken bir yandan da okuyucuyu duygudaşlık kurmaya davet etmektedir.

Görsel 4.60. İstanbul Metnine Ait Görseller

“İstanbul” adlı şiirde, Kız Kulesi ve Galata gösterenleri okuyucuya sunulmuştur. Bu gösterenler okuyucunun aklına hemen İstanbul’u getirmektedir. “Seni görüyorum yine İstanbul / Gözlerimle kucaklar gibi uzaktan.”, “Mavi sular üstünde yine, / Bembeyaz Kız Kulesi”, “Baktıkça hep semt semt, yer yer / Beş yaşım, on yaşım, ah yirmi yaşım!” (MEB, 2021d: 224) dizeleri de yaşamını İstanbul’da geçirmiş şairin şehre olan sevgisini metin içi anlam olarak sunmaktadır.

MEB Yayınları 7. Sınıf Türkçe ders kitabından seçilen on metin gösterge türü bakımından incelendiğinde, en fazla görüntüsel göstergeye (14) rastlanılmıştır. Bu görüntüsel göstergelerin dördü eylem, ikisi içecek, ikisi araç, çizim, insan, yapı, bitki, hayvan ve nesne ise birer tane olarak gruplandırılmıştır. Görüntüsel göstergeden sonra en

çok kullanılan görüntü türü simgedir (4). Bunlar; nesne (1), harfler (1), çizim (1) ve yapı (1) göstergelerinden oluşmaktadır. En az ise belirti (3) gösterge türüne yer verilmiştir. Belirti olarak mimik (1), eylem (1), mevsimsel olay (1) göstergeleri seçilmiştir.

Bu Türkçe ders kitabından seçilen metinlerdeki dil dışı göstergeler kültürel unsurlar açısından incelendiğinde ise beş kültürel ögeye yer verildiği görülmüştür. Bunlar; “Dostluk” metninde yer alan Hacivat ve Karagöz, “Ordular İlk Hedefiniz” metninde yer alan askerlerin başındaki fes, “Türk Mutfak Kültüründe Kahve” metninde Türk kahvesi, “Ben Mimar Sinan” metninde yer alan cami görselleri, “Muhacir Osman” metninde bulunan Ramazan davulu ve son olarak “İstanbul” adlı şiirdeki mimari yapılar dil dışı göstergeleridir.

Tablo 4.7. MEB Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilmiş Metinlere Ait Bulgular

Metin	Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Metin İçi Gönderim	Kültürel Unsur
Bir Dünya Düşünürüm	Görüntüsel gösterge	Eylem	Dünya şeklinde bir balona binmiş çocuğun doğayı boyaması	Dünyayı şekillendirme, resim çizme	Çocuğun iyilik, güzellik, dostluk, sevgi üzerine bir dünya düşlemesi	Yok
Ana İssiz Kalınca	Belirti	Mimik	Çocuk ve annesinin düşünceli bir şekilde oturması	Mutsuzluk	Ailecek çalışmak için geldikleri Almanya'yı sevmemeleri ve orada canlarının sıkılması	Yok
	Belirti	Duygu durumu	Çocuğun hayaller kurması, eskiyi düşünmesi ve gözünden yaş akması	Mutsuzluk	Atıl'ın köyünü özlemesi ve memleket hasreti çekmesi	Yok
	Görüntüsel gösterge	Eylem	Annenin köydeki hayatı düşünmesi hayvanları yemlemesi	Hayvanlara bakmak, çalışmak, köy hayatı	Annenin köyüne, yurduna özlem duyması, memleket sevgisi	Başörtüsü
Sığırtmaç Mustafa'nın Öyküsü	Görüntüsel gösterge	İnsan	Karşısındaki atı izleyen çocuk	Çocuğun atı izlemesi, ata bakması	Athıların Sığırtmaç Mustafa'ya yaklaşması	Yok
	Görüntüsel gösterge	Eylem	Atatürk ve atlıların yolda ilerlemesi	Athıların gezintiye çıkması	Atatürk'ün Sığırtmaç Mustafa'ya yol sorması ve aralarında geçen muhabbet	Yok
	Simge	Nesne	Atatürk'ün çocuğa	Yardım etme,	Atatürk'ün Sığırtmaç	Yok

[Tablo 4.7. (Devam) MEB Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilmiş Metinlere Ait Bulgular]

			verdiği para	zenginlik	Mustafa’ya onlara yol gösterdiği için para vermesi	
	Görüntüsel gösterge	İnsan	Üniformalı bir asker	Askerlik mesleği	Sığırtmaç Mustafa’nın okuyup asker olması	Yok
Okumanın İşlevi	Görüntüsel gösterge	Nesne	Kitaplar	Kitap okumanın önemi	Her alanda mutlaka kitap okumaya başvurulması, öğrenmek için, eğlenmek için, hoşça vakit geçirmek için	Yok
	Belirti	Dış görünüş	Saçı, sakalı beyazlamış bir adamın evinde bir şeyler okuması	Yaşlılık, okumanın her yaş için önemli olması	Okumanın belli yaşlar arasında başlayıp biten bir şey olmadığı gerçeği	Yok
Okumak Düşünmek İçindir	Simge	Çizim	Kitap okuyan çocuğun beyninden çıkan çizgiler ve işaretler	Düşünme, anlama	Okumak ve düşünmek orasında bağlantı olması	Yok
	Belirti	Çizim	Çaydanlığın ucundan çıkan duman	Sıcaklık, suyun kaynaması	Bilim adamı Owen’in çaydanlıkta kaynayan suyun kapağı neden oynattığını düşünmesi	Yok
Kaplumbağayla İki Ördek	Belirti	Mimik	Taşa oturmuş düşünceli, somurtkan bir kaplumbağa	Üzüntü, mutsuzluk	Kaplumbağanın bulunduğu yerden sıkılıp başka yere gitmek istemesi	Yok
	Belirti	Mimik	Havadan insanların	Mutsuzluk,	Ördeklerin sopasından	Yok

[Tablo 4.7. (Devam) MEB Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilmiş Metinlere Ait Bulgular]

			yanına üzgün bir şekilde kaplumbağanın düşmesi ve insanların şaşkın bakışı	şaşkınlık	ağzıyla tutan kaplumbağanın gevezelik yapıp yere düşmesi, övgü sonucu kibirlenmemek gerektiği	
Başarıya Gitmek Mi, Başarıyı Çekmek Mi?	Simge	İşaret	Merdivenlerin çıkıldığını gösteren oklar	Basamakları tırmanma, yükseklere çıkma, ilerleme	Hedefe giden yolda birçok kapıdan geçmek gerekebilir.	Yok
Anadolu'da Kilim Demek	Görüntüsel gösterge	Eylem	Renkli ipliklerle kilim dokuyan kız	Kilim dokuma zanaatı	Anadolu'da dokunan kilimlerin desenlerinin, renklerinin anlamlar taşınması, dokuyan kızların duygularını kilime aktarması	Kilim motifleri
	Görüntüsel gösterge	Nesne	Renkli, desenli bir kilim	Kilim dokuma	Anadolu'da renklerin çeşit çeşit bitkilerden köklerden, tohumlardan elde edilmesi	Yok
Futbolcu Olmaya Karar Vermiştim	Görüntüsel gösterge	Spor dalı	Futbol oynayan insanlar	Futbol	Futbolcu olmak isteyen çocuğun ileride mimar olması	Yok

[Tablo 4.7. (Devam) MEB Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilmiş Metinlere Ait Bulgular]

Ağaçtan Oyma Su Tası	Görüntüsel gösterge	Mekân	Köy	Köy hayatı	Esen'in ailesi tarafından dedesi ve ninesinin yanına gönderilmesi ve onun köydeki hayatı	Yok
	Belirti	Dış görünüş	Saçı ve bıyığı beyazlamış, buruşuk yüzlü zayıf bir adam	Yaşlılık	Esen'in tüm yaşamını köyde geçirmiş dedesi	Yok
	Belirti	Yiyecek	Kızın önündeki ekmek ve meyveler	Açlık	Esen'in yanında getirdiği azık çıkısının yanına dedesinin erik koyması	Yok
	Görüntüsel gösterge	Nesne	Ahşap kâse	Kâse, yemek	Dedesinin Esen için ağaçtan yaptığı tas	Yok

Görsel 4.61. *Bir Dünya Düşünürüm Metnine Ait Görsel*

“Bir Dünya Düşünürüm” adlı şiirin görseli incelendiğinde dünya şeklinde bir balona binmiş çocuğun etrafı boyadığı bir gösteren ile karşılaşılmaktadır ve bu gösteren zihinlere dünyayı şekillendirme, değiştirme gösterilenini getirmektedir. “*Bir dünya düşünürüm, / Ülküsü kardeşlik.*”, “*Bir dünya düşünürüm, / Öylesine günlük güneşlik / Orda her şey iyilik, güzellik, dostluk üstüne.*” (MEB, 2021e: 10) şeklindeki dizeler çocuğun iyilik, güzellik, dostluk, sevgi üzerine bir dünya düşlediği anlamı vermektedir ve şiir okunduğunda balonun üzerinde dünyayı şekillendiren çocuğun düşünceleri metin içi gönderimle tamamlanmış olmaktadır.

Görsel 4.62. *Ana İşsiz Kalınca Metnine Ait Görseller*

“Ana İşsiz Kalınca” hikâyesinde ilk olarak anne ve oğulun düşünceli bir şekilde oturmaları okuyucunun aklında mutsuzluk gösterilenini uyandırmaktadır. “*...Daha sonraki günlerde boşluktan sıkılmaya başladı. Babaya ‘Komşu yok, gezip tozma olanağı yok. Deliresim geliyor.’ diye yakınmaya başlamıştı.*” (MEB, 2021e: 21) cümleleri ailecek çalışmak için geldikleri Almanya’yı sevmeyen aile fertlerinin yapacak pek bir şey bulamadıkları için mutsuz oldukları anlamını ortaya koymaktadır. Bir diğer gösteren ise çocuğun hayaller kurması, eskiyi düşünmesi ve gözünden yaşın akmasıdır. Bu gösteren yine mutsuzluk gösterileniyle örtüşmektedir. “*Bunları söylerken gözlerinden yaşlar boşandı. Ana, Atıl’ın önündeki giysileri gördü. ‘Tuh, sana! Yoksa bunlara bakıp bakıp da köyü mü anımsadın? Bağrındaki ateş, sıla sızısı olmasın?’ Atıl buruk buruk gülümsedi.*

‘Sen özlemedin mi köyümüzü?’ Ana dertli dertli içini çekti.” (MEB: 2021e: 23) ifadeleri Atıl’ın köyünü özlediği ve memleket hasreti çektiği bu nedenle mutsuz olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece gösterilen ile metin içi gönderim arasındaki uyum sağlanmaktadır. Annenin köy hayatını yansıtan, hayvanları yemlediği görsele bakıldığında ise çalışmak ve köy hayatı gösterilenleri akla gelmektedir. Metin okunmadan annenin bu hayata özlem duyduğu fikri çıkarılmamaktadır. Ancak metin okunduğunda “Açma bu sözleri şimdi, ört gitsin. Özlesem ne olacak, özlemesem ne olacak? Elinden bir şey gelmiyor ki. Aslını sorarsan Ayşan kız burnumda tütüyor. Her gece düşümde yüzümü, kara kıvrıcık saçlarına gömüp doyaya kokluyorum. Sonra ağlayarak uyanıyorum. Bir de bakıyorum ki ne Ayşan kız var ne de kıvrıcık saçları!” (MEB, 2021e: 23) cümleleri annenin de memleket hasreti çektiği anlamını ortaya koymaktadır.

Görsel 4.63. Sığirtmaç Mustafa'nın Öyküsü Metnine Ait Görseller

“Sığirtmaç Mustafa’nın Öyküsü” adlı metinde, ilk olarak karşısındaki atı izleyen bir çocuk göstereni okuyucuya sunulmuştur. Bu gösteren okuyucunun zihninde çocuğun atı izlemesi, ata bakması gibi gösterilenleri uyandırmaktadır. “Yirmi kadar atlının kendine yaklaştığını gördü. Atlılar yakınına gelince en öndeki atından inip ona çiftliğe nereden gidileceğini sordu.” (MEB, 2021e:52) ifadeleri metin içi anlamda atlıların Sığirtmaç Mustafa’ya yaklaşmasını anlatmak için bu gösterenin kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu anlam metin ile birlikte çıkarılmaktadır. Atatürk ve atlıların yolda ilerlediği diğer gösteren ise ilk sayfadaki göstereni tamamlamakta ve Atatürk’ün Sığirtmaç Mustafa’ya yol sorması üzerine aralarında geçen muhabbeti anlatan metin içi gönderimle uyumaktadır. Bir diğer gösteren ise Atatürk’ün çocuğa para uzatmasıdır. Burada para yardım etme ve zenginliği çağrıştırmaktadır.

“Sen ne iş görürsün Mustafa?”

“İşte şu gördüğün sığırları güderim.”

“Ne kazanırsın?”

“Ayda üç lira.”

“Peki, söyle bana, ayda üç lira senede kaç lira eder?”

...

“Otuz altı lira eder.” dedi Sığırtmacı Mustafa.

“Sana bu otuz altı lirayı versem ne yaparsın?”

“Hiç... Almam ki!” (MEB, 2021: 53) bu alıntılar ise Atatürk’ün Sığırtmacı Mustafa’ya onlara yol gösterdiği için para vermesi, onun yaptığı iyiliği karşılıksız bırakmaması ve yardım etme isteğini metin içi anlam olarak bize göstermektedir. Son olarak üniformalı bir asker göstereni okuyucuya sunulmuştur. Bu gösteren askerlik mesleği gösterilenini akıllara getirmektedir. “Kuleli Askeri Lisesini bitirip subay olarak hayata atıldı.” (MEB, 2021e: 55). Metinden alınan bu cümle de gösterilen ile metin içi anlamın aynı amacı taşıdığını göstermektedir.

Görsel 4.64. Okumanın İşlevi Metnine Ait Görseller

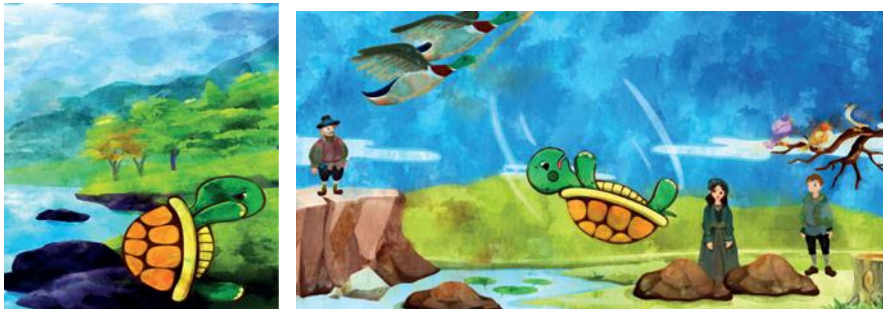
“Okumanın İşlevi” adlı metinde çok sayıda kitap göstereni ilk olarak göze çarpmaktadır. Göze çarpan bu kitaplar okumanın önemini akla getirmektedir. “Hangi iş dalında çalışırsak çalışalım, işimizin doğasına göre bu etkinliğe az ya da çok başvururuz. İster öğretmen olalım, ister öğrenci; ister doktor, mühendis, avukat, işçi, esnaf, memur... İşimizin gerektirdiği nedenlerle okumaya başvururuz. Kimileyin kafamıza takılan ya da bizde merak uyandıran bir sorunun yanıtını bulmak için ansiklopediler, kitaplar karıştırırız. Güncel olayları öğrenmek için gazeteleri, dergileri okuruz. Kimileyin eğlenmek, hoşça vakit geçirmek için kitapların dünyasına sığınırız.” (MEB, 2021e: 72) cümleleri her alanda kitap okumaya başvurulması gerektiği gönderimini yapmaktadır. Bir diğer gösteren olan saç sakalı beyazlamış yaşlı bir adamın oturmuş bir şeyler okuması, metin dışı olarak okumanın yaşının olmadığı vurgusunu yapmaktadır. Metin okunduğunda ise “Okuma, yaşamımızın belirli bir aşamasında ya da çağında başlayıp biten bir etkinlik değildir. Çocukluk, gençlik, orta yaşlılık ya da yaşlılık döneminde de yaşamımızda yer

alır.”, “Okumanın yaşamımızda yeri yaşla sınırlı değildir.” (MEB, 2021e: 73) ifadeleri metin dışı anlam ile metin içi gönderimin örtüştüğünü göstermektedir.

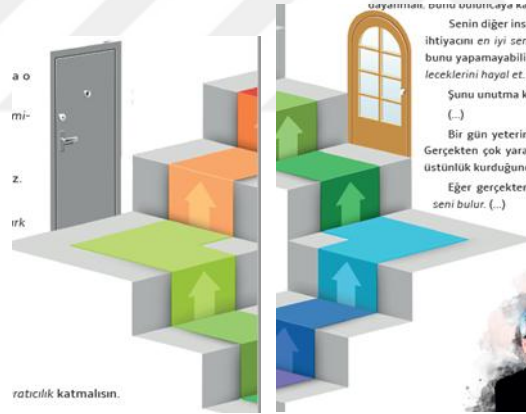
Görsel 4.65. Okumak Düşünmek İçindir Metnine Ait Görseller

“Okumak Düşünmek İçindir” adlı metin ele alındığında, ilk olarak kitap okuyan çocuğun beyninden çıkan çizgiler, işaretler gösteren olarak dikkat çekmektedir. Bu çizgiler düşünme, anlama olarak yorumlanmaktadır. Metin içi anlama bakıldığında okumak ve düşünmek arasındaki bağlantı üzerinde durulduğu görülmektedir. “Okumak ve düşünmek üzerinde konuşacağız, deyip anlatmaya başladı: Evet çocuklar, konumuz düşünmek. Düşünmek! Sahiden insan ne diye okur? Ne diye mi? Bir şey için: O da düşünmek için.” (MEB, 2021e: 86) cümleleri de bunu desteklemektedir. İkinci gösteren ise çaydanlığın ucundan çıkan duman gösterenidir. Bu gösteren de sıcaklık, suyun kaynaması gösterilenini akla getirmektedir. “Owen! Büyük bilim adamı ve düşünür. Düşünür olmak harika bir şey. Neyse... Bu güzel adam bir sabah kalkar, gidip ocağa bir çay koyar. Bir süre sonra çay koyduğu çaydanlıktaki su kaynamaya başlar. Çay bu, elbette kaynayacak. Owen’i alır bir düşünce. Owen bir şeyi fark eder. Neyi mi? Çay kaynarken çaydanlığın kapağı ne diye göbek atar durur? İşte o an Bay Owen’ın gözleri fal taşı gibi açılır.” (MEB, 2021e: 87) şeklinde devam eden cümleler bilim adamı Owen’ın çaydanlıkta fark ettiği şey üzerine düşünmesi ve bir buluşa imza attığını okuyucuya anlatmaktadır. Gösterenin vermek istediği ileti metin okunduktan sonra tam olarak anlaşılmaktadır.

Görsel 4.66. Kaplumbağa ile İki Ördek Metnine Ait Görseller

“Kaplumbağa ile İki Ördek” masalında taşa oturmuş düşünceli bir kaplumbağa, üzüntüyü akıllara getirmektedir. Yazılı metne geçildiğinde *“Yaşadığı inden bıkmış, neredeyse tiksismeye başlamış. Ülkeyi gezip görmek, dünyayı ve içindekileri daha iyi tanımak istiyormuş.”* (MEB, 2021e: 112) ifadeleriyle kaplumbağanın bulunduğu yerde mutlu olmadığı anlaşılmakta ve gösterilenle metin içi gönderimin aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. Görselde sopayı ağzıyla tutan kaplumbağa, ördekler yardımıyla uçarken aşağı düşmektedir. Metinden bağımsız olarak kaplumbağanın mimiklerinden üzüntü, onu izleyen insanlara bakıldığında ise şaşkınlık gösterilenleri ortaya çıkmaktadır. Metinde ise *“Demesine demiş ama hiçbir şey söylemeden geçip gitse çok daha iyi edermiş. Öyle ya konuşmak için dişlerini aralayıp da sopayı bırakınca pat diye yere düşmüş ister istemez. Kendisine hayranlıkla bakan insanların ayakları dibinde can vermiş. Kısacası, gevezeliği yaşamına mal olmuş.”* (MEB, 2021e: 113) cümleleri kaplumbağanın gevezeliği sonucunda düştüğünü göstermekte ve övgülere kapılıp kibirlenmemek gerektiği ana fikri vurgulamaktadır.

Görsel 4.67. Başarıya Gitmek mi, Başarıyı Çekmek mi? Metnine Ait Görseller

“Başarıya Gitmek mi, Başarıyı Çekmek mi?” adlı metinde merdivenlerin çıkıldığını gösteren oklar metin boyunca görsel olarak kullanılmıştır. Bu oklar basamakları tırmanma, yükseklerle çıkma, ilerleme gösterilenleriyle eşleşmektedir. *“Hedefine ulaşmak için bir kapıdan geçmen gerekiyor ama o kapı kapalı.”*, *“Kapı hâlâ açılmadıysa etrafına bak ve gördüğün diğer kırk kapıyı birer kez çal.”* (MEB, 2021e: 144). Alıntılara bakıldığında hedefe giden yolda birçok kapıdan geçmek gerektiği, okların da bu kapılara giden yolları gösterdiği anlamı çıkarılmaktadır. Metin okunduğunda okların hedefe doğru ilerlemek anlamını taşıdığı anlaşılmaktadır.

Görsel 4.68. *Anadolu'da Kilim Demek Metnine Ait Görseller*

“Anadolu’da Kilim Demek” metninde ilk olarak renkli ipliklerle kilim dokuyan bir kız görseli karşımıza çıkmaktadır. Bu görsel kilim dokuma zanaatını akıllara getirmektedir. *“Anadolu kilimlerinde renkler ve desenler gelişigüzel seçilmez. Her yörenin kendine özgü bir kilimi vardır. Renkler ve desenler bir gelenek zincirinde yüzyıllara ulaşır. Her çizginin dili aynıdır, anlamı başka.”* (MEB, 2021e: 186). *“Anadolu’da kilim demek özlemi, inancı, sevgiyi ilmik ilmik, renk renk dokumak demektir. Kilimlerin dilinden anlayanlar onu kitap gibi okur, dokuyanın ne demek istediğini anlarlar.”* (MEB, 2021e: 187) cümleleri ise Anadolu’da dokunan kilimlerin desenlerinin, renklerinin anlamlar taşıması, dokuyan kızların duygularını kilime aktarması metin içi gönderimini ortaya koymaktadır. Aynı şekilde renkli desenleri olan bir kilim, Anadolu’da renkleri elde etmek için farklı bitkilerden, köklerden yararlanıldığı anlamını metin okunduğunda kazanmaktadır. *“Anadolu kilimlerinde renkler, oldum olası, çeşitli bitkilerin köklerinden, yapraklarından ya da tohumlarından çıkarılır.”* (MEB, 2021e: 188).

Görsel 4.69. *Futbolcu Olmaya Karar Vermiştim Metnine Ait Görsel*

“Futbolcu Olmaya Karar Vermiştim” adlı metinde futbol oynayan insanlar göstereni verilmiştir. Bu gösteren futbol, spor gibi gösterilenleri işaret etmektedir. Yazılı metin ele alındığında ise futbolcu olmak isteyen bir çocuğun ilerleyen yaşlarda bir mimar olma serüveninin işlendiği görülmektedir. *“Ama büyüyünce futbolcu olmayı, bir futbol*

takımında oynayabilmeyi öylesine çok isterdim ki... Sokak aralarından eski paçavraları toplar, düre büke yusuvarlak ederdik, iplerle sarardık, güya top yapardık kendimize.”(MEB, 2021e: 208) “Öte yandan da futbol düşkününü bir dolu arkadaşımın aksine gerçekten çok çalışkan bir öğrenciydim. Ders saatlerinin dışında kalan bütün zamanımı top peşinde koşmakla geçirirdim ama geceleri de hemen hemen her gün saat on ikiye kadar çalışır, ödevlerimi bitirirdim.”, “Demek yazgımda yokmuş. Futbolcu olamadım ama üniversiteyi bitirdim, mimar oldum.” (MEB, 2021e: 209) bu alıntılar da metin içi anlamı ortaya koymaktadır.

Görsel 4.70. Ağaçtan Oyma Su Kabı Metnine Ait Görseller

“Ağaçtan Oyma Su Tası” adlı metin incelendiğinde, ilk gösteren hayvanların bulunduğu bir köy gösterenidir. Bu da doğal olarak köy hayatını ifade etmektedir. “Babam ve annem varlıklı insanlar değildi. Bu nedenle kardeşim doğunca beni dedemin yanına yollamışlar. Babamın babası dedem, orman içinde bir köyde oturuyordu. Bu köyde altı yaşıma kadar ninemle, dedemle yaşadım.” (MEB, 2021e: 246) cümleleri de Esen’in ailesi tarafından ninesi ve dedesinin yanına köye gönderilmesini ve oradaki hayatını metin içi gönderim olarak ortaya koymaktadır. İkinci gösteren ise saçlı, bıyığı beyazlamış, buruşuk yüzlü bir adamdır. Bu da yaşlılığı çağrıştırmaktadır. Metinde ise Esen’in tüm yaşamını köyde geçirmiş dedesinin anlatıldığı görülmektedir. “Bu iki yaşlı insanın tek umutları bendim.”, “En sevinçli saatlerimi dedemin yanında geçirirdim. Dedem, uzun boyluydu. Yüzü çıra gibi pembeydi. Dişleri, gözleri sağlamdı. Tüm yaşamını burada geçirmişti. Bir kez, uzaklara askerlik için gittiğinden söz etmişti. Okuma yazma bilmezdi ama çok güzel türkü söylerdi. Beni dizine yatırır, masallar anlatırdı.” (MEB, 2021e: 247). Bir diğer gösteren ise kızın önündeki ekmek ve meyvedir. Bu gösteren açlık gösterilenini ifade etmektedir.

— Yavru Esen uyandın mı?

— Uyandım!

— Bak, sana erik topladım.

Azık çıkışının yanında kocaman erikler duruyordu. Birkaç tane yedim onlardan ve dedemi izledim.” (MEB, 2021e: 248) alıntidan da yola çıkıldığında Esen’in yanında getirdiği azık çıkışının yanına dedenin erikleri koyması metin içi anlam olarak bu gösterenle bütünleştirilmektedir. Ancak metin okunmadan önce bu anlam tam olarak çıkarılamamaktadır. Son gösteren ise ahşap bir kâse gösterenidir. Bu gösteren kâse, yemek gösterilenlerini işaret etmektedir. Metinde ise dedesinin Esen için yaptığı ağaçtan tas anlatılmaktadır. *“Dedemin elleri öyle hızlı çalışıyordu ki... Onun gençken ağaçlardan ibrikler, taslar, çanaklar, kupalar yaptığını ninemden duymuştum.”* (MEB, 2021e: 248). *“Sen de sağ olasin yavru Esen. Bu su tasını saklarsan yıllar sonra bu ormanı, bu suyu ve beni anarsın. Hele hele benim, senin için bir yaş dal kestiğimi... Ama yalnız senin için kestim bunu, bilesin.”* (MEB, 2021e: 249).

MEB Yayınları 7. sınıf Türkçe ders kitabından seçilen on metin incelendiğinde en fazla kullanılan gösterge türünün görüntüsel gösterge (11) olduğu saptanmıştır. Bu görüntüsel göstergeler; nesne (3), eylem (4), insan (2), mekân (1), spor dalı (1) göstergelerinden oluşmaktadır. Görüntüsel göstergeyi belirti gösterge türü takip etmektedir. Toplam 8 belirti türüne rastlanmıştır. Bunlar; mimik (3), dış görünüş (2), yiyecek (1), çizim (1), duygu durumu (1) olarak gruplandırılmıştır. En az kullanılan gösterge türü ise simgedir (3). Nesne (1), çizim (1) ve işaret (1) göstergelerine yer verilmiştir.

MEB Yayınları 7. sınıf Türkçe ders kitabından seçilen on metindeki dil dışı göstergeler kültürel unsur açısından incelediğinde sadece iki metinde kültürel iki unsura yer verildiği görülmektedir. “Ana İşsiz Kalınca” metnindeki başörtüsü ve “Anadolu’da Kilim Demek” metninde kullanılan dil dışı göstergede kilim motifleri kültürel bir özelliği yansıtmaktadır. Bunların dışında başka bir kültürel unsura rastlanılmamıştır.

4.4. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarından Seçilen Metinlere Ait Bulgular ve Yorumları

Bu başlıkta MEB Yayınları 8. sınıf Türkçe ders kitabından seçilen “Kaşığı”, “İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine”, “Kınalı Ali’nin Mektubu”, “Parktaki Bilim”, “Portakal”, “Eşref Saat”, “Göç Destanı”, “Rüzgâr”, “İmece”, “Yaşamaya Dair” adlı metinler görselleriyle birlikte yorumlanmıştır.

Tablo 4.8. MEB Yayınları 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular

Metin	Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Metin İçi Gönderim	Kültürel Unsur
Kaşağı	Görüntüsel gösterge	Eylem	Yaşlı bir adam ve iki çocuğun atı tımar etmesi	At bakımı	Hasan'ın ve abisinin atları tımar etmekten çok hoşlanması	Sarık ve fes
	Belirti	Eylem	Çocuğun kaşağının üzerine taşla vurması	Öfke	Atlara sinirlenen çocuğun öfkesini kaşağıyı kırarak göstermesi	Fes
	Belirti	Mimik	Babanın hasta çocuğun başında beklemesi	Hastalık, üzüntü	Hasan'ın babasının ona inanmaması sonucunda hastalanması ve ölmesi, ailedeki kişilerin duyduğu üzüntü	Yok
İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine	Simge	Renk	Zihinleri farklı olan ve etraflı düşünceleri doğrultusunda gören iki kişi	İnsanların düşüncelerinin olayları algılayış şekline yansımaları	Kişilerin yaşama bakışı ve yaşamdan beklentilerinin insanların ya iyimser olmasını sağlaması ya da kötümser olmalarına neden olması	Yok
	Görüntüsel gösterge	Jest	Yarısı su dolu bardağı işaret eden kişi	İnsanların farklı bakış açılarına sahip olması	İyimserler bardağın dolu tarafını görürken kötümserlerin boş tarafıyla ilgilenmesi	Yok
Kınalı Ali'nin Mektubu	Belirti	Dış görünüş	Askerin kırmızı boyalı saç	Askere gidenlere kına yakılması	Cepheye savaşa giden Ali'ye annesinin vatana kurban olsun diye saçına kına yakması	Askere giden kişilere kına yakılması
	Simge	Nesne	Komutanın okuduğu mektup	Haberleşme	Şehit olmuş askerin ailesinden gelen mektubun okunması	Yok

Parktaki Bilim	Görüntüsel gösterge	Nesne	Salıncak	Oyun, sallanmak	Salıncakta sallanma potansiyel enerjinin hareket enerjisine dönmesiyle oluşur.	Yok
	Görüntüsel gösterge	Nesne	Kaydıraklar	Kaymak, oyun	Kaydırakta kaymayı sağlayan kuvvet yer çekimidir.	Yok
	Görüntüsel gösterge	Nesne	Tahterevalli	Oyun, denge	Tahterevalli desteği ortada bulunan bir kaldıraçtır.	Yok
	Görüntüsel gösterge	Nesne	Dönen oyuncaklar	Oyuncak, park	İtici bir kuvvetle enerji aktarımı sayesinde oyuncak döner.	Yok
Portakal	Görüntüsel gösterge	Eylem	Çocuğun portakal soyan kızı izlemesi	Merak	İlk kez portakal gören çocuğun ne yapacağını bilemeyip etrafını izlemesi ve öğren-meye çalışması	Yok
	Görüntüsel gösterge	Eylem	Çocuğun annesi ve kız kardeşiyle birlikte portakal yemesi	Portakalın tadına bakma, paylaşma	Çocuğun ailesinin de portakalın tadına bakmasını istemesi, onları düşünerek yanında portakal getirmesi, o günden sonra her portakal kokusunda ailesini hatırlaması	Ailecek bir arada olma, başörtüsü
Eşref Saat	Simge	Nesne	Saat	Zaman	Her insanın sevdiği farklı bir zaman diliminin olması,	Yok
[Tablo 4.8. (Devam) MEB Yayınları 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Metinlerin bir eşref saatinin olması]						
	Simge	Çizim	Kızın kafasından çıkan soru işaretleri	Düşünmek, soru	Yok	Yok
Göç Destanı	Görüntüsel gösterge	İnsan ve	At üzerinde ve yaya	Topluluk,	Uygur ilindeki halkın hep birlikte	Türk

		hayvan	ilerleyen insanlar	millet, savaş	göç etmesi	kültürüne ait ok, mızrak, miğfer gibi eşyalar, kalpak, at, bıyık
Rüzgâr	Görüntüsel gösterge	Doğa	Denizdeki dalgaların kıyıya çarpması	Dalgalı bir deniz	Rüzgârın denizden çıkıp kıyı boyunca gitmesi	Yok
	Belirti	Bitki	Haşhaşların savrulması	Rüzgâr	Eflatun, pembe, beyaz kırlarda haşhaş tarlaların-da rüzgârın dolaşması	Yok
İmece	Görüntüsel gösterge	Jest	Adamın elini ağzına götürerek insanlara seslenmesi	İnsanları çağırma, duyuru yapma	Köylüleri imeceye davet etme	İmece
	Görüntüsel gösterge	Eylem	İnsanların tarlada ekin biçmesi	Çalışma, yardımlaşma	Köylülerin imece ile hasta tarla sahibinin ekinini biçmesi	Yok
	Görüntüsel gösterge	Eylem	İnsanların ellerinde orak, kürek gibi eşyalarla karanlıkta yürümesi	Çalışma	Köylülerin tan yeri ağarırken imeceye gitmesi	Başörtüsü, şalvar
Yaşamaya Dair	Görüntüsel gösterge	Hayvan	Sincap	Sincabın besin araması	Bir sincap gibi yaşamının dışında hiçbir şey beklemeden yaşamak	Yok
	Simge	Kıyafet	Beyaz önlüklü bir adamın laboratuvarında çalışması	Çalışkanlık	Tanımadığın insanlar için bile çalışmak, çabalamak gerektiği	Yok
	Belirti	Dış görünüş	Ağaçların yanında gezinen beyaz saçlı iki insan	Yaşlılık, doğa, temiz hava	Yetmişine bile gelsen ağaç dikmelisin, çocukların için değil	Yok

[Tablo 4.8. (Devam) MEB Yayınları 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabından Seçilen Metinlere Ait Bulgular]

bu hayatı yaşamak istediğin için.

Görsel 4.71. *Kaşığı Metnine Ait Görseller*

“Kaşığı” adlı hikâye incelendiğinde, yaşlı bir adam ve iki çocuğun atı tımar etmesi göstereni akıllara at bakımı gösterilenini getirmektedir. “*Torbalara arpa koymak, yemliklere ot doldurmak, ahırını süpürmek, gübreleri kaldırmak, eğlenceli bir oyundan çok hoşumuza gidiyordu. Hele tımar... En zevkli şeydi.*” (MEB, 2021f: 20) cümleleri de çocukların tımar yaparken çok eğlendiği anlamını ortaya koyuyor. İkinci gösteren ise çocuğun kaşığıyla taşla vurmasıdır. Bu durum öfke gösterileniyle eşleştirilebilir. “*Gene atların hiçbirini durmuyordu. Kızdım. Öfkemi sanki kaşığından çıkarmak istedim.*” (MEB, 2021f: 21) ifadeleri metin içi gönderim ile gösterilen arasındaki uyumu göstermektedir. Son gösteren ise babanın hasta çocuğunun başında beklemesidir. Bu gösteren hastalık, üzüntü gösterilenleriyle eşleşmektedir. “*Bir gün birdenbire hastalandı. Kasabaya at gönderdik. Doktor geldi. Kuşpalazı, dedi.*”, “*Babam yatağının dibinden hiç ayrılmıyordu. Dadaruh çok durgundu. Pervin hüngür hüngür ağlıyordu.*” (MEB, 2021f: 22) bu cümleler babası kendisine inanmadığı için hastalanan Hasan’ın durumuna herkesin büyük bir üzüntü duyduğu anlamını desteklemektedir.

Görsel 4.72. *İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine Metnine Ait Görseller*

“İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine” metni incelendiğinde, zihinleri farklı olan ve etrafı düşünceleri doğrultusunda gören iki kişi göstereni oluşturmaktadır. Bu gösteren insanların düşüncelerinin olayları algılayış ya da yorumlayış şekillerine yansımaları gösterilenini işaret etmektedir. “*...Toplumdaki yaşantı çeşitliliği, sürekli biçim ve içerik değiştiren olaylar dizisi ile kişilerin yaşama bakışı ve yaşamdan beklentileri, insanların ya*

iyimser olmalarını sağlıyor ya da kötümser olmalarına neden oluyor.” (MEB, 2021f: 12) cümleleri metin içi gönderimi ifade etmektedir. Son gösteren ise yarısı su dolu bardağı gösteren iki kişidir. Bu gösteren insanların farklı bakış açılarına sahip olduğunu belirtmektedir. *“Yarısı dolu bir bardağa, kötümserin yaklaşımı „yarısı boş“, iyimserin yaklaşımı „yarısı dolu“ biçiminde olur.”* (MEB, 2021f: 13) cümlesi de metin içi gönderimin gösterileni desteklediğini ortaya koymaktadır.

Görsel 4.73. *Kıvalı Ali'nin Mektubu Metnine Ait Görseller*

“Kıvalı Ali’nin Mektubu” adlı hikâye incelendiğinde, ilk görselde askerin kırmızı boyalı saç gösteren olarak dikkat çekmektedir. Bu gösteren Anadolu’da askere giden evlatlara kına yakılması gösterilenini akıllara getirmektedir. Metinde geçen *“Peki, evladım bu kafanın hâli ne? Saçlarının ortası neden kırmızı boyalı böyle?”*, *“Cepheye gelmeden önce anam saçıma kına yaktı komutanım. Neden yaktığını da bilmiyorum.”* (MEB, 2021f: 60). *“Bizde üç işe kına yakarlar: Gelinlik kıza; gitsin ailesine, çocuklarına kurban olsun diye... Kurbanlık koça; Allah’a kurban olsun diye... Askere giden yiğitlerimize, vatana kurban olsunlar diye...”* (MEB, 2021f: 61) gibi ifadeler metin içi anlam ile gösterilenin uyum içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bir diğer görselde ise komutanın okuduğu mektup göstereni bulunmaktadır. Bu gösteren haberleşme gösterilenini işaret etmektedir. *“Bu olaydan kısa bir süre sonra Kıvalı Ali’ye anne ve babasından mektup geldi. Onun yerine komutanı aldı mektubu ve buruk bir ifade ile okumaya başladı.”* (MEB, 2021f: 61) ifadeleri askerler ile aileleri arasındaki haberleşme şeklini ortaya koymaktadır.

Görsel 4.74. *Parktaki Bilim Metnine Ait Görseller*

“Parktaki Bilim” metninde; salıncaklar, kaydırak, tahterevalli ve dönen oyuncaklar gösteren olarak karşımıza çıkmaktadır. Metin okunmadan önce görseller incelendiğinde oyun, sallanma, kayma, eğlence gibi kavramları akla getirmektedir. Metne bakıldığında ise *“Ayaklarınızla geri geri gidip salıncağı belirli bir yüksekliğe getirdiğinizde ona potansiyel enerji kazandırmış yani onda enerji biriktirmiş olursunuz. Ayaklarınızı yerden kaldırdığınızda yer çekiminin etkisiyle potansiyel enerji hareket enerjisine yani kinetik enerjiye dönüşür.”*, *“Kaydırakta kaymanızı sağlayan kuvvet yer çekimidir.”* (MEB, 2021f: 96-97) *“Tahterevalli de desteği ortada bulunan bir kaldıraçtır.”*, *“Parklarda dönerek eğlenmeyi sağlayan oyuncakları hareket ettirebilmek için öncelikle birinin bu oyuncaklara itici kuvvet uygulayarak enerji aktarması gerekir. Sonrasında dönme hareketi başlar.”* (MEB, 2021f: 98) ifadeleri bu oyuncakların fizik ile olan bağlantısını ortaya koymuştur ve gösterenler asıl anlamını metin okunduktan sonra metin içi gönderimlerle kazanmıştır.

Görsel 4.75. Portakal Metnine Ait Görseller

“Portakal” adlı metinde çocuğun portakal soyan kızı izlemesi, merak duygusunu akıllara getirmektedir. *“Ben portakalı ilkin orada gördüm. Orta birinci sınıfın ikinci ayında. Günlerden salıydı. Portakalı verdiler ya ben nasıl yenir bilmiyorum ki. Önce baktım millet nasıl yiyor. Soydular kabuklarını ben de soydum. Attılar ağızlarına ben de attım...”* (MEB, 2021f: 123). Metinde geçen bu ifadeler ise çocuğun ilk kez gördüğü portakalı nasıl yiyeceğini bilememesi ve etrafını izleyerek öğrenmeye çalışması anlamını taşımaktadır. Bir anlamda merak gösterileni ile örtüşmektedir. Çocuğun ailesiyle birlikte portakal yemesi ise ikinci gösteren olarak karşımıza çıkmaktadır. *“Giderken anama portakal götürdüm.”*, *“Anama portakalı verdim.”*, *“Elif suyunu döke döke yedi...”*, *“Ben o günü hiç unutmadım. Şimdi ne vakit portakal yesem elimi yıkamam, bir süre koklarım. Elif’i koklar gibi, anamı koklar gibi koklarım.”* (MEB, 2021f: 124). Metinde geçen bu cümleler, çocuğun, ailesinin de portakalın tadına bakmasını istemesi, onları düşünerek yanında portakal getirmesi, o günden sonra her portakal kokusunda ailesini hatırlaması gibi metin içi gönderimleri işaret etmektedir. Bu gösteren metin içi gönderimle asıl anlamını kazanmaktadır.

Görsel 4.76. Eşref Saat Metnine Ait Görseller

“Eşref Saat” adlı metinde ilk görsel bir saat görselidir ve akıllara zaman gösterilenini getirmektedir. “Sizin için günün en iyi saati hangi saattir hiç düşündünüz mü?”, “İnsanlar için en iyi saat muhakkak şu ki nasıl işlediği pek de bilinmeyen, adına eşref saat dediğimiz saattir.” (MEB, 2021f: 150). Metinde geçen bu ifadeler her insanın sevdiği farklı bir zaman diliminin olması, insanların bir eşref saatinin olması gibi anlamları ifade etmektedir. İkinci görselde ise kızın kafasından çıkan soru işaretleri göstereni verilmiştir. Bu gösteren düşünme, soru gibi gösterilenleri ilk etapta akla getirse de metinde tam olarak karşılığı bulunamamıştır.

Görsel 4.77. Göç Destanı Metnine Ait Görsel

“Göç Destanı” adlı metin incelendiğinde, at üzerinde ve yaya olarak ilerleyen insanlar göstereni göze çarpmaktadır. İlk olarak akıllara topluluk, millet, savaş gibi gösterilenler akla gelmektedir. Metin okunup başlıkla birlikte ele alındığında ise Uygur ilindeki haklın hep birlikte göç etmesi metin içi gönderimine ulaşılmaktadır. “...Onun zamanında memleket ehli, vahşi bütün hayvanların, bütün kuşların, bütün çocukların, hata bütün cansızların ‘Göç! Göç!’ diye derin üzüntüyle bağırarak duyuldu. Uygurlar bu manevi işarete (bu ilahi emre) uyararak toplandılar. Yurtlarını bırakıp göçmeye başladılar.” (MEB, 2021f: 179) ifadeleri metin içi anlamı ortaya koymaktadır.

Görsel 4.78. Rüzgâr Metnine Ait Görseller

“Rüzgâr” adlı şiir ele alındığında, ilk sayfada denizdeki dalgaların kıyıya çarptığı gösteren ile karşılaşılmaktadır. Bu gösteren dalgalı bir denizi çağrıştırmaktadır. “*Besbelli denizden çıkıp / Kıyılar boyunca gitmiştir.*” (MEB, 2021f: 226) dizeleri de metin içi anlamı ortaya koymaktadır. Diğer gösteren ise bir haşhaş tarlasıdır. Rüzgârın haşhaşları savurduğu anlaşılmaktadır. Metin içi gönderim ise “*Sonra başlayıp alçalmaya ovalara doğru / Haşhaş tarlalarında eflatun, pembe, beyaz / Kıraçlarda mavi dikenler.../ Toz toprak gözlerine gitmiştir.*” (MEB, 2021f: 228) dizeleriyle verilmiştir.

Görsel 4.79. İmece Metnine Ait Görseller

“İmece” metninde, bir adamın elini ağzına götürerek insanlara seslenmesi göstereni verilmiştir. Bu hareket, insanları çağırma ve duyuru yapma gösterilenleriyle uyuşmaktadır. “*Köyün içinde birisi dolanıyor, ‘İmeceye!’ diye bağıryordu.*” (MEB, 2021f: 280) ifadeleri köylüleri imeceye davet etme metin içi anlamını desteklemekte ve gösterilenle bağlantı kurmaktadır. İkinci dil dışı gösterge insanların tarlada ekin biçtiği gösterendir. Çalışma, yardımlaşma anlamlarını taşımaktadır. “*Bu imece bir yardım imecesiydi. Tarlanın ekini biçilecek, sonra harman edilecekti.*” (MEB, 2021f: 280) cümleleri köylülerin hasta olan tarla sahibinin ekinini biçeceğini ve hep birlikte yardımlaşacaklarını göstermektedir. Son gösteren ise ellerinde orak, kürek gibi eşyalarla karanlıkta yürüyen insanlardır. Yine akıllara çalışma eylemini getirmektedir. “*...imeceye giderken önden, uzaktan hiç duyulmamış bir türkü geldi kulağıma. Bir tuhaf bir türküydü. Tan yerleri ışıyordu.*” (MEB,

2021f: 283). Alıntıları köylülerin tan yeri ağarırken çalışmak amacıyla yola koyulduklarını göstermekte gösterilen ile metin içi gönderimin uyumunu ortaya koymaktadır.

Görsel 4.80. *Yaşamaya Dair Metnine Ait Görseller*

“Yaşamaya Dair” şiirinde ilk olarak karşımıza bir sincap çıkmaktadır. Metin dışı anlam olarak sincabın besin araması gelmektedir. “*Yaşamak şakaya gelmez, / Büyük bir ciddiyetle yaşayacaksın. / Bir sincap gibi mesela. / Yani yaşamamanın dışında ve ötesinde hiçbir şey beklemeden, / Yani bütün işin gücün yaşamak olacak.*” (MEB, 2021f: 262) dizeleri insanlara yaşamamanın ötesinde bir beklentiye girmeden yaşamayı, yaşamın hakkını vermeyi öğütlemektedir. Bu noktada sincap örneğini vererek ona metin içi bir anlam kazandırmıştır. Diğer gösteren ise beyaz önlüğüyle laboratuvarında çalışan bir adamdır. Bu gösteren aklımıza çalışkanlığı getirmektedir. “*Beyaz gömleğinle bir laboratuvarında / İnsanlar için ölebileceksin. / Hem de yüzünü bile görmediğin insanlar için / Hem de hiç kimse seni buna zorlamamışken / Hem de en güzel en gerçek şeyin / Yaşamak olduğunu bildiğin hâlde.*” (MEB, 2021f: 262) dizeleri insanlık için, tanımadığın insanlar için bile kendi isteğiyle çalışıp çabalamak gerektiği düşüncesini vurgulamaktadır. Ağaçların yanında gezinen iki yaşlı insan göstereni, ilk olarak akla doğayı ve temiz havayı getirmektedir. Ancak şiir okunduğunda kaç yaşına gelersen gel, mutlaka ağaç dik ve bunu kendin için, yaşamdan zevk almak için yap mesajı vermektedir. “*Yani öylesine ciddiye alacaksın ki yaşamayı / Yetmişinde bile, mesela, zeytin dikeceksin / Hem de öyle çocuklara falan kalır diye değil, / Ölmekten korktuğun hâlde ölüme inanmadığın için. / Yaşamak yani ağır bastığından.*” (MEB, 2021f: 263).

MEB Yayınları 8. sınıf Türkçe ders kitabından seçilen on metindeki dil dışı göstergeler incelendiğinde, en fazla görüntüsel gösterge türünün (14) kullanıldığı saptanmıştır. Bunlar eylem (5), nesne (4), jest (2), hayvan (1), insan ve hayvan (1), doğa (1) olarak gruplandırılmıştır. Diğer iki tür ise eşit sayıda yer almaktadır. Simge (5) türünün

ikisi nesne diğerkleri ise çizim, kıyafet ve renktir. Belirti türünün (5) iki tanesinin dış görünüş, birer tane ise mimik, bitki ve eylem olduğu görölmüşür.

Metinlerdeki dil dışı göstergelerde kültürel ögelere ise çok az rastlanılmışır. “Kaşığı” hikâyesinde, adamın başındaki sarık ve çocuğun başındaki fes; “Kınalı Ali’nin Mektubu” metninde askere gidecek kişiye kına yakılması; “Portakal” metninde ailecek bir arada olma durumu ve başörtüsü; “Göç Destanı” metninde Türk kültürüne ait ok, miğfer, mızrak gibi eşyalar, kalpak, at ve bıyık; “İmece” adlı metinde imece geleneğı, başörtüsü ve şalvar kültürel unsur olarak tespit edilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuğun eğitim-öğretim çağına gelmesiyle birlikte zihinsel ve sosyal gelişimi daha planlı ve programlı bir şekilde yürütülmeye başlanır. Bu plan ve program dâhilinde ana dili eğitimi de birçok açıdan ele alınır. Verilen bu eğitim çocuğun her alandaki gelişimini etkilemektedir. Bu süreçte Türkçe dersleri, ana dilin geliştirilmesi ve desteklenmesi için en fazla ortamın sağlandığı derslerdir. Bu derslerde öğretmen ve öğrenciye fayda sağlayan en önemli materyal ise ders kitaplarıdır ve dolayısıyla bu kitaplarda yer alan okuma metinleridir. Bu metinler sadece yazılı birer kaynak değildir. Yazılı metin, onunla birlikte sunulan dil dışı göstergelerle birlikte bir bütündür. Bu sebeple metni anlamlandırma sürecinde bu bütün ele alınmalıdır. Okuduğunu anlama ve yorumlamanın gün geçtikçe daha da önem kazanmasıyla Türkçe derslerinde kullandığımız metinlerin yüzeysel bir şekilde okunup geçilmesi yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle derinlemesine, çok yönlü bir okuma yapılması şarttır. Bu noktada gösterge bilimsel okumalar yapmak metinleri çözümlmek açısından faydalı olacak ve istenilen okuma anlama seviyesine ulaşmayı kolaylaştıracaktır.

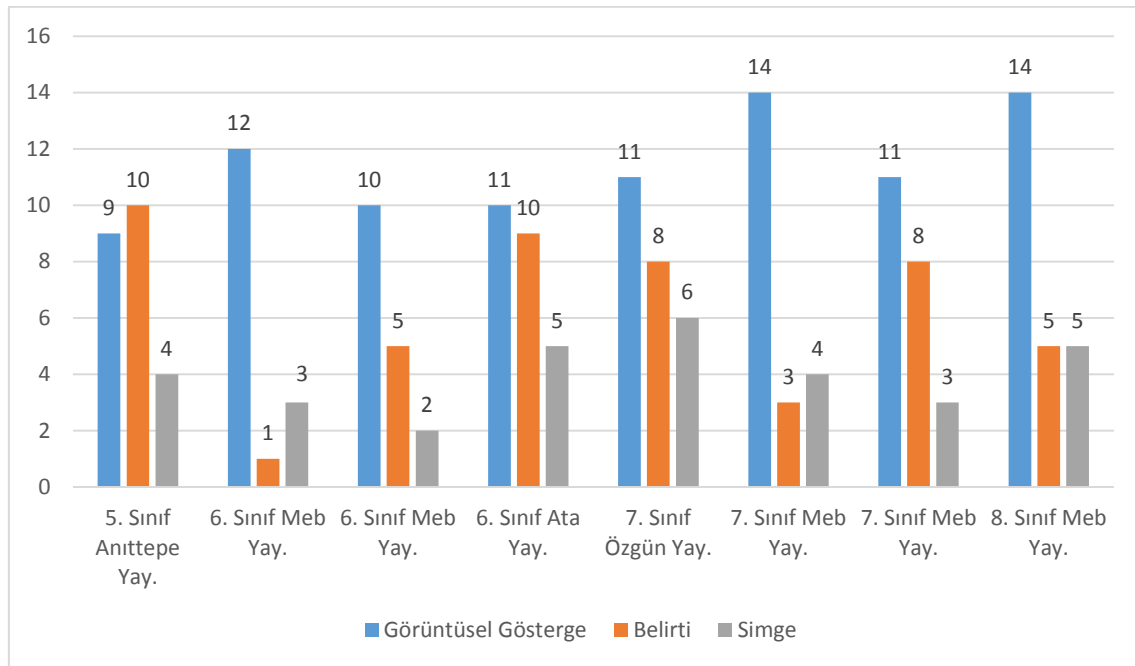
Dumanlı Kadızade (2016), çalışmasında gösterge bilimsel okumalarla gösterge dizgelerinin ayrıştırılıp tekrar bir araya getirilerek yeni anlamlar geliştirme sürecini desteklediğini belirtmiştir. Böylece metnin yüzey yapısını irdelemekle kalmayıp derin yapıya da ulaşılmaktadır. Bununla birlikte Dumanlı Kadızade (2016), çocuk yazınlarının incelenmesinde eğitim fakültelerinde sadece klasik yöntemin ön plana çıkarılmasının ve her metin türünün aynı yöntemle incelenmesinin metin çözümleme konusunda eksik kalacağını dile getirmiştir. Yozgat'ın (2016), “Gösterge Bilimsel Çözümleme Yönteminin Türkçe Dersi Okuma Etkinliklerine Uyarlanması” başlıklı çalışmasının sonuçları da farklı metin çözümleme yöntemlerinin anlamayı olumlu yönde etkilediği fikrini desteklemektedir. Yozgat (2016), çalışmasında metinleri hem klasik yöntemle hem de gösterge bilimsel çözümleme yöntemiyle ele almış ve öğrencilerin anlama sürecinde gösterge bilimsel çözümleme açısından olumlu yönle bir fark olduğunu ortaya koymuştur. Yazılı metni anlama aynı zamanda metinle birlikte verilen görselleri anlamaktan geçer. Hatta Günay'ın (2008) da belirttiği gibi çoğu zaman görüntüsel göstergeler dilsel göstergelere göre daha fazla dikkat çeker. Bu sebeple Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin çözümlenmesi kadar dil dışı göstergelerin çözümlenmesi de okuma anlama süreci için önemlidir. Batur'un (2010) çalışmasında belirttiği gibi ana dili eğitiminde gösterge bilimin

kullanılması öğrenme öğretme sürecinin bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasını sağlayacaktır. Bu bütünlük dilsel unsurlarla dil dışı unsurları gösterge bilim bağlamında bir arada incelemeyi gerektirmektedir. Batur (2010), yazılı metin ile görselleri bir arada ele aldığı çalışmasında bazı görüntüsel göstergelerin metinle örtüşmediğini, metin-görsel bütünlüğünün zaman zaman göz ardı edildiğini dile getirerek bu durumun anlamlandırma sürecini olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Cin Şeker (2019), “Gösterge Bilimsel Metin Çözümlemeye Dayalı Etkinliklerin Ortaokul Öğrencilerinin Hikâye Çözümleme Becerilerine Etkisi” başlıklı çalışmasında metinlerin sadece biçim açısından birlik gösteren yapılar değil aynı zamanda metni destekleyen diğer unsurlarla da anlamsal bir birlik içerisinde olduğunu vurgulamıştır. Ercantürk (2015), Türkçe ders kitaplarında gösterge bilimsel verilerden yararlanılmasının gerektiğini ve yazılı metin ile birlikte verilen görsellerin bu verilere göre oluşturulmasının, yazılı metin ile görseller arasındaki uyumun Türkçe eğitiminin hedeflerine ulaşmasını kolaylaştıracağını ifade etmiştir. Ercantürk (2015); 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinleri gösterge bilimsel olarak incelemiştir. Bu inceleme daha çok söylemsel, anlatısal ve anlamsal düzeyde bir incelemedir. Bu çalışma ile bizim çalışmamızın ortak yönü iki çalışmada da metin içi anlatım ile metnin görselleri arasındaki uyumun incelenmiş olmasıdır. Ercantürk (2015) çalışmasında metinde yer alan görsellerin, öğrencileri metne çekebileceğine ve metni anlamasına katkı sağlayacağına değinerek onlara yeni düşünceler ve hayal dünyaları sunacağını belirtmiş ve bu sebeple nitelikli görsellere yer verilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Konu (2017), bazı masal kitaplarında yer alan dil dışı göstergeler üzerine yaptığı çalışmasında göstergelerin masallara yeni yorum ve anlamlar kattığını bununla birlikte verilmek istenen iletinin pekiştirilmesini sağladığını tespit etmiştir.

Bu çalışmanın amacı, MEB Talim Terbiye Kurulu tarafından onaylanmış 2021-2022 Eğitim Öğretim Yılı’nda basılmış ve Türkçe derslerinde kullanılan farklı yayınevlerine ait sekiz Türkçe ders kitabından seçilen metinlerin dil dışı göstergeler (görüntüsel gösterge, belirti, simge) açısından görünümünü ortaya koymaktır. Bu göstergelerin metin içi ve metin dışı taşıdıkları anlamları yorumlayarak uyumu saptamak, aynı zamanda barındırdıkları kültürel unsurlarla birlikte öğrencinin metni anlamlandırma sürecindeki önemini belirlemektir. Metinlerde yer verilen görsellerin gösterge bilimsel çözümlemelerle ele alınması, öğrencilerin derin yapıya ve asıl iletiye daha kolay ulaşmalarını sağlayacaktır.

Çalışma kapsamında incelenen farklı yayınevlerine ait sekiz Türkçe ders kitabından toplam seksen metin ele alınmıştır. Bu metinlerin farklı temalardan ve farklı türlerden olmasına dikkat edilmiştir. Gösterge bilimsel bir çözümleme yöntemiyle ele alınan metinler, Peirce’ün görüntüsel gösterge, belirti, simge gibi gösterge türleri üzerinden ele alınmış ve “5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki belirti, görüntüsel gösterge ve simgeler nelerdir?” sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır.

Elde edilen veriler dâhilinde gösterge türlerinin Türkçe ders kitaplarına göre dağılımı aşağıdaki grafikteki gibi gösterilebilir:

Grafik 5.1. Gösterge Türlerinin Sınıflara ve Yayınevlerine Göre Dağılımı

Çalışmanın amacı doğrultusunda ele alınan metinlerle birlikte incelenen dil dışı göstergelerde toplam 92 görüntüsel gösterge, 50 belirti ve 32 simge türüne rastlanmıştır. Talim Terbiye Kurulu tarafından onaylanmış 5. sınıf tek Türkçe ders kitabı bulunmaktadır ve bu ders kitabından seçilen metinlerde; 10 belirti, 9 görüntüsel gösterge ve 4 simgeye yer verilmiştir. 6. sınıflara ait üç Türkçe ders kitabı bulunmaktadır. Bu ders kitabından seçilen metinlerde 33 görüntüsel gösterge, 16 belirti, 10 simge tespit edilmiştir. 7. sınıf Türkçe derslerinde kullanılmak üzere yine üç ders kitabı önerilmektedir. Bu ders kitaplarından seçilen metinlerdeki dil dışı göstergelerde görüntüsel gösterge sayısı 36, belirti sayısı 19 ve simge sayısı 13’tür. Son olarak 8. sınıflarda kullanılmak üzere tek Türkçe ders kitabı

bulunmaktadır ve bu ders kitabında incelenen dil dışı göstergelerde 14 görüntüsel gösterge, 5 belirti, 5 simge görülmektedir.

Grafik incelendiğinde, *görüntüsel gösterge* türünün 5. sınıf Türkçe ders kitabı dışında, incelenen bütün ders kitaplarında en fazla yer verilen gösterge türü olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra *belirti* türü de 8. sınıf MEB Yayınları ders kitaplarında *simge* türüyle eşit sayıda iken dört farklı ders kitabında simgeden daha fazla; 5. Sınıf Türkçe ders kitabında ise en fazla kullanılan gösterge türü olmuştur. İki ders kitabında ise *simge* türü *belirti* türünden daha fazla kullanılmıştır. Çoğu ders kitaplarında en fazla yer verilen ikinci gösterge türü *belirti* olmuştur. *Simge* türü ise genel olarak her sınıf düzeyinde ve yayınevinde en az tercih edilen gösterge çeşidi olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca *görüntüsel gösterge* türü genel olarak sınıf düzeyiyle birlikte artmaktadır. Diğer türlerde ise fark edilir şekilde düzenli bir artış ya da azalış görülmemektedir.

İncelenen bütün metinler genel olarak ele alındığında dil dışı gösterge olarak en fazla *görüntüsel göstergeye* (92) yer verildiği anlaşılmaktadır. Bu durumun öğrencilerin metinde anlatılan olay ya da düşüncüyü daha kolay anlamalarına fayda sağlayacağı düşünülebilir. Aynı zamanda İşcan'ın (2004: 86) da söylediği gibi ana dili kitaplarındaki görüntüsel unsurlar okunan metnin çabuk anlaşılmasını ve akılda kalıcılığını arttıracaktır. Metinde sunulanların doğrudan göstergelerle metne yerleştirilmesi okuma öncesinde metni anlamlandırma ve tahmin sürecine katkı sağlayacaktır. İkinci en fazla rastlanan gösterge türü ise *belirtidir* (50). Belirti olarak metne yerleştirilen dil dışı göstergeler okuma öncesinde ve okuma sırasında öğrencinin daha fazla düşünmesini isteyen göstergelerdir. Bu durum öğrenciyi zihinsel açıdan destekleyecektir. Ayrıca neden sonuç ilişkisi çerçevesinde olayları değerlendirebilmeleri konusunda yardımcı olacaktır. *Simge* (32) ise seçilen metinlerde en az rastlanan gösterge türü olarak belirlenmiştir. *Simge* türüne dil dışı göstergelerde yer verilmesi öğrencinin hazır bulunuşluğunu gerektirmektedir. Eğer öğrenci o simgenin anlamını bilmiyorsa metin içi anlama ulaşmakta zorlanabilir. Bu durum öğrenciyi daha fazla düşünmeye sevk etmektedir. Aynı zamanda metni okuduktan sonra yeni bilgiler öğrenme ve görsel ile metin içi gönderim arasında gerçek anlamın dışında yeni anlamları fark etme noktasında öğrenciyi geliştirmektedir. Bu sebeple sınıf seviyesi arttıkça *simge* türünün kullanımı da arttırılabilir.

Görüntüsel göstergeler oluşturulurken en çok bir eylemin (33) gösterge olarak tercih edildiği görülmüştür. Bunu nesne (15), insan (8) ve jest (5) takip etmiştir. *Belirti* türünde ise en fazla mimik (17) kullanılmıştır. Dış görünüş (11), jest (5) ve çizim (4) fazla

kullanılan diğer göstergelerdir. *Simge* olarak ise en fazla nesne (13) kullanılırken bunu çizim(4), kıyafet(4) ve işaretin(2) izlediği görülmektedir. Dil dışı göstergelerde, özellikle soyut kavramları mimik, jest, çizim gibi göstergelerle somutlaştırma yoluna gidilmiştir. Görsellerde genellikle doğrudan anlatılan konu ya da olay ile ilgili bir görselin seçildiği söylenebilir.

Çalışmanın alt amaçlarından diğer ikisi “5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarından seçilen metindeki görseller metin içi ve metin dışı hangi anlamları ifade etmektedir?” ve “5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarından seçilen metinlerdeki dil dışı göstergelerle yazılı metinle uyumu nasıldır?” sorularıdır. Bu amaçlar doğrultusunda bulgular kısmında metindeki dil dışı görsellerin metin içi ve metin dışı anlamları tablolştırılmış ve metinden alıntılarla bu uyum ortaya konulmuştur. Bu veriler ele alındığında çoğu göstergenin metin içi gönderim ile aynı amaca hizmet ettiği görülmektedir. Bazı göstergeler ise vermek istediği asıl iletiyi yazılı metin ile kazanmaktadır.

5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan;

- “6 Mart 1915 Gecesi” metnindeki gemi göstereni ilk olarak akıllara ulaşımı getirirken yazılı metinde Nusrat Mayın Gemisi’ni temsil etmektedir.
- “Oakland Adası” adlı gezi yazısında yer alan gösteren bir yerleşim yeridir. Buranın bir ada olduğu metinle birlikte anlaşılmaktadır.
- “Vatan Yahut Silistre” adlı tiyatro metninde kullanılan perdeler metin içi iletiden ziyade metnin türünü yansıtmaktadır.
- “Bilinçli Tüketici” adlı şiirde ailecek bir arada olma ve babanın bir şeyler yazdığı gösteren, ihtiyaç listesi hazırlama iletisini metin içi gönderimle kazanmaktadır.
- “Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor” metnindeki kişinin yüz ifadesi ancak metin okunduğu zaman sosyal medya ile bağdaştırılmaktadır.

6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan;

- “Verme Çoğalmaktır” metninde kapının önünde birinin elinde üzüm olan adamlar göstereni ilk olarak paylaşmayı çağırırsa da iyiliği karşılıksız bırakmama iletisini metin içi gönderim ile kazanmaktadır.
- “İdare Lambası” metninde başlıktan yola çıkarak lamba, mum göstereni kullanılmış bu gösterge asıl anlamını metinle kazanmıştır.
- “Malazgirt” adlı metinde devlet yöneticisi olduğu anlaşılan kişinin elini kaldırması akla ilk olarak emir vermeyi getirmekte metin içi gönderim ile ise emirden ziyade karşısındaki kişi ile konuşmasını anlatmaktadır.

- “Kuğular” adlı masalda kuğu göstereni kuş ve uçmak eylemini çağrıştırırken metin içi gönderim ile masaldaki kızın kardeşleri olduğu anlamına gelmektedir.
- “Ak Sakallı Bilge Dede” metninde ak sakal yaşlılık gösterilenini ifade ederken metinde bilge bir insanı temsil etmekte ve asıl anlamını kazanmaktadır.
- “Büyük Ustayı Ziyaret” metninin dördüncü göstereninde ressam parmağını kaldırarak konuşmaktadır. Bu gösterenin direkt olarak metinde karşılığı yoktur. Yalnızca yazar ile ressamın karşılıklı konuşması ile ilişkilendirilebilir.

7. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan;

- “Ninenin Kitabı” metindeki son gösteren olarak verilen gözyaşı, üzüntü gösterilenini çağırırsa da metinde mutluluğun bir göstergesidir.
- “Meşe ile Saz” fablında gülümseyen ağaç göstereni mutluluğu akıllara getirirken metinde kibir olarak anlam bulmuştur.
- “Yıkma Kolay” adlı denemede anlatılmak istenen soyut düşünceler bina yapma ve yıkma göstergeleriyle somutlaştırılmış ve metin içi gönderimle asıl anlamını bulmuştur.
- “Bazı İnsanlar” metninde bardağın içinden çıkan duman göstereni doğrudan metinde yer almamaktadır. Ancak dolaylı olarak komşuluğu anlatmak için görsele yerleştirildiği metinle birlikte anlaşılmaktadır. Yine aynı metindeki son göstergede ekmeğin paylaşıldığı görülmektedir. Metin içi gönderim ise idare etme, durumu yatıştırma iletilerini okuyucuya sunmaktadır.
- “Mimar Sinan” otobiyografisinde sayfaya yerleştirilen cami göstergeleri, dini mekânları akıllara getirmekte, bu yapıların Mimar Sinan’a ait olduğu ancak öğrenci bu bilgiye sahipse anlaşılmaktadır. Eğer bu bilgi öğrencide yoksa metinle birlikte öğrenilmektedir.
- “Muhacir Osman” metninde dallarda açmış pembe gül göstereni; çiçek, güzel koku gösterilenleriyle ilişkilidir. Metinde ise Muhacir Osman’ın karısının mezarını ifade etmektedir.
- “Ana İşsiz Kalınca” metninde annenin köy hayatını yansıtan, hayvanları beslediği gösteren, çalışmak ve köy hayatını akıllara getirmektedir. Annenin bu hayata duyduğu özlem anlaşılmamaktadır.
- “Okumak Düşünmek İçindir” metninde çaydanlığın ucundan çıkan duman göstereni, sıcaklık ve suyun kaynaması gösterilenlerini anlatırken yazılı metinde ise

Owen'in çaydanlıkta fark ettiği şey üzerine düşünmesini ve bir buluşa imza atmasını anlatmaktadır. Bu anlam metin içi gönderimle kazanılmaktadır.

- “Kaplumbağa ile İki Ördek” metnin görselinde sopayı ağzında tutan kaplumbağa ördekler yardımıyla uçarken aşağı düşmektedir. Metinden bağımsız olarak kaplumbağanın mimikleri üzüntü, izleyenlerinkinden ise şaşkınlık okunmaktadır. Metinde ise gevezelik ve kibir eleştirilmektedir.

8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan;

- “Parktaki Bilim” metninde kullanılan salıncak, kaydırak, tahterevallı ve dönen oyuncaklar park, eğlence, oyun gösterilenlerini akla getirmektedir. Metinde ise bu oyuncakların fizik kurallarıyla ilgisi anlatılmıştır ve metin okunduğunda verilmek istenen ileti anlaşılmaktadır.
- “Eşref Saat” adlı denemede çocuğun kafasından çıkan soru işaretleri; düşünme, soru sorma gösterileniyle eşleşmektedir. Metinde ise doğrudan bir karşılığı bulunmamaktadır.
- “Göç Destanı” adlı metinde at üzerinde ve yaya olarak ilerleyen insanlar gösteren olarak verilmiştir. Akla topluluk, millet, savaş gösterilenlerini getirse de yazılı metin okunduğunda Uygur halkının yaptığı göçün anlatıldığı görülmektedir.

Yapılan çalışmada ayrıca “5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki dil dışı göstergeler hangi kültürel unsurları barındırmaktadır?” soruna cevap aramak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, incelenen seksen metinde yer alan dil dışı göstergelerde kültürümüze ait olduğu düşünülen 66 unsura rastlanılmıştır. Seksen metinde yer alan 194 görseldeki 172 gösterge türü düşünüldüğünde 66 kültürel unsurun yetersiz olduğu söylenebilir. Öğretimin yanı sıra eğitim noktasında da öğrencilerin gerekli kazanımları elde etmesini sağlamak, özellikle değerler eğitiminin de önemli bir parçası olan kültürel mirasları aktarmak Türkçe dersi başta olmak üzere disiplinler arası bir konu olarak ele alınmaktadır. Rifat (1992, s.6) yazılı metin ile görsellerin uyumlu olmasının kültürel açıdan da önem arz ettiğini belirtmiş ve kültürün nesilden nesle aktarılmasını sağladığını vurgulamıştır. Bu noktada Türkçe derslerinde kullandığımız metinler gerek doğrudan gerekse dil dışı göstergelere yerleştirilerek örtük öğrenme ile kültürel unsurları içinde daha fazla barındırmalıdır.

İncelenen metinlerdeki dil dışı göstergeler kültürel unsurlar açısından ele alındığında;

5. sınıfa ait 10 metinde 19 kültürel unsura rastlanmıştır. Bunlar; farklı görsellerde kullanılan fes, cami, kalpak, Türk bayrağı, kilim motifi ve büyüklerin elini öpme eylemi, bıyık, şapka, şalvar, başörtüsü, yer yatağı, kavuk, yeledir.

6. sınıfta üç farklı yayınevine ait kitaplardan seçilen 30 metinde 18 kültürel unsura yer verildiği görülmüştür. Bu unsurlar; farklı göstergelerde bulunan mimari ve doğal yapılar, tarhana çorbası, Atatürk ve Anıtkabir, oya motifi, adamların başındaki sarıklar, kavuk, kuşak, setre, sakal, başörtüsü, çarık, kağı, otağ, kalpak, bıyaktır.

7. sınıfa ait üç farklı yayınevinden seçilen 30 metinde ise 14 kültürel değer dil dışı göstergelere yerleştirilmiştir. Bunlar; farklı görsellerde yer alan mimari yapılar, davul, Türk bayrağı, mehter takımı, kırmızı duvak, güreş, çoban abası, Hacivat ve Karagöz, Türk kahvesi, fes ve kilim motifi, başörtüsü, şapkadır.

8. sınıfa ait incelenen 10 metindeki dil dışı göstergelerde ise 15 kültürel unsur saptanmıştır. Saptanan bu kültürel unsurlar; sarık, fes, askere gidecek kişiye kına yakılması, ailecek bir arada olma durumu, başörtüsü, kalpak, at, bıyık, miğfer, ok, mızrak, şalvar ve imece geleneğidir.

Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlere yerleştirilen görsellerin çoğu yazılı metni desteklemektedir. Ancak bazı ders kitaplarındaki görsellerin sayıca yetersiz olduğu görülmektedir. Buna rağmen genel olarak her sayfaya bir görsel yerleştirilmeye çalışılmıştır. Çoğu görsel okuyucunun kafasında karışıklık yaratmayacak basit bir şekilde seçilmiştir. Birçok görselin anlamını metinleri okumadan da tahmin etmek mümkündür. Ayrıca çoğu metindeki görseller yazılı metindeki olay sırasını takip etmektedir. Bunların yanı sıra yazılı metinlerde ya da kullanılan dil dışı görsellerde ideolojik anlamlar taşıyan unsurlara yer verilmediği görülmektedir.

Metinlerdeki görseller genellikle çizim şeklindedir. Bu çizimler karakterleri ya da metinde yer alan nesneleri tanımlamak için kullanılmıştır. Sınıf seviyesi arttıkça fotoğrafların daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Görsellerin bir kısmı günlük yaşamı içinde barındırırken bir kısmı hayal ürünüdür. Bu durum daha çok metnin türüyle alakalıdır.

Bazı yayınevlerine ait ders kitaplarındaki görsellerin daha özensiz ve yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Bazı sayfaların yazıyla dolu olduğu görülmekte veya sadece metnin içinde geçen bir nesnenin görselinin metne yerleştirildiği dikkat çekmektedir. Bu durum anlama sürecini tam olarak desteklememektedir. Yalnızca sayfayı süsleme amacı taşımaktadır. Bu noktada görsellerin öğrencide metni okumaya karşı isteklendirdiği unutulmamalıdır.

Yayınevleri Türkçe ders kitaplarını hazırlarken sınıf seviyeleri arttıkça görüntüsel göstergenin yanı sıra belirti ve simge türünde dil dışı göstergelerin sayısında da artışa gidebilir. Bu durum öğrencilerin zihinsel faaliyetlerini arttıracak ve onları daha fazla düşünmeye sevk edecektir.

Araştırmacılar Türkçe derslerinde kullanılan en önemli materyal olan metinler üzerine daha güncel çalışmalar yapmaya yönlendirilmelidir. Çünkü yapılan çalışmaların çoğu en az on yıllık geçmişi olan ders kitaplarına yöneliktir. Oysaki son iki yıl içerisinde ortaokul Türkçe ders kitaplarında yenilenmeye gidildiği görülmektedir. Bu durumda yeni çalışmaları gerektirmektedir. Özellikle Türkçe Eğitimi bölümündeki akademisyenlerin ve öğrencilerin yapacakları çalışmalarla alan yazına katkı sağlayacakları düşünülmektedir.

Öğretmenlerin, öğrencilerin okuma alışkanlığı kazanmasındaki yeri yadsınamaz. Bu alışkanlığın kazanılması ve pekiştirilmesinde okuduğunu anlama oldukça önemlidir. Öğretmenler aracılığıyla gösterge bilimsel okumaların yapılması ve öğrencilere kazandırılmaya çalışılması okuma- anlama sürecinin önemli bir destekçisi olacaktır. Bu nedenle Türkçe derslerinde bu yöntemlerin kullanılarak okumaların yapılması süreci olumlu etkileyecektir. Aynı zamanda öğretmenin metin seçiminin özenli ve dikkatli olması öğrencinin ilgisini arttıracak ve dil gelişimini destekleyecektir. Ayrıca gösterge bilimsel yöntemlerin kullanılabileceği farklı becerilere yönelik etkinliklerin öğrencilere sunulması, onların üretim ve anlama sürecini sezmeleri ve geliştirmeleri konusunda yardımcı olacaktır.

Türkçe ders kitaplarının hazırlanmasında dil bilimi, gösterge bilim, metin bilim gibi alanlardan daha fazla yararlanılabilir ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından öğretmenlere bu konularda kılavuzluk edecek kaynaklar ve seminerler sunulabilir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (1975) "Anadili". Türk Dili Dergisi, 285, 423-433.
- Aktulum, K. (2004). "Göstergebilim". Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi, 5: 1-13.
- Akyol, H. (2006). Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Aydın, M. (2014). Dilbilim El Kitabı. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Barthes, R. (1993). Göstergebilimsel Serüven. (çev.: Mehmet Rifat, Sema Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Barthes, R. (1979). Göstergebilim İlkeleri. (çev.: Berke Vardar, Mehmet Rifat). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Baş, B., İnan Yıldız, F. (2014). "İlkokul Türkçe Ders Kitaplarının Resim Metin İlişkisi Açısından Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi". Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11 (28), 139-151.
- Başkan, Ö. (2003). Bildirişim İnsan Dili ve Ötesi. İstanbul: Multilingual.
- Batur, Z. (2010). "Ana Dili Öğretiminde Göstergebilimin Yeri: Ana Dili Ders Kitaplarındaki Sözel Metinlerle Görsel Metinleri Bütünselliğin Analizi". Turkish Studies, 4(5), 174-200.
- Berger, A. A. (2012). Kültür Eleştirisi: Kültürel Kavramlara Giriş. İstanbul: Pinhan Yayınevi.
- Bowen, G. A. (2009). "Document Analysis As a Qualitative Research Method". Qualitative Research Journal, 9(2), 27-40.
- Börekçi, M. (1999). "Gösteren ve Gösterilen İlişkisi Açısından Türkçenin Görünümü Üzerine Bir Deneme". Bilig, 8, 77-82.
- Ceyhan, E. ve Yiğit, B. (2004). Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cin Şeker, Z. (2019). "Göstergebilimsel Metin Çözümlemeye Dayalı Etkinliklerin Ortaokul Öğrencilerinin Hikâye Çözümleme Becerilerine Etkisi". Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7, 9-28.
- Creswell, J. W. (2019). Nitel Araştırmacılar İçin 30 Temel Beceri. (çev.: Hasan Özcan). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Çeçen, M. A. ve Çiftçi Ö. (2003). “İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Tür ve Tema Açısından İncelenmesi”. Millî Eğitim Dergisi, 173, 39.
- Çevik, A. (2017). Televizyon ve İnternette Yayınlanan Spor İçerikli Reklamların Göstergebilim Açısından İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Çevirme, H. (2018). “Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programının Kültürel İşlevi”. Turkish Studies, 13 (23), 37-52.
- Çiçek, M. (2014). “Dilbilimsel İlkeler Görsel Göstergelere Uygulanabilir Mi?” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(32): 38-51.
- Çomak, M. (2018). Tahsin Yücel'in “Ben ve Öteki” Kitabındaki Öykülerin Gösterge Bilimsel Çözümlemesi. (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Coşkun, E. (2005). İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri. (Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Çulha, O. (2011). “Göstergebilim (semiyotik) Tekniği Kullanılarak Kanada Fotoğraflarının İncelenmesi”. ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (13), 409- 424.
- Demir, S. (2009). Göstergebilim, Umberto Eco ve Yapıtları Bağlamında Göstergebilime Katkıları. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Demir, Y. ve İlden, S. (2016). “Seyfi Teoman Filmlerinin Gösterge bilimsel Afiş Çözümlemesi”. Akdeniz Sanat Dergisi, 9 (17), 79-111.
- Demirel, Ö. ve Altun, E. (2003). Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Demirel, Ö. ve Kiroğlu, K. (2005). Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğan, M. N. (2018). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “Huzur” Adlı Romanının Gösterge Bilimsel Çözümlemesi. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Duman, T. ve Çakmak, T. (2011). Ders Kitabının Nitelikleri. Leyla Küçükahmet (Ed.), Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu (3. baskı, 18-32). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Dumanlı Kadızade, E. (2016). “Türkçe Eğitiminde Çocuk Yazınına Göstergebilimsel Bir Yaklaşım: ‘Keloğlan ile Kardeşi’ Masalı”. Turkish Studies, 11(14), 221-238.
- Ercantürk, O. K. (2015). Göstergebilim Açısından Türkçe Ders Kitapları. (Doktora Tezi). Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi.
- Erkman, F. (1987). Göstergebilime Giriş. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Erkman, F. (2005). Göstergebilime Giriş. İstanbul: Multilingual Yayınları.

- Fiske, J. (2003). İletişim Çalışmalarına Giriş. (çev.: Süleyman İvan). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Fiske, J. (2014). İletişim Çalışmalarına Giriş. (çev.: Süleyman İrvan). Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2011). "How To Design and Evaluate Research In Education". McGraw-Hill Publishing.
- Guiraud, P. (1994). Göstergebilim. Ankara: İmge Kitapevi.
- Guiraud, P. (1999). Anlambilim. (çev.: Berke Vardar). İstanbul: Multilingual Yayınları
- Günay, V. D. (2003). "İlköğretimde Kullanılan Bazı Türkçe Kitaplarındaki Dil Dışı Göstergelerin İşlevleri Açısından Değerlendirilmesi". Anadili Dergisi, 7 (24), 1-16.
- Günay, V. D. (2004). Dil ve İletişim. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Günay, D. (2013). Metin Bilgisi. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Günay, V. D. (2013). Söylem Çözümlemesi. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Günay, V.D ve Parsa, A.F. (2012). Görsel Göstergebilim ve İmgenin Anlamlandırılması. İstanbul: Es.
- Güneş, A. (2012). "Koca Nine ile Tilki Adlı Masalın Gösterge Bilimsel Çözümlemesi". Erciyes İletişim Dergisi, 2 (4), 39-52.
- Güneş, F. (2002). Ders Kitaplarının İncelenmesi. Ankara: Ocak Yayınları.
- Güneş, F. (2013a). "Türkçe Öğretiminde Metin Seçimi". Ana Dili Eğitimi Dergisi, 1(1), 1-12.
- Güneş, F. (2013b). "Türkçede Metin Öğretimi Yerine Metinle Öğrenme". Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11, 603-637.
- Huber, E. (2013). Dilbilime Giriş. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Işıklar, G. (2014). "Bir Aşk Söyleminde Görüntüyü Okumak: Aşk Tesadüfleri Sever". A. Güneş (Ed.). İletişim Araştırmalarında Göstergebilim Yazsınsaldan Görsele Anlam Arayışı (280-298). Konya: Literatür Academia.
- İşcan, A. (2004). İlköğretim İkinci Kademe Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Öğrencilere Estetik Zevk Kazandırmadaki Rolü (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- İşcan, A. ve Cımbız, A. T. (2018). "Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Resimlerin Metinlerle Uyum Düzeyinin İncelenmesi". Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18 (1), 250- 272.
- İşeri, K. (2021). Sözden Yazıya Dile Gelen Metin. Ankara: Pegem.

- Kaplan, M. (2016). Kültür ve Dil. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karadağ, Ö. (2013). "Okuma Kültürüne Katkıları Bakımından Türkçe Ders Kitaplarının Resimlemeleri (İllüstrasyonları)". Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi, 9(2), 84-93.
- Karasar, N. (2014). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kaya, M. (2011). Okul ncesi ocuk Edebiyatı Kataloğu. Ankara: Eğitim Sen Yayınları.
- Kılıç, A. (2003). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Resimleme-İçerik İlişkisi zerine Bir İnceleme, İlköğretim İkinci Sınıf İçin Türkçe Ders Kitabı'nın Tasarım ve Resimlemesi (Sanatta Yeterlik). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Kılıç, A. ve Seven, S. (2007). Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi. Ankara: Pegem A Yayınları.
- Kıran, A. (1990). Dilbilim-Göstergebilim İlişkileri. Dilbilim Araştırmaları (ss. 51-62). Ankara: Hitit Yayınevi.
- Kıran, Z. (2002). Dilbilime Giriş. Ankara: Seçkin Yayın ve Dağıtım.
- Kıran, A. (2004). "Göstergebilim ve Yazınsal zmlmeler". N. Tanyolaç ztokat (Ed.). Disiplinlerarası Ortam ve Yöntem Sorunlar. (ss. 50-61). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Kıymaz, M. S. ve Altay, E. (2021). "Behiç Ak'ın Tavşan Dişli Bir Gözlemcinin Notları Adlı Romanı zerine Kök Değerler Açısından Bir inceleme". Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi, 5 (2), 27-61.
- Klinkenderg, J. M. (2000). *Precis de Semiotique Generale*. Paris: De Boeck Univ.
- Kocaman, A. (1996). "Türkçe ğretiminde Kullanım Düzlemi zerine Düşünceler". ağdas Türk Dili Dergisi, 100, 28-31.
- Konu, M. M. (2017). Çocuklar İçin Hazırlanan Masal Kitaplarındaki Dil Dışı Göstergelerin İncelenmesi. (Yüksek Lisan Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Küçükahmet, L. (2011). Eğitim Programlarında Ders Kitabının Yeri. Leyla Küçükahmet (Ed.), Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme içinde (2-16). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Küçükahmet, L. (2001). Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Maccannel, D. (2013). *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*. London: University of California Press.
- MEB. (2012). Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği. Resmi Gazete, 28409.
- MEB. (2019a). Türkçe Dersi ğretim Programı. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (2019b). 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. Ankara: zgn Yayınları.
- MEB. (2020). 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. Ankara: Anıttepe Yayınları.

- MEB. (2021a). 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (2021b). 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (2021c). 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. Ankara: Ata Yayıncılık.
- MEB, (2021d). 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (2021e). 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (2021f). 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. Ankara: MEB Yayınları.
- Melanlıoğlu, D. (2008). “Kültür Aktarımı Açısından Türkçe Öğretim Programları”. Eğitim ve Bilim, 33 (150), 64-73.
- Melanlıoğlu, D. ve Özbay, M. (2012). “Türkçe Öğretim Programlarının Dinleme Becerisi Bakımından Değerlendirilmesi”. Turkish Studies, 7 (1), 78-97.
- Onan, B. (2012). “Dil Eğitiminin Dil Bilimsel Temelleri: Ferdinand de Saussure’ün Genel Dilbilim Kuramında Dil Eğitimiyle İlgili Bulgular”. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(17), 219-243.
- Oswald, R. L. (2011). Marketing Semiotics: Signs, Strategies and Brand Value. New York: Oxford University Press.
- Özbay, M. (2006). Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri 1. Ankara: Öncü Kitap.
- Özbay, M. (2010). Türkçe Öğretimi Yazıları. Ankara: Öncü Kitap.
- Özmutlu, A. (2009). Grafik Tasarım Atölye Derslerinde Afiş Konusunun Uygulama ve Çözümleme Süreçlerinde Göstergebilimsel Çözümleme Yönteminin Kullanımı. (Yüksek Lisans Tezi). Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi.
- Parsa, A. F. (2007). “Göstergenin Gücü/Gücün Göstergesi: İmge Reklam Bildirilerinde Göstergebilimsel Yaklaşımla Durağan İmgeleri Çözümlemek”. VII. Uluslararası Görsel Göstergebilim Kongresi, AISV-IAVS Görünürün Kültürü. İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 63(2): 1-10.
- Rifat, M. (1992). Göstergebilimin ABC’si. İstanbul: Simavi Yayınları.
- Rifat, M. (2009). Göstergebilimin ABC’si. Ankara: Say Yayınları.
- Rifat, M. (2018). Açıklamalı Göstergebilim Sözlüğü. İstanbul: Alfa.
- Rifat, M. (2020). 20. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları-1. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rzayev, M. (2021). “Yansıma Sözcükler ve Dilin Nedensizlik İlkesi”. Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 2(2), 175-188.
- Sarıkaya, B. (2019). “Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki (5, 6, 7 ve 8. Sınıf) Etkinliklerin Değerlendirilmesi”. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 64, 563-580.

- Saussure, F.de. (1978). Cours de Linguistique. Paris: Payot.
- Saussure, F. de. (2001). Genel Dilbilim Dersleri. (çev.: Berke Vardar). İstanbul: Multilingual.
- Sayın, Ö. (2014). Göstergebilim ve Sosyoloji. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sever, S. (2015). Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü. İzmir: Tudem.
- Sever, S. ve Kaya, Z., Aslan, C. (2017). Etkinliklerle Türkçe Öğretimi. İzmir: Tudem.
- Soykan, Ö. N. (1998). Arayışlar, İstanbul: Küyerel Yayıncılık.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2013). Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahin, S. (2014). Göstergebilim ve Tarihsel Gelişimi (Semiyoetik, Semiyooloji). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Temizkan, M. ve Yılmaz, M. (2013). “Türkiye Cumhuriyeti’nde Tedavüle Sürülen Banknotların Gösterge bilimsel Çözümlemesi”. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 36, 86-131.
- Toklu, O. (2018). Dilbilime Giriş. Ankara: Akçağ.
- Tutsak, S. ve Batur, Z. (2011). “Cumhuriyetten Günümüze Türk Eğitim Sisteminde Ders Kitabı: İki Örneğin Karşılaştırılması”. Turkish Studies, 6 (3), 355-389.
- Türkben, T. (2019). Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin Resimlerinin İncelenmesi. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20(2), 650-672.
- Türk Dil Kurumu. (2022). Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>(Erişim Tarihi: 25.03.2022).
- Uçan, H. (2016). Dilbilim, Göstergebilim ve Edebiyat Eğitimi. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Uyanık, B. (2020). Bilge Karasu'nun “Gece” Adlı Romanının Gösterge Bilimsel Çözümlemesi. (Yüksek Lisans Tezi). Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi.
- Uzdu Yıldız, F. (2011). Göstergebilim Kiplikleri Açısından Anlatı Kişilerinin İncelenmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi.
- Uzuner, S., Aktaş, E. ve Albayrak, L. (2010). “Türkçe 6, 7 ve 8. Sınıf Ders Kitaplarının Görseller (illüstrasyonlar) Açısından Değerlendirilmesi”. Türk Bilimi ve Araştırmaları, 15 (20), 721-733.
- Ünal, S. (2014). Göstergebilimsel Açidan Sembolik Tüketim. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Vardar, B. (2001). Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Vardar, B. (2007). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Multilingual Yayınları.

- Yanpar, T. ve Yıldırım, S. (2007). Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yavuz, A. (2020). Reklamlar Aracılığıyla Duygu Yönetimine Gösterge bilimsel Bir Bakış: Coca-Cola Örneği. (Yüksek Lisans Tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Yaylagül, Ö. (2015). Göstergebilim ve Dilbilim. Ankara: Hece Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit, M. (2009). İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Sınavlarda Yaptıkları Anlatım Bozuklukları Üzerine Bir İnceleme. (Yüksek Lisans Tezi). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Yozgat, E. E. (2016). Göstergebilimsel Çözümleme Yönteminin Türkçe Dersi Okuma Etkinliklerine Uyarlanması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Başkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.